

Ighat ntakwit Kristo

Sirimnyonto pöropchö

Ghömicho omtoghi pöropchö
Kanisa Africa Inland nyo mii koro
Pökot

KINETAT NYO PÖ TAGH (1)

Ng'ala tagh ompö piplia

Töroröt onkit, ki Töroröt nyo kigh mikulis cho söpchoot akilel onyötö

Ngala tagh ompö piplia

A. Keröteto kinetut

Joswö 1:8; Söluut 1:1-3 Kerötenyo ompö kinetutyonete ki kenyorunö chichimat nyo tekate ompö Piplia, kitowunö ighat ntakwit meghe, tipee nko kitutunöto Yeso Kristo tökukiil kighanatenyo ompö Töroröt Yeso Kristo nko ng'ölyontenyi.

B. Keröto Töroröt ompö kinetutyonete

Kerötencha Töroröt lö ng'o nyinte akwighöy nee, ompöwölo sirumpe nyinte ompö Piplia. Nyo kikiir nyinte pukuni tökenkitunöcha nyinte.

C. Piplia ki kukee ompö pukuno ng'winy

2 Timoteyö 3:16 “kikiruut ki kiminy pö Töroröt” Kingölonchä Töroröt werkooy ng'ölyontenyi nyinö kimak, akimach kekir. Asiista anka kiking'ölonöy kilima, asista anka kuweri kirwoütogh, osiiswe walak ki kitöni ng'ölyonte mötöwekwa. 2 Pet. 1:20, 21

Ee kenkitunyi Piplia lö pukü onkit nyo lee kikirintenyi Töroröt? Kikikir könyis cho tilöy 1600 kikirä cho tilöy 40 anyi nyu töki akong'a akusilate ompöwölo kikirintenyi Töroröt.

D. Piplia ki ng'ölyonto Töroröt ompö ng'winy

- Piplia ki ng'ölyonto Töroröt ompö ng'winy akikil kipöghisyeghö pipö Yaudin kiliki kondinyi (kutegha ng'ölyontenyi ompö ng'winy. Akong'a ompö Yaudinechoni kikil Töroröt kukirisyö ki Luka.

E. Piplia ki lökoyi Töroröt

- Cheramiya 9:23, 24 Ee kikengiti Töroröt kitya? Ee kitya köny? Ekikuke kitya? Kitoro onö? Ting sörom? King'wina onö?

Töroröt onkit

A. Pö kokay Töroröt – mötingnye kitoröt amöminye sörom

- Kerötenyo asete ki kesiwa lö kimi Töroröt kitomö tikwin lapay akeng'ang wowintanyi.
- Ketowune ya Towunöt 1:1 “Otini lee towunöt Töroröt.” Nyo tagh kimökwecha Töroröt kengitunö lö tingeto kigh anka lapay kitorötenyi. Yimwoi, ng'winy, Malaiken, ooy, keet, kyak, tiku wudin nko piich. Töroröt onkit nyo mötingnye towunöt.

- Möminye ato kimöminye Töroröt. Kimökighnye anta kiyi söpöy kokay akimömeghönye. 1 Timöteyö 1:17; 6:16

B. Töroröt ki kapkey sömök

- Akong'a Töroröt aki sömök ompö orinyi. Towunöt 1:26, Matayo 28:19, 2 Korinten 13:14.
- Tilöy kapkeypa Töroröt ng'öghomnyo ptang'eng'möt. Möminye kigh nyo kimustoy. Kilenyona töng'önchiin akong'a nyete ompö tikwin cho chang cho poru wowin pö Töroröt. (Möminye anka nyo lata nyinte.)

C. Töroröt ki mikulögh

- Mikulögh Töroröt akimötingnye peny, Koo, nko poor lee achaa ptang'eng'mötin. Yoana 4:24

D. Mötingnye Töroröt sörom (Mörörtönye)

- Nkit kigh anka lapay Rumi 11:33-34 - Mii woop lapay osiis lapay. Cheremiya 23:23,24 Söluut 139:7-12
- Kilenyona ang'er kesowunocha nyinte nyona mötingeto kitoröt nko sörom, akipö kapkey sömök ompö akong'a. Anger kenonchi nyinte nyo mötiny poor, mii woop anka lapay akunkit kigh anka lapay.
- Tilöy wölo lata Törorötinyo kigh anka tikwil.

Kigh Töroröt mikulis cho söpchoot

A. Kigh Töroröt mikulis cho söpchoot lapay

- Kitomö ketopönö tikuchi kigh Törorötinyo, chi kisüwiyi yee, kesyachee kiny mikulis chi söpchoot mökisüwiyi.
- Otini le tagh kigh Töroröt mikulis cho söpchoot lapay.
- Kainötus cho kipöghisyegho Piplia ompö mikulis choni söpchoot ki chi:-
Mikulöwis
Malaiken
Cherupim
Serapim
Toki yim
Owesun
Echot pö tüwin

Pöytoghî cho echön

Towunöt. 1:1 kitowunö yete ighata mikulis, kilenyona kimöminye.

- Kinya Töroröt kutö chane söpoon atolapay kisöwintönchî ighisyewuut pö Töroröt cho kiripu. Ayupu 38:1-7
- Neemiya 9:6. Mwoghöy atoni lö kisoghöy mikulis choni Töroröt. Wow Töroröt ompö mikulis choni, malaiken kimöng'isyo kitomö chane a kigh nyinte chane.
- Chang piich ompö kanisen cho syolöy parak mikulis/malaiken lee ato Töroröt chane. Soghöy chane Töroröt nyo, mökekurö Töroröt.
- Ompöwölo möting'cha mikulis choni porwöi kumuchöy kipa lee wölo möktoy. Memuköcha nyu mikulischoni kimi woop lapay lee Töroröt. Apeway noni komi kî atoni onkit.
- Nko kimötüingcha mikulis choni porwöy lee achaa, muchöy kiwoghökisyo kiliki kigh anka lapay lee: - tyonkin, piich asista anka Epra. 13:2

B. Kikigh Mikulis kipöghisyechî Töroröt

- Ompö nee tökwigh Töroröt mikulischî? Söluut 103:20, 21
- Kicham akipöghisyechî nyinte.
- Otini lee towunöt Mikulis lapay ki malaikeni Töroröt.

C. Kigh Töroröt mikulis kutenote akitö owesyö nko ng'öghomnyö

- Esekel 28:15 – kigh Töroröt mikulis nko malaiken kutenot, Kipurüö nyo lelat.
- Söluut 103:20 – kigh nyinte mikulis kiting ng'öghomnyö nyo wow nko owesyö.

D. Ngal ompö malaiken

- Ng'ölyontoni lee Malaiken kimi pukun chole 34 ompö pukun 66 (Piplia). Kipöghisyegho kënyil 275 ompö piplia
- Ekimi malaiken chole koru anta miron, ekî kensyi chane? Meghsoot chane? Lk. 20:34-36
- Ekwomisyi chane? Ekwomöy nee? Momukanye tomölyöngwi tepuutyonete wölo mii kikiruut yii cho pö töng'önchiin. Söluut 78:23-25
- Mii malaiken chole komöni? Mat. 18:10 Epra. 1:14
- Mii malaiken cho echön ompö walak?

- ❖ Yetin pö malaiken – Mikael, yuda 9
- ❖ Kirwokin, Daniel 10:13
- ❖ Malaiken cho pöitoy, Epesö 3:10
- ❖ Serapim – kitingchini Töroröt, Isaya 6:1-3
- ❖ Kerupim – komöni tililyo Töroröt, Towunöt. 3:22-24
- ❖ Malaiken chole kilan, 1 Timö. 5:21
- Malaiken ki:-
  - ❖ Ng'öghomöch, 1 pet. 1:12
  - ❖ Psirmoyis, Lk. 2:13
  - ❖ Ting makat, yuda 6
  - ❖ Ting owesyö nyo wow, 2 Pet. 2:11

E. Meyitisyotcha mikulis

- Ekitya chane, Ng'ongut. 5:11 Epra. 12:22
- kimöngöy mikulis yim nko Töroröt tagh
- Menkitotnye lö onö yimö wölo mitoni kiripta kegh nko wölo mwoghtoy piplia kinyil cho chang, wölini mönyöy Töroröt.
- Kirkegh kimi woop anka lapay ki katanyi yimö. Söluut 11:4

Kipenyata onyöt (losöper)

A. Kitö Töroröt losöper ngachar nyo wow ompö yim

- Kimeghnye Töroröt malaiken kikar kegh löwir. Kipichighöch walak, kichireröch walak aking'öghomöch walaka.
- Malaikayan nyo wow ki losöper, atokiwaghak kii kokelyanta kiwasan (tapogh).
- Kitö Töroröt owesyö kipaita malaikeni walaka. Esekel 28:17

B. Kipenyata losöper.

- Kimöchöy losöper kiliki Töroröt, akimil paitaghtanyi.
- Kitor nyinte ngoki akilelchi Töroröt. Isaya 14:12-15

C. Kirip malaikeni walaka kipenyata losöper

- Mata. 25:41 luka. 8:30 Epeso. 6:12 2 Petö. 2:4
- Kirip malaikeni Töroröt cho chang losöper lee kintöghaghinteng'wa. Ompö nee? Mömwoghwechanye chii, wölo mwoghöy piplia lö kigh Töroröt ighankachi kikül kigh nyo ighöy.

- Wölo nana lö kimotyeghönye Töroröt ng'alechi, ompöwölo kingit kinonuut pö onyöt nko ooy.

D. Kityorü Töroröt losöper nko rïpankachi ompö yim

- **Isa. 14:12-15; Esek. 28:16,17; yuda. 6** Kiyon Töroröt losöper nko rïpankachi, kisara paitaghtang'wa akutyorunö yim. Amökimötworinye Töroröt
- Kimöli Töroröt chane kokay **Ayupu. 1:6, 7; 2:1, 2.** Kilenyona muchöy onyötö kwityi Töroröt wölo mökimongnye yim.

E. Kinopchi Töroröt onyöt nko rïpankachi nanam pö ma

- Kinopchi Töroröt onyöt nko rïpankachi koro nyaril nyo pö kokay kikuro nanam pö ma.
- Töni Töroröt sitöt chane cho penyöy nyinte. Ng'onguut. 20:10; matt. 25:41.

F. Toghöy losöper nko malaikenichi Töroröt

- Nka nyoni töghöy losöper nko rïpankachi Töroröt.
- Nka nyoni nyu kikirö losöper onyöt atokiwaghak kekuro punyon, kiwulyeghin akekuro rïpankachi ooy cho ghach.
- Mii nyete le yee nyu ng'winy kising'o akuwurwur.
- Nana **Ayupu 1 nko 2**, kilö onyötö omitan owestotegho tonete pö ng'winy kimikuul.
- Ompö osiswechete, chang piich nyoman cho mii kiterchini onyöt. Kikimi senemen nko pukun cho portoy onyöt. Kimi tumwöy, pireut nko sowuut pö onyöt cho kikwigh piich ompö oor nyo möpköchinicha. **2 Kor. 11:13-14** Tökelete tagh kenete kegh lasiny.

KINETAT NYO PÖ ODENY (2)

IGHAT - TOWUN. 1:1-2:4

A. Ng'ala tagh.

- Ompö yee kinetöy kegh ng'ala ighat.

B. Otini le towunöt

- Towunöt 1:1 Chang munut cho mito cho ng'ölono paraku towunöt, wölo kikigha ng'winy (kitoröto ptang'engmöt) chang munut walak cho pö wölo kitortö söpoon.
- Chang wösii ngala köny nko cho kinet kegh ngala siminchir pö ngal (science) cho kimin puku towunöt kimwongöy lö tyangoy aki putintön. Ompö tolekät kikughan wösi ngala köny lö pö man wölo mwoitoy puku towunöt ompö ighat. Pö man ngala pipilia melö tyangoi.
- Ngölyontoni lee towunöt ki kitoröt akimominye kigh anta chii kipoto Töröröt nyo kimi kitömö towunöt.

C. Ighata Ng'winy

- **Towunöt 1:1** mwoghöy lö otini le tagh kigh Töröröt yim nko ngwiny Ng'ölyontoni le kegh ki kutorö kigh nyo kömominye. Mominye kigh nyo kinomu Tororot tokwigh yim nko ngwiny **Epra. 11:3.**
- **Towu. 1:2** - Nane wölo kilata kelo kimominye löpoyin, wölo kimi pögh wop lapay, mominye söpoon kutor mikulögh Töröröt kiwestegho paraku pögh atokiwaghach ngolyontoni le "kiwesto" ki kisasakat, kiwolonyogh, leleyo parak. Nonchine kony wölo lata Töröröt, mikulögh nyo tiliil kii westoy, kiwolonyot akuleleyo paraku pögh akiwiryö ompö owesyo nyo wow kwichöy tikwin lapay aki ompö Köröwönto³- kilö Töröröt, "kanya kimi löpoyin." Kungwin lopoyin. [Melö asis wölo löpoyin.]
- **Söluut 29** –Mwöghoy lö, "awes kuti Echotyoon, akitüloy oröyo Töröröt lee ilat."
- Ompö könyis cho kakuwer köng'oghomchi ptangengmöt ngal cho chang cho pö yimwoi kitil pinwoi cho kakuwer. Nyö omwowun ya kisyokut pö paraku yimwoychete.
- Ntö kakighyoghoy ompö pirtityo (180,000 mayil) ki ato kiwitwitoy ng'winy kënyil mut nko odeny ompö kimisoto kong akong'a. Ompö

pirtityonomi cheng'inyi könyis ang'wan (4) terikanyi kokelyan nyo leküt. Chenginyi ng'at konyis - (59,000) teta sörömu kaghighis [galaxy] aki cheng'öy 750,000 nyino ripöy. Ompö kaghighis nete kimitö kitüing'eto söpich pö kokel chole 200 billion, million 1 ompö choni kilenye asis, apewayu kokelyan. Chang kokel lee ng'ayama lalwatina ngwiny kumkul.

- Kile nyona ompö ngalana Töröröt kwighisyo tikin lapay. Asispa odeny kwigh Töröröt miröt. Asispa sömök, kwigh koor nko naanam akutoor keti kipit. Asispa angwan, kwigh asis, arawa nko kokel. Asispa muut kingalan Töröröt kwighisyo tyongin cho mökirar, akutö owesyö kuyiyi kigh anka tükwil oreng'wa (kukiy warechi, tany modanyi). **Towunöt 1:3-25**

D. Ighata ptang'eng'möt

- Ompö **Towunöt 1:26** kesiwuyi kisiltagh pö lökoy. Ting'eto Töröröt chomyogh, kamanat nko kitenata tükwin lapay ompö napata Ighisyo sorom. **Epeso 2:10.**
- Nane wölo köntoy kaw poretyeng'wa. Tipisot kayoni kipsach kitach montöng'wa (kilenye nyoni wolo kinapta Tororot kigh anka tükwil ompo Adam).
- **Towunöt 1:26** Mwoghöy nee ato kilo kigh Töröröt ptang'eng'möt ompö korkeyintanyi? Melo ompö poor ompö ne? Töröröt ki mikulogh.
- Kikigh ptang'eng'möt ompö korkeyin po Töröröt ompö söpon nko mikulogh kicham Töröröt kisch chii kinonut, machat nko sirmoy ompö ichon pö Töröröt atökenkutuno Töröröt nyinte atömöne kenan lee nyinte akemut ng'al lee nyinte; aking'alan, akingorokchi nyinte.

E. Para Eden

- **Towunöt 2:8** kikutkotchu Töröröt Adam par nyo karam ompöwolo kichomöy nyinte .Otini kilikü pare sikatat kutö Adam ori. Mötepnye ompö lö “Imöchenyi mönye yete?” kiwuchi nyinte paat.
- Ompöwölo kikakwigh nyinte Töröröt nko kiting man kutö wolnö kimöchöy akutenorchi kigh nyo ighoy. Pö Adam Töröröt. Eki achaa kipoo ng'o? **Kinonutyö kirurut 12:78.**
- **Towunöt 2:9, 16, 17** - Kikatkat Tororot ket odeny chole kukoni ompo kwenu para Eden akuto Adam kirurut. Kimetyaknye Adam

kukwil kigh nyo karam anta nyo gha. Kiyomis akutenar lö nee nyo makate kwich, ntomö nee imeghenyi mötiny.

- Rurech Töroröt tikwil kuweru ngolyontenyi. Möpischechanye kekila opin kigh nyo gha nko nyo karam.
- Karkegh kinkit Töroröt kigh nyo kikaram ompö Adam kitö nyinte kityakat kutech anta peny kirurut. Kimuchoy kwam okinto ketpo sopoon akisop kokay anta aam okinto ketpö chirenyo koromnyo nko ghöghityö anta meghat.
- Kimwohöy nee Töroröt tokilenchi Adam Imeghenyi. (Meghat=pesyogh). 1) Pesyot Adam nko Tororot ompo megha mikulögh. Nee nyo kigha ompö losöper nko malaiken atakinya kilel? 2) Melö megha mikulögh onkit nyo pö Adam wolö megha poor tikwil, aki melö ompö lawel, wölo lenye sökoto ket nyo nyaril nyo kararach ompö osiis cho ng'öri kisilön akiyam otinö kapesyeghö söpoon. 3) Megha Adam nyo pö sömök ntakikil kipeny kiruruut kötö kipesyoot kakay nko Töroröt ompö nanam pö ma, aki wöloni kikuro nyaril nyo kikenopchi onyöt nko ripanpa ooy. Ng'ong. 20:10, matt25:41 kitenorchi Töroröt Adam akutenorwecha tikwil lö ropöwo ng'okä ki meghat. **Rumi 6:25; Ng'ong'ut 16:25**

F. Ighata Awa

Towu. 2:18 - kimachamnye Töroröt kimongisyö Adam onkit, Kigh nyinte akunkiti lö nee nyo makat ompö nyinte. Otini lee tagh kimatepnye Töroröt Adam kini kimököy, kitenorchi nyinte ompöwölo kinkit lö kimöngörököynye Adam ato töpö onkit. Kigh Töroröt korka nyo tagh lee ropöwonto Adam ompöwölo kichomoy nyinte.

G. Kiwanyat

Kensyö ki ighisyo Töroröt melö mischinogh pö ptang'eng'möt. Kensyogh ki keröto Töroröt nyo silteghat ompö Adam nko Awa. Kigh anka tikwil nyo mngoghöy akwichöy Töroröt kusilteghate ompöwölo silteghate nyinte. Omöchan ömngoghe lö kitomö Keleta tagh, kikaram sopoon ompö Adam nko Awa kitö Töroröt lapay cho kimököy. Kikong'eng'wa kichömöy chane akingörechot. Kiwaka chane pichighyo nko topililyö. Kimuchöy kukoröy nko Töroröt. Kitö chane kipaita ighankachi lapay. Kimaghighnye poghisyeng'wa. Kimominye kichir nyoni kiny. Wechi kitenat pöghisyononi.

CHĪNTAGH PÖ PTANG'ENG'MÖT TOWUNOT 3:1-3: 8

Chıntagh Pö ptang'eng'möt

A. Kitoröt

- Ki isunate sapon nyopö Adam nko Awa ompo para Eden ompowolo kisilteghate kigh anka lapay. Eki ompö punyontönay wow pö Tororot lee onyöt?

B. Lisin akı kiwulyeghin onyötö

- Kikikunkiti onyötö lö kikekirö Adam ketpö kinkitunöto köromnyö nko ghoyin.
- Ompöwölo reyöy onyötö Töröröt, kikikimach kuwur Adam nko Awa cho kigh akı cham Töröröt.

C. Kipöghisyeghö onyötö moroy kikinkin akilis Awa

Towu. 3:1 kimele moroy paat nyete king'olonöy nko Awa, kilıt onyötö moroy akwigh kegh moroy atakilis Awa.

Nkitunö lö ki chırer moroya kitıl tyonkin lapay cho kikigh, chırer onyötö akı lisin. **2 korinten 12:9; Ng'ongut 12:9.**

Inonenyi lö kingit Awa lö ki onyöt nyoni king'olonöy kuweri moroy? Ewo kimeng'itnye ompöwölo kitomönye kwam okinto ketay...kimengitnye lelut nyoni kiny. Kesomönee **Rumi 16:19.**

Melo lisin onyöntö kile wölo putin Ng'at. **Yoana 8:44.**

Kemite kenet kegh ng'olyonto Töröröt lasiny kemitö kesöwu lasiny lisat nko ghöghin pö onyöt.

Työmöy kuweng'öy cho karamach kighachitu (kechischis moning) akıwaghach cho ghach kikaramachitu (kechoti moning ompö muu) **2 korinto 11:13-15**

D. Tökimikilisöy piich onyötö

2 kor. 2:11 mwowecha lö mökelikuna sölwöy ompö olkösnöno onyöt.

Olkös akonga nyo pö onyöt ki kutö putintön kinonutkocho. Chırer nyoman amömökönye kesöwunöcha lö kapkana kinonutchi nyinte.

Yohan 13:1, 2

Muchöy onyöntö kutö kinonutkachi mötöwöyicho wölo memuköynye kunkiti kinonutköcho.

Möchuut pö onyöt nko kinonutkachi, kiköröy kegh asete nko chay kipö para Eden. Tökumi kityomöy kilisöy akuwur piich.

Nane **Yoana 8:4**- putiin akı rimin onyötö.

Müköy onyötö king'ölonwech otini kışoghoy anta kışyochoy pipilya.

Muchöy kutöni teput kinonutköcha paraku man pö ng'ölyonto Töröröt lee wölo kitala Awa. Mömökönye chii anka lapay tökughan Töröröt. Reyöy Töröröt nko ng'ölyontenyi kärkegh kunkit lö man.

Ompö pöroyın anka pöghisyegho onyötö piich king'ölonwecha puntintönenyi. **Marko 8:31-33**.

Työmöy onyötö kilisech kuweri poor. (Chamata kegh, asil pö ngoki).

Möngörinye piich cho kikuwur ompö ara putintön lö muköy ptang'eng'möt kile wölo chömtöy.

E. Wölo kikilista Awa

Towu. 3:1-Omponee tökütep onyötö Awa teputyonete? Akimengit nye mölyong'utye (kityomoi kile Awa töküşow lö ökunkit nee?). Kipoghisyegho teputyononi tokuto tomtomonot tömöpköchi ng'ölyonto Töröröt nyete ki oor akonga nyo chomoy onyötö kuluko piich.

Towu. 3:2, 3 kinkit onyötö lö kikwong Awa. Towunot 2:17 mamwanye Töröröt lö "meswany" mochoy kengutuno lo kimongalanye Töröröt nko Awa ompo paraku ketpo kinkitunoto koromnyo nko ghoityo. Kikiyomis Adam nko Awa tikwil, Kimwochi Adam Awa kiyomisotonay kimwa Töröröt.

Lenye nyoni ompo acha tikwil osiswechete king'olonchi Töröröt piich ng'ölyontenyi konyis atoking'olonwecha tikwil osiswechete.

Towu. 3:4, 5 mokusokininnye onyoto tomtömönöt ompö yete, kuro Töröröt putin, wolo ng'o nyole putin? **Yohana 8:4**.

Nana lö kakesowı onyot lö kipeny Töröröt atanya kimochoy kimuloy nyinte... kikinkin onyötö Awa, kipeny Töröröt ompo kwam okintonay kikrote atokikarkegh nko Töröröt nyo nkıt cho karamach nko cho ghach.

Nana lö melö kigh Töröröt Adam nko Awa tokımong'ısyö ompo pköchin nko kinonutkokwa.

Kimamakatinye kunkiti ghöghityo, **Rumi 16:19** kimichinote kughan lasiny kiino kimwa Töröröt. (Ekwompö achaa ye? **Tyangoy 3:5, 6** michini kuntoghoghwecha ngolyonto Töröröt le Adam nko Awa.)

Towu. 3:6 kilis onyoto Awa kughan nyinte nyino kiteghonoy Töröröt akwam okintonay kikrote (kikilis Awa).

F. Kipenyata Adam

Ompö ore anka, kinkit nyoman Adam kiyino kimwa Töroröt (melö kikilis) kipeny kunkit akwam okintonay pö ketpö kinkitunoto koromnyo nko ghöghin. **1Timoteo 2:14**

G. Süripo kipenyata Adam

Towu. 3:7, 8 kilö Töroröt ighonë ato am chane okintonay kikrote? Meghat.

Wolö momeghocha chane lawel ompo poor. Poru ye so lö puntinton ngolyonto Töroröt kiman onyoto?

Ewo, lee atay kakeng'alan lö meghat ki pesyogh lee ato kisiwuyi ompo korowonto 8 lö kipesyo chane nko Töroröt Panini (nyoni ki megha mukulogh). Siltoy kigh anka tikwil nyo kakimwa Töroröt...Mowutyeghonye kimuny tighi. **Isaya 59:2.**

Ompowolo tilil Töroröt akupo man akutoghoy kigh anka tikwil nyo le lelut aki munyöy tighi ng'ölyontenyi ompö meghat. **Rumi 6:23**

Ompöwölo kimeghancha Adam nkoAwa Töroröt, kikitul, akepesyo ompo kongotnonengwa nko nyinte. Kima tilyantaneng'wa nko Töroröt.

Kilinyo nko punyonto Töroröt, onyot, akiliki pung pö Töroröt lapay .Nane wolo kilata ompö Töroröt.

Nane lö ng'wan kitya atolinyo kongenyo nko punyon nyo reyeech akimach kiparech- lenye nyoni ompö Töroröt kichicha Itontanyi (kërkëryintanyi).

H. Tikwin cho poru pesyogh nko Töroröt

Kerose lö ne nyo kigha kingeta kupesyegho chane Töroröt.

Kyotyö kisöwü sisin ompö pörwoikwa. **Köröwonto 7** kisöwü nyu lö kichä chirutoch.

Kitomo kutagh kukonyit kichirutoch akimotingnye araas, **Towu. 2:25,** ompöwolo kipesyo nko Töroröt kimakisünga nye Töroröt kinonutkokwa. **Rumi8:6**

Kighachitu kinonutkokwa akuwaghaka otopong'wa nko porwöyikwa-küsüwä aras ompö churutintongwa.

Kimokughancha Töroröt kising'a mochutkokwa. (Towunot 3:7b).

Kityam kisökoschi kegh opün.

Mokutoponye Töroröt wolo kising'a kegh chane.

Kityam kimongisyo opun kimetwaytacha kegh Töroröt.

Kìgh anka nyo kinonchini - kutomonye kwam okintonay, kilum teghchi kegh Adam nko Awa lö chomech Töroröt nyini lawel kityam kwichchi kegh chomunot ompö kilakata siropö sökö (asarpapat). Chang piich cho nonchini lö kimuchoy kegha kegh ketena nko Töroröt... ompö ighata ighisyewut cho karamach, anta kilikü chipö kanisa, anta likü yiyi cho karamach anta chi nyo ripoy kirurut pö kor nyoman.

1 **Samwel 16:7** - Rosöy ptan'gengmot pichighyo poor kurosöy Töroröt mukulogh. Achì kiporunogh walak cho poru kigheta kipesyö nko Tororot.

Kitomo kwam okintonay kirote, kicham Töroröt akingorokichi rutoghchintanyi, wolo yenyu kiwoghökisyo otopinekwa akuwunga kegh Töroröt. (**Towu. 3:8,9**)

Kitomo, ki kigh akonga chane nko Töroröt ompö kinonutkökwa, ompö yee nyu kilikü kigh akonga nko onyot ompö kinonut...Mokungitnye amöpkochininye Töroröt. Mökichamnye Töroröt wolo woghoy nyinte, mi yee nyu kipoytoy onyoto.

I. Sörömu ng'al

Atotighintön moning' ompö kwö tchin, rikech... rosöy tököch aküngörekyo?

Ipuu ng'oki mighö akikörkör piich ompö taghü Töroröt **solut 40:12**

Otini kigh Töroröt Adam nkoAwa, kimöminye nyökoryö nyonikiny.

Kimönyökoröch chaa ompö wolo kikong'eng'wa Töroröt.

Kipichigh akikaram ng'winya kimukul.

Kipuryo kichir nko meghat.

King'eta kilelchi Adam nko Awa Tororot kutor kesusut ompö mükulis

pö mirön nko koor **Tyangoy 28:1**...pultoy pkatis küpuryo keyon, nyökeröch pipö man lee ng'ötuny.

KINETUTYO 4

Ng'al cho ripuno kegh Ng'oki ptang'eng'möt

Ng'al cho kimiti ng'oki

A. Kikur Töroröt Adam

Towunot 3:9 Kelime korowonto 8 ompö ne tokükur Töroröt Adam? Ee kinkit wolini kiwung'o kegh Adam?

Olantan mito Töroröt woop anka tikwil akunkit ng'al lapay.

Kölönee tamasuwa nyinte?

Kölönee tokukursyo? Oghonan lö nko kimöchöy Töroröt kutöni sitöt

Adam nko Awa, ompö ng'okikwa, kitökiting chomyogh ompö chane nko limchin kisir kiterchi onyot. II Petro 3:9... Ting Töroröt mükukönot amömöchönye lö tepot chi ompö nyole akong'a.

Möwöghökonye Töroröt, korkegh asete nko nyanye kimi para Eden.

Tokikuroy mirön nko koor ...omitekwa onö? Tömöne kuto poroyin nyo kotoy akiterchino nko Töroröt.

Töptoy mölimönye kuti lee nyay kikuroy Adam wolo mi kikursiyi. Ore anka wolo rumtegho kursyeni ki ompö ara ighat **sölut 19:1-4,**

Rumi 1:18, sölut 36:9.

Kursyi Töroröt kungat kuweri ng'olyontenyi nko kuweri piich chole omteghi.

Adam Iminyi onö?

B. Michini king'itonchi ptang'eng'mot Töroröt

Kikur Töroröt Adam tokutö poroyin kuwaghak kinonutkachi. Towunot

3:10,11. -King'itonchi Adam nko Awa Töroröt ompö kiyini kigh (kigh Töroröt chane aki chechi) Kikighechaa kung'at akechicha

chechi aki asis akonga chii anka tikwil nyo möminye kaynenyi puku wawa keech nyo pö sapon kisükoy ng'olyon nyo

molyongchini nyinte ompö ng'al lachim cho kigh nko cho kilim.

Ng'ong'ut 20:11,12;Ng'ong. 21:27; matt 7:22,23.

Ompö **Towu. 3:8-13** lawel kirumu nyokoryo, wunyat silonot, nko sönönöt akutor kughekchi kegh akwane.

Ompö korowonto 12, miAdam kughechini ng'o? (Awa, nkoTororot tikwil). Lentoy piich walaka kicham Adam kwam okin ompöwolo kichomoy Awa tya.

Ato kyam okintonay kikrote ompöwolo kichomoy Awa tya ... kigha nyu kigh ompö chomyononi, silteghate...Ne nyoni?
Ng'oki...chomnyo Adam nyo ki silteghate ompo Awa ye nyu ki kiwur.

C. Kirwoko Töroröt

Kutor Töroröt kirwok... kutoro moroy **Towunot 3:14** kichip Töroröt moroy ompöwolo kipoghisyegho nyinte onyoto.

Momwowechange chii lö kinen moroya kitoma kipoghisyegho onyoto, lentay Towunot 3:1 lö ki chirer nyite. Wolo kinkit lö kimechutonye kegh ng'winy ontini kigh Töroröt nyinte.

Towunot 3:15 Ompö korowontonii kiyomisi Töroröt lö anyona ghetin, punyonto onyot, aki nyo rinytoy onyot akisoruno ptang'eng'mot owesyo onyot.

Kitat Töroröt lö yiyu mirar nyole chepkiltit ghetintononi. Kinkutunecha lö nee ngolyontononi? Kosighyontenyi- kiluku nyo ting'eto ptang'eng'mot.

Rosee- lö mi toröto kowo monion, wolo atokaketigh mot, kumokusoponye porto kumukul.

Poryegho onyoto ghetintoni akukoton nyinte, wolo nyinte nyo ki kiyomisi kuwuroy onyot ompo asispa sorom.

Kakesowucha lö kito Tororot sitot chane otini kilel (kisich Adam nko Awa megha mukulogh-pesyogh nko Töroröt)

D. Kisionoto Töroröt

Wölo kisiwiyi chomyo Töroröt nyo wow ompo kisionchin pö ptang'eng'mot nko kiyomisoto ghetin nyole ore nyo kisoruno ptang'eng'mot sitot nyo koto nyoru **Yak 2:13** Rosee lö “wow kisyochin ompo kirwok”

Kimuchoy kipisto Töroröt Adam nkoAwa kumegho akupa mapa kokay, nyo kighamate chane, wolo kuyomisyu chane ghetin nko piich achim ompö paitagh pa onyot akimiloghchi Töroröt.

Pö kisionchin Töroröt. Pö poropcho Echotyon nko kisionot, monorekonye lawel aki wow kisionoteny. **Solut 145:8, 9 Rirut 3:22, 23; solut 136**

E. Kirwoko Töroröt ompö ptang'eng'mot: kichip Töroröt korka

Yonu Töroröt pö kisionöt ghetin tokulikii oor ompö ptang'eng'mot wolo ompö korka Towunot 3:16, owoy kipo kisionöt Töroröt.

Owoy, akilöstoghchini, aküyoku ghetin. Akikonî sitot ompö leluut anka tikwîl.

Siköy Awa nko koor lapay asiyech ng'wönin ompö yiyo.

Mukchini kupoytöy pontenyi wolo ghetu pontee ompö nyinte. I kor

11:33 kikikwang'a tekata korka.

F. Kirwoko Töroröt ompö ptang'eng'mot

- Ompö ng'oki Adam kiripî tukuchi

Towunot 3:17-19 - ompöwölo kiterchi Adam korkenyi, kimwa Töroröt lö nyor chane sitot.

Isuwiyeniyi ne ompö korowontononi?

1. Kichipö ng'winya- omisiyeniyi ompö nyarîl
2. Katoo nko wudin ighoy achey kwaghîghit.
3. Kighoot.
4. Megha poor

Kikunyara sîltagh pö moghot pö Adam.

Kimöng'isiyecha ompö yee ng'winy nyo kichipo Rumen 8:19.

Kinyörülecha tikwîl. Kikösisyonecha chiik, akenyörkölelitu akelîmta ng'wonin, ompö yiyo, ompö ighisyewut chö oghîgh chö pö ratak, kötoo nko nyarîlwok.

Ato maghamatnye ngale choni, sörömu ng'oki Adam ki meghyöt porwoyicha aketipchi nyung'wityan nyaye ki kîgha.

G. Adam nko Awa ki yiyi piich lapay

Kîngata kîlel chane kiripî ng'ala cho chang.

Towunot 3:20 nko köng'olonoy piich kutuw cho sisinchino akî sisincho itonwekwa, ki kepoyecha lachim yiyonin le akonga –Adam nko Awa. Awa ki yoto piich lapay **igh 17:26** -kigh Töroröt puntoon lapay kîng'etunö (Adam) tokümöng ng'winy.

Le wolo kupoyecha lapay Adam, kemeghyonecha ompö poor nko mukulogh **Rumen 5:12**.

Kipkecha nyarîl ng'oki Adam, akî nyo töstöy tagh kokay ompö chane. Ng'o chane? Piich cho tomony kesorü

H. Kimukchi ptang'eng'mot kuyentö ng'okichi

Towunot 3:21 Ompö wolo kilelchi Adam nko Awa Töroröt, kunyorisyo kinonutkokwa, lenye chomoy Adam nko Awa. Kîlaliyan ompo taghu Töroröt ompö churutuntong'wa.

Kunopcha kegh soko (asarpapat) **Towunot 3:7** wolo kimokaramnye Ighisyononi ompö Töröröt. Oro ptang'eng'mot kimochoimunotnye ompö Töröröt ora Töröröt onkit nyo tenate, **Isa 55:8, 9**.

Kimochoy Töröröt kunkiti chane lo mominye kigh nyo muchoy kwichoy chane kecham.

Nkituno lo, Ompo osiswechete, ighoy piich tukwin cho chang lo tökichamech Töröröt; Kiyentonecha ng'okicho le Adam nko Awa.

Wolo melo chamate. Kipechinentcha onkit wolo mi Töröröt ompo chamatenyi. Möchomönye kigh nyo kighecha, nko ompö chireryenyo anta ompö oor anka tikwil nyo pö ptang'engmot.

I. Kiyona Töröröt Adam nko Awa para Eden

Nane Rumi 6:23- (kisüko ng'oki meghat), (Ng'wino meghat ng'oki, aki mominye wolo kighoktoy)

Kitigh Töröröt keech aki tokuwonchi Adam nko Awa lo king'wina meghat tighiinton tökwitü ng'winy kumukuul akulokchi chane siir.

Po chomyogh Töröröt, kisonot nko poropcho, nka nyoni kitigh keech akulaach Adam nko Awa, nko kitomomachatnye keghchi lenyoni atokinoryü chömunogh ompö nyinte.

Towunot 3:22, 23 momökchinye Töröröt lö tenkiti Adam nko Awa lelut...kimakat kunkiti cho karamach opün. **Rumi 16:19**.

Kinkit Töröröt kigh nyo gha. Kimenkitye Adam nko Awa. Kimakat kimwochi Töröröt chane. Kimömichinye kusyach chane opün.

Kileel chane akeyona paranay...Ompone, omponenya tökeyona paranoni?

Tomam ketay pö sapon akusopcho kokay .Ki oor nyete nyo pö kisonoto Töröröt.

Kimomaknye Töröröt kimongisyo ptang'engmot kokay ompo otop pö lelutkachi. Nane lö kotönen ng'winya anta kotokisopsot ptang'engmotis cho kileel osiswechete

J. Sörom

Nanee ngalechi. Otini le tagh, kito Töröröt chane par akilenchi am okinto sopoon. Wolo otini kileel, ketul ompo para Eden kilowituno ketpo sopoon Rumen 6:23.

Towunot 3:24 kikitul ptang'engmot...lö nee? (Lee nye atokimomokonye Adam kuwetoy).

Malaykayan nko chooko maa nyo kigh Adam nko nko Awa tomomulisyo.

Atolentoy kimülonchoot kiporoy cherupim (malaykayan) omp chooko
maa.

Mominye kigh nyo kiteghoy...otini kitulö Töröröt chane paar,
kimominye milagh ng'at...nyörlsot yee nyu ompö ng'oki, akiyositu
akimegho.

KINETUTYO 5

Kain nko Apel - Towunöt 4:1-24

Kain nko Apel

A. Ketoröt

- Kighach ng'okü kitya?
- Eki atotagh chii Töröröt ameghan?
- Kimwoghöy lö "tikon keghan chii anta makughan?"
- Ekwomöy piich walak ng'oki chitö anka?
- Muköy chii töking'ong'oghta ng'okichi kegh nya?
- Akı man lö muköy chii tökinyorchı arenı wölo mii Töröröt onkit?
- Mötokechanye Töröröt atokıporyeghchicha kegh nyoman?

B. Möchey cho kimötı ng'oki Adam.

- **Towu. 4:1,2-** kikiyichi Kain nko Apel sany pa pära Eden wölo low nko ketpö söpon ompö nee?. Ompöwölo kilel paponı akeyona paranay.
- Kilelote chane kwodeny yenyu akımi ng'wınyı paitagh pa onyöt ompöwölo paponı, Adam kıl late Kikeng'alana chete kinyıl cho chang.
- Kakeyiyecha lapay ketıng'etenö osıl pö ng'okı (kigh nyo mi ori nyo lelöy lawel). Mi kosıghyontonıni gha orıncha nyanya ketorö ompö Adam. **Rum5:19-** kichicha lelı ompöwölo kikiyiyecha kechi lelı melö ompöwölo kighecha ng'okı.
- Nkitö lö Töröröt nyo konecha söpon wölo kimöyiyechanye chii kechi kong'ot anta cho linyoot nko nyinte **Rum5:6-10.**
- Kiliki onyötö nyo pöitoy mikulöghu ptang'eng'möt **Yoa. 8:40-44.**
- Lisöy kegh piich lö monıng'o Töröröt piich lachim.
- Pö saghsaghat paat ng'ölyontonıni wölo lisat nyo wow nyo pö onyöt.
- Menetöynye ng'ölyonto Töröröt lenyoni.
- Kighecha Töröröt, owöy wölo mökichichanye monechi kichicha monıngo onyöt, cho pesyote akılowöch nko Töröröt.
- Nane lö, Adam nko Awa kıl piich cho kimötwecha ng'al cho ghach nyoman nko ng'wınyı kimikul.

- Kyam ng'okikwa monekwa, kimökumukonye tökimilisyö ng'at ompö kain nko Apel para Eden akisik ghömichö nko Töroröt.
- Kilel lapay yenyu, Adam, Awa, Kain nko Apel.
- Memuköynye tökwichihichih kigh Töroröt tökaramachitu anta chömisyo.

C. Kegn Töroröt or nyo pö ptang'eng'möt

- Wölo ompö kisonöto Töroröt, nko pöropchenyi nko chomnyenyi Ompö chane, kiyar or nyo ipuno chane nga'at.
- Melö or nyo pö ptang'eng'möt wölo ara Töroröt kegh.

D. Kirur Töroröt wölo töptoy otini pkonöy kisoghöy nyinte

- Kinkit Adam nko Awa akunet monekwa ompö Kain nko Apel wölo kitöptoy otini petöy kisoghöy Töroröt.
- Kilenchih monekwa, otini kapekwa no, oretö kech nyo lee amöros opchi Töroröt.
- Otigh keche wölo makany kimiltakegh kisönkachi.
- Kingitöcha nyu lö mewuchöynye kisön pö kech ng'oki **Epran 10:4**.
Ki ompönee tökilenchih chane kitigh kech?
- Ompöwölo kömöchöy Töroröt kungitih chane lö sitöt nyo pö ng'oki ki meghat.
- Kimöchöy kunan chane lö meghyot chane akinyori maypa kokay poto kisöri Töroröt chane kwile.
- Atopköchih lö ki lelote aki Töroröt onkit nyo söru chane kwipu kech akitigh lee wölaye kirurtö Töroröt chane. **Ighisyo pipö lawi 17:11, Epra 9:12**

E. Ketötö Kain nkoApel Amörostin kutö Töroröt.

- **Towu. 4:3-5** Kighönöy Kain nko Apel lö mito Töroröt.
(Kinkitunecha lö nee?) Ompöwölo kipka chane kwodeny kutötö amörostin kutö Töroröt kichih kighanata Töroröt ki siis nko kenan lö atokitötecha tikwin cho karamach cho kiting'etecha kwighech kekaramachituna. **Yakopo 2:19**.

F. Kicham Töroröt Amörostin Apil

- Kisüwiyecha ompö Toun 4:4 lö kipih Apil kechenyi akong'a kutö Töroröt le amöros.
- Ki kecha, nyete nyo lee twatan lee wölo kikikuruurtö Töroröt nyinte.

- Kilimchini nyinte Töroröt.
- Kung'at ki karam öngitunökwa lö möminye kisönpö kyak cho wunöy ng'okî. Kimöchamnye Töroröt kecha Apil, le nyo kitililo ng'okî. Wölo kitach nyinte ompöwölo kighan nyinte Töroröt. Kighan Apil ara Töroröt kitigeto kikönöt ompö Töroröt nyay kiyomtoy papotinechi lö öyonu asis akong'a ghetin **Epr 10:6, Epr11:6a, Epr10:38**

G. Kitagh Töroröt Amöros pö Kain

Towu. 4:5 – lee konunöw, kicheng' kain pagh cho kingor wölo kimöchamnye Töroröt kain akitagh amörostinechi. Ikany kïpköchin lö mötochöynye Töroröt chii nyo ngwinöy ompö machatenyi kegh. Kigh anka tikwil nyo kitowü ptang'eng'möt ki mächamatenye ompö taghu Töroröt. Kimeghan nye Kain Töroröt kimeköncha ara Töroröt akung'winchi nyinte ompö or nyo chamate.

Inonenyi lö kitagh Töroröt sökechay kiyeno kegh ompö Adam ompö wölo kimökoy kïkpöchi chane lö metenöycha kokay chane ato kwichi kegh tikwin cho tya.

Katagh yee Töroröt kain lee nyanye. Michini kirumtö lö, kighanat ompö Apil nyanye kigh Töroröt kitach nyinte aki ompö kain kikakitagh ompöwölo möting'etonye kighanat ompö Töroröt. Melö techat anta terchin nukis kisir nyoni. **Yakopo 2:17,18.**

Epra. 11:14- Kighanat nyini kigh kain nko Apil kisisitu.

Mawayakanye Töroröt. Tökinyini nyanye asete. Nko mechikyinechanye lö ketötenö kechir asiswechi wölo kikonî are nyini lee öng'it ompö ptang'eng'möt Kung'winchi Töroröt. Kimichini kepecha ara Töroröt tömöne ketöghecha lee kain **Yohana 14:5,6.**

Kikïngalana lö atokiminchir/ anta ketör morna ket kiyomöy ompöwölo kikïpesyo nko ketito söpenyi. Ekî atokiyokchi ng'at mornnay kiyam ketay. Ekutoröy sökechi kinyöirilöchitu akïpityö? Ewo! Memukonye tökenomchi morin nyo kiyam ket akekön kisop napo.

Rose lö mii piich cho chang' kumukyini kunomnyot kegh nko Tororot. Ighöy kegh lö kitölösöchitu, kipa walaka kori soghuut, akwigh tikwin cho chang' cho karamch. **Isaiah 64:6**-wölo kïchicha lapay lee tikwin chole simnyon akïsamis nyoman köromintöncha.

Ompöwölo kikeyiyecha lapay kechi lelote, kikepesyecha lapay nko Töroröt nyini lee söpontönyo, akïmöminye kigh nyoni kiny nyo

kighöy tökeyokwech wölo mi Töroröt lee morinonay kiketörö ketay **Isaia 59:2** kipesyinyi ng'okiku nko Töroröt'ing'u.

Kilata nyoni ompö Adam, Awa, Kain nko Apil. Ompöwölo kimöterchicha Adam nko Awa Töroröt, kepesyö nko Töroröt. Nane **Rumi 5:12** Ompö chii akong'a kipka ng'okü ng'winy nko meghat ompö ng'okü, akwitchi meghat piich lapay.

H. King'alan Töroröt nko Kain nyo kinarechate

- **Towu. 4:6, 7** Nko kitagh Kain kughan Töroröt, akichul arenyi kegh, king'ölochü Töroröt. Ompö chomnyogh nko kisonöto Töroröt, ki king'alan Töroröt nko Kain kimöchöy kënyori nyinte ompö ara man **Ng'ötinyö 1:22,23**.
- Kimöchöy Töroröt kunonchini Kain lö kichömöy nyinte lee wering'wa Apil atösik kighanat, ompö Töroröt nko ng'ölyontenyi, kutötö, kisön akukön nyinte nko ayomis pö ghetin.

I. Kitagh kain kiterchü Töroröt

- **Towu. 4:8** kinarech kain nyoman. Kimöterchinye ompö Töroröt. Kiterchü onyöt lee tay kigh kwanta nko kame ompö para Eden.
- Inonenyi lö kitokchü ng'o mötpö Kain lö tighö wering'wo nya? Onyöt **1 Yohana 3:12**.
- Kikipar onyötö tagh paponyi nko kame nyo pö Kain këlenchü memeghenyinye, Isöpenyi wölo kinkit lö ato am Adam nko Awa, akwechini kimeghsoot nyo mötiny. Kimöchöy kima Adam nko Awa akimöchöy yee kitigh Kain Apil. Onyöt kë pörin.
- Reyoy onyoto piich lapay nka nyay läsöy lö tökupotyö aküpa kënyori maipa kokay le nyinte.
- **Yoana 8:44** kuro Yeso onyöt pörin.

J. Kirwokyi Töroröt Kain

- **Towu. 4:9** Nko kiteep Töroröt teputyononi, kinkit lö kitigh Kain Apil? Ay kiki kunkit. Kisiwa kighöy. Mii Töroröt wop lapay akunkit ng'al lachim **Ngotu. 15:3**. Mi konyi Töroröt wop lapay kurosöy cho ghach nko cho karamach.
- **Towu. 4:10-15** kerosé akelip kong' lasiny ng'ala kain. Mir tya öti kilö Töroröt mi nörekyo Töroröt paraku chii nyo tighöy kain Töroröt onkit nyo tököy ng'okü lapay. **Rumi 12:19** metökisyo.

- Ng’oki lapay cho kighchini piich kimi paraku Töroröt **Söluut 51:14** –kolelunyi nyii onkit Töroröt.
- Töroröt nyini kigh piich lapay, piich lapay kichechi **Ezek 18:4**. Töni sitöt chii anka tikwil nyo mwoghöy anta Ighchini chitö anka nyo gha.
- Melö toköy Töroröt lawel ng’oki lapay wölo söromunyi kiliki Töroröt nyo mutöy rotyot **omtoghin 8:11**.
- Nana lö kimilo ng’oki meghat. Möminye kitö anka kisir nyoni.
- **Towu. 4:16** möterchinye Kain Töroröt nko yee kiripö wölo mii Töroröt kirip ara onyöt.

K. Kimilöy tikwin söpichis pö Kain

- Kikarkegh Kain nko söpichunyi Towun 4:17-24 - ompö yete ki kimöminye Töroröt nko otöptinekwa. Kimötöng’nye kinonutyö Töroröt. Kimil söponwekwa tikwin nko ng’ala por. Kitech korin kipagh kyak akwigh kontino tumwöy.
- Möghachnye tikuchete ompö chane, wölo kiwurchi kegh tikuchete tömökiminye Töroröt kinonutyeng’wa.
- Kinyighi mötöwekwa tikukwa akipöghisyeghö pöroyintöng’wa kwichi kegh tikwin.
- Kimöminye pöroyin pö Töroröt anta maralu Töroröt achane.
- Kipayta chane anyötö.
- Rose wölo yotöy piich onyötö otinö meghanye chii Töroröt anta terchi kingeta kilel Adam nko Awa. Kitosonchö ripankökwa nko ompö nyete le yee leli cho kikipesyö nko Töroröt akising’o tipö por aker cho milöy tikwin.
- Atokicheghacha chole yiyi ara Töroröt nko mantanyi amökiterchi nyinte kuluköy nyoni tikwil monecho.
- Ompö nee tökichang’ naran cho lee kighöni cho moterchininye Tororot (**1 Petro 5:2,3**)

L. Kikonü Töroröt Seth kuker Apil

- Kitö Töroröt Adam nko Awa moning’ anka kuker Apil. Nana lö kiyomis Töroröt ompö para Eden lö öyonu ghetin nyo rinytoy onyöt.
- King’winöy ghetintonete ara Apil nyo kighönöy Töroröt.
- Wölo kuntöghoghchi onyötö kain kifar Apil. ompö nee? Tökunyar keröto Töroröt nyo yonu söruniin.

- Wölo mölikunye nyete sörömu ayomis nko tötuyo Töröröt...wölo puntoy Töröröt osiis lapay ayomistinechi. Moghöchöynye anta wayak tötuutkachi ompö ighisyewuut pö onyöt. Kuto Tororot Adam nko Awa karachinin anka kuker pöroyin pö Apil (Seth).
- Inan ya lö kakiyi Seth kilelate, Pesyote nko Töröröt wölo ting' kighanat nko kikönöt ompö Töröröt lee Apil.

KINETUTYO 6

Kipöghisyeghö Töroröt ilat/rop/puseryon/pögh kuwany ng'winy

Kötöpö Töroröt ng'winy pögh

A. Ngala tagh

- Ompö kinetutyonay tagh kakesiwa nyaril pö kipitataa Adam. Kipü ng'okü nyaril king'etunö Adam chipö tagh ompö kokay. Adam, Awa, Kain nko Apel **Rumi 5: 12**.

B. King'etunö Adam ntakwit Noah

- Keletöy yetagh ketoponöy (Towunöt 5) Aketopön pinway kingetunö Adam nko Awa ntakwit Noah nko puseryon.
- Kingetuno Adam ntakwit Noah kikokakuwer punuoi chole taman kuweru ara (Kaporio) Set nyo kighönöy Töroröt. Akitopönöy tagh kukönöy sörünin nyo kikiyomisi ompö para Eden. Kisiwiyi kikir ompö Towunöt 5 (Ketopönö kenetut chi ompöwölo king'olonuno Töroröt).

Enos – ptang'eng'möt nyo wonysot

Set – kilate

Kain –Nyaril

Mahalalel -Töroröt nyo perurrote/soyönot

Chared - rökunö too

Enok- kinetuut

Metusela – ipu meghenyi

Lamek - nikisim

Noa – turönö/payasa/saghsaghat

- Kekir kainutchi kilikü ng'ölyon akong'a, kesomönöy lö; külate nyaril ompö ptagheghemöt nyo wonysot, wölo Töroröt nyo perurrote nyo röku ng'winy takunet lö ipu meghenyi nyo kipo nyaril turönöt.

C. Ngwiny ompö osiswo Noa

- Kigh nyo kinetöy kegh ompö yee ki pöropcho Töroröt ntakwit osiswo Noa nko werkachi sömök, Shem, ham nko chapet, nko kestonikwa.
- Kighisyö lökoyechoni könyis **1500** anta tagh nyakinye kimuchö kwigh Töroröt Adam.

- Ompöwölo osiswo Noa, shem, chapet kíkanyighi piich ngwiny lakas **Towunöt 6:1** atokitenityö nko pichete mii ng'winy yee kumuchöy ki pilyön sömök piich atoni cho möng'öy ng'winy.
- Wölo pichoni chang' ki pichini kwichöy tikwin cho kinonöy chane lö isunate ompö konyikwa. Kinyighi cheporesnan kinonutkökwa **Towu. 6:2.**
- Kimenonchinye wölo kimuchöy kwisuna ompö taghu Töröröt. Kisiwa Töröröt akisas ng'okikwa wölo kicham Töröröt piich akicham chane kikötö ng'okikwa, akiwaghach ng'okikwa **2 petöro 3:9.**
- Kimöchöy Töröröt pichoni kipö osiswo Noa kiwöghökisyö ompö kinonutkökwa.
- Kimöchöy kisöwü chane lö kilel.
- Kimöchöy kughan chane nyinte (Töröröt)
- Kimwochini chane chik wölo kimatercha. **Ng'öt. 1:24-32.**
- **Towu. 6:3** kichil Töröröt chane chik, akilenchini moletanye tagh omwoghöy ng'alechi (lököyontöni).
- Ato let tagh kitagh ititoy asiis akong'a atopisyini chane onyöt kutwari.
- Kimwa lö otönanan chane könyis 120 kiwöghökisyö, atomökötöcha kutworu chane nyo mötiny.
- kigh nyo king'örökyini ompö Töröröt, ki wölo ng'ölonu ompö ng'ölyontenyi, kilenyenyoni onyötö tikwil ng'ölonwech lenyaye king'ölonchi Awa kimwoghöy lö meter Töröröt.
- Kikarkegh, ketagha ketera Töröröt akeghan mikulögh nyo tiliil nyo ng'ölonwech, kumuchöy kisösöy, melö chik kityömöy king'ölonwech keghana Töröröt, muchöy kipistech keripa ortinecho **Romen 1:18-32** topönö kipistochi Töröröt chane kirip pichinoghtinekwa. **Köröwonto 24,26 nko 28**

D. Tasagha Ghöghityö

Towu 6:5,11- kirip Piich cho chang ara kain kimaripnye Töröröt, kilet ompö osis lapay kilikü chemwokiyis kitagh kughan lökoyo Töröröt akicham nyinte ompö kisyonötenyi.

Nane-lö kiyiytö pichete ng'oki akichö moy ng'okikwa Heb 11:25.

King'alan Töröröt ompö osiswo Noa kuweri piich cho kikuro werkooy. Akong'a nyo kipo kaporinto set, Enock kiwerkoyonto Töröröt Yuda 14-16.

Werkoyonte anka ki kikuro Noa 2 petöro 2:5.

Omöchan ng'ölyontoni kirip kegh nko pipo osiswo Noa. Kimöminye wölo kimwoghtoy lö kichü piich cho karamach akwompö otöptinekwa. Kilet tagh Töroröt kichil chane osis lapay kuweri werkoy ompö Enok nko Noa.

Ompö töngoghün kitöghoy kiterchini Töroröt.

Towu 6:5- mwowecha ompö osis lapay kinonut pö ptangengmöt ompö mikulöghunyi kighach.

Kinonutkökwa kitopönoy tipö ng'winy poröy mökutkökwa cho po kiletateng'wa.

Ki pipö anisa aki chömöy kegh, aki syolöy kegh parak. Pipö ng'atkongnan, kireyi pikö walak. Mölöy kegh ntokiporyot, mötingye kisionöt, aki rimi chane. Ki pkatis aki puti akiliisoy pikö walak. Kyolöy akwoltoy ompö oro olkös. Kiswomi osis lapay aki piich chole cheporestin osis lapay **2 Timoty 3:1-5**. (Topöneya ompö osis lapay asiswo söromu pinway wonysot Lenyete Ighiy piich ng'oki cho ghechön, lötu kurwokyi Töroröt chane.)

E. Kisöwü Töroröt ng'winy nyo puryö kighanat nko ng'oki

Tounöt 6:11,12 Kisowü Töroröt ng'oki lapay.

Töptoy kikokakiwuny ng'okikwa, putintön, cheporesnan porsyewut, wölo choni lapay kimöminye nyo kiwinyate ompö taghu Töroröt kisiunyi lapay.

Memukonye kewinya kigh nyonikiny ompö taghu konyi Töroröt.

Eprania 4:13 tikwin lapay kichirutöch aki yotisyot ompö taghu konyichi.

F. kimwa Töroröt lö owonyöy ng'winy

- Touwut 6:6:7- kighach piich nyoman ntakwit atokimwa Töroröt owonyan nko kigh anka tikwil nyo kigh nyinte ompö ng'winy.
- Nane lötu ompö para Eden, kimwochi Töroröt Adam nko Awa lö, atomeghananyi nye aikonyit, yoman Imeghenyi. Ipesyonenyi nyo möotiny nko ani. Kimeletcha tagh kughan Töroröt le wölinö kimwaghta nyinte lö omeghsonekwa, nyoman kimeghö. Kiporchi Apil nko Kain lö, atomökekwa arikanin tachamak, ki makate opunökwa kech amilta kisönkachi. Kimwaghate Töroröt ghalechoni kikilot wölo kimaripnye kain kipisto nyinte Tororot. Ompöwölo kirip otopanyi nyo kimömwochi nye Töroröt. Ompö osiswo Noa, kimwa Töroröt lö owonyöy ng'winy nko söpoon lapay chopö piich

atomöwöghökisyönye ompö ghöghityeng' wa kimökwilenye
ng'alechoni pat.

- Kinyil ata nyo king' uyecha atokighcha kigh atokichi nörekyyot, akewityeghö otinö kakipayas?
- Mälatanye Töroröt acha. Ighöy kiyini kakimwa.

G. könyori Noa pöropcho Töroröt ompö taghunyi

Ompö choni lapay, ompö chomyo Töroröt nko kisyönötenyi, kimi chii akong nko katanyi nyo kimewanye Töroröt.

Towu 6:8-10 Nane ya Noa lö kikiyi le chemwokiyon ompö paitagh pö onyöt le moning'o Adam lapay.

Kimämakatnye kisörü Töroröt.

Karkegh kilata nyoni kighan Noa Töroröt le Apil, set, nko Enok kwipu kisönpö kyak **Towu 8:20**.

Nana lö makat ptangengmöt kisich kighanat ntaki isü ompö taghpa Töroröt Eprania 11:6 ato puryö kighanat memukonye ntakwisü chii ompö taghu Töroröt **Eprania 10:38**

omöchan amwa kiyi anta okil lö kakemwagh kinyil cho chang tagh, wolo kigh nyo makate ki keghan akecham lö kichi chemwokiyis, Noa nyay kicham Töroröt akwompö pöropcho Töroröt nko kisyönötenyi ki kisich lastagh akecham.

H. Keyomis Töroröt Noa.

Towu 6:13 kilenchi Töroröt Noa, mökitinye kamachan awany piich (ng'winy) ompö puseryon nyo lumöy ng'winy lö mülkuch, orwokinan ng'winy, owurenan puseryon lakaw, nane Igh kigh torö teka tiripka nyo wow, akiporchä Töroröt Noa wölo kitektoy **Towu 6:14-21**.

Nane nyini kimuchö kwich Adam nko Awa ng'oki kwingchi kegh siro. Anankis chi kighchi kegh chane cho kimöchamnye Töroröt. Siro cho kiyeno kegh chane makat kiliki cho ki chömöy Töroröt. Kain nko Apil kimakat kutötö Amörostin kile wölo kimwayta Töroröt. Lenyona yenyu makat ketech tiripka (**nkadich**) kirip kegh nko tötut pö Töroröt.

Nkit Töroröt lasiny wölo kitechtoy nkadich, kitö Noa ompö ng'öghomnyo Töroröt wölo kitechtoy.

Nana lö, kigh yimwöy, nko kirurut cho Ighoy tikwin kughyoncheghö pögh parak, Nyo kimötinye nikisin nyonikiny kitech nkadich nyo tenate.

Kopirchinan lö nyoporwan ya wölo lenye tekata nkadich ompö mischinogh, kiyitöto lasiny. Kikaram nkadich noni nyoman akighamat ompö piich chopowoiwoi(piich cho poghisiyi ompo woiwoi) töptoy kitenö nkadich noni putiin chole 450 ompö koghin putin chole 75 ompö kimirtö nko 45 kutoch. Töptoy kimuchöy tokwip nikisin po tikwin chotenö 14,000(tons). Ompö kitenityok muchoy kwip tikwin cho karkegh nko 522 mitikaanay kipo mitikeni walak nyo muchoy ntokwip akong kechir chole 240. Mwaghate toptoy kilit tionkin cho sisincho chole 17,600 kilenyona toptoy kikilut nyu tyongin cho mörokunonye 45,000 choni kilit nko Noa nkadich/Tiripka. Mi kigh akong nyopö tosunöt nyo muchoy nyoman kenani wölo kimwochineghtö Töröröt Noa kitech nkadich/tiripka.

Kimwochi Töröröt lö tönö nkadich noni kukat akonga onkit **Towu 6:16** nyo ki kukat akong'a nyo kilito nkadich (meli) nyo piich nko tikwin lapay lapay cho kimochoy kusurö kirwoko Töröröt ki kilit kukanoni le akong'a. Kimakat kipka ompö ara Töröröt **Yoana 10:7-9, 14:6; matt7:13,14.**

Kimitoni nkadich akong' nyo kikisöruno piich ompö nörekyo Töröröt, akimito kukat akong' kipoto nyo kilito nkadich.

I. Kiterchi Noa Töröröt (kikonyit)

Towu 6:22 kighan Noa Töröröt a kicham Töröröt nyo kitwoytoy kegh ompö sörünöt nyo kisoru nyinte nko katanyi. **Eprania 11:7**

Nane ya lö, kimelö kimi puseryonta ng'winy. Kimining pat ilat, ntökitenö osiswechoni, nyini nyu kilum pögh (röyontö, köpumpü) ng'winy **Towu 2:6.**

Kilenyona, kighan Noa Töröröt lö melö putin otini kiwma lö oropönoy amilu puser. Kighan Noa Töröröt, nyo kiterchi akitech tiripka (meli) le wölini kimwochineghtö Töröröt. Nane ya lö nikisintin ne cho kinyori "Imwoghenyi lö ropönoy a Noa?"

J. Kimwochi Töröröt Noa nko katanyi kwipü tyonkin, kyak töröt kilit nkadich

- Towu 7:1-5, Yakopo 2:18- Oporunyi kinghanatenyan ompö Ighisyewut köchan.
- Nane wolö kighanta Noa Töröröt **Towu 7:5** akikichil piich anta kuteghchi lö ng'winöy kirwoko Töröröt wölo kimeghancha pichoni ng'ölyonto Töröröt.

- Kitagh kiterchī nyinte akisöwu ng'okikwa anta lelutkökwa, akiyamat ketwarii chane.
- Kimachamcha kirip kiyomisutkachi lö asakong'a keyoku sörunin, anta kīpköchi ompö lö mukoy Töröröt kuwura ng'winy puserion.
- Kikönyisyö Töröröt ompö mikukönöt nyo wow ompö könyis chole 120 ntömönee kiwöghökisyo ompö kinonutkökwa, wölo kimökuminye ng'at tökikönyisyo, kwitita atokitö Töröröt chane sitöt.
- Kilenyona kinyorü Noa pöropchö ompö konyi Töröröt –**Towu 6:8**.
- Melö kisorü Töröröt Noa ompö otöptanyi nyo karam.
- Kikisorī nyinte ompö kighanatenyi.... Kighan nyinte Töröröt.

K. Kilit lapay kukat akong'a

Keyata nyu **Towu 7:15-16** kilit nyu Noa nko katanyi nkadich ompö ara kukat akong'a nyoni nyu nyo kile ore onkit nyo kisöruno kegh ompö puseryon nko nöreküyo nyopö ng'okī ompö Töröröt.

Kilit tyonkin lapay nkadich kuweri kukat akong'a.

L. Kikörchi Töröröt chane ori

- Otini kimuchö kilit ori lapay, Kikar ng'o kukat? Töröröt (Towu. 6:16) ompöne kimakar Noa?
- Kimömöchönye Töröröt pöroyin anka nyo kikötoy piich, anta waghach kinonutkokwa akughan (kingeta kyamta könyis 120 akising'a ompö mikulöwunyi lapay. Mononanye lö kikar Noa kukat kikörchi piich sany). Otini kikar Töröröt kukat kimökiminye pöroyin.
- Kirkegh kiriryo akisoghsyö ompö kukaa nkadich, kimökumukonye keyat kukat ng'at. Kimökumukonye kiyat Noa ompöwölo kikar Töröröt kukee, kekörchi chane sany. Kimöminye or nyo kisöruno kegh.
- Atakinya kiyona Töröröt Adam nkoAwa para Eden, kilowöchitunö ketpö söpon, e kimi oor nyoman nyo kimuchoy tökimilisyö par? Ewo, nyonikiny atokakimut Töröröt lö ketita kewany ng'winy, kimökiminye chii nyonikiny nyo chiwitoy.

M. Kiwany Töröröt lapay cho kimi sany pö nkadich

Towu 7:17-23 Nyini kimuchö kikar Töröröt kukaa nkadich, kiropan...Nana lö ting'eto Töröröt owesyö ompö kigh anka lapay nyo kigh. Kigh kigh anka lapay akipöytoy Lapay.

Kinyighi pögh ng'winy akulum kimikul tökulum ompö ronkotin cho koghöch. Kimiluna onö kegh pöghechi?

Inonenyi wölo kilata ng'winya atakinye kigh Töroröt tagh? Kitiwin nko wëiwëiwok cho kilum ng'winy kimikul. Pöghetu tagh kwich Töroröt löpoyin, nyopö odeny, kwigh yomöt, nko yimwoy wölinö örus, akikany kichang'it pögh ng'winy, nko yimwoy **Towu 1:6**.

Nyo otini kitita kuwanya Töroröt pögh ng'winy kiyat apiktin lapay cho pö yim akirop nyoni, nyotagh ompö ng'winy.

Kimö ropnye (ilat) nyo mining, wölo kimilü kegh pögh. Kimiluna kegh ng'at pögh oristino ng'winy lapay **Towu 8:2** muköy kwigh Töroröt kigh anka lapay möminye kigh nyo memukonye ompö nyinte. Wow nyinte onkit.

Nyo kiropan osis 40 pöghet nko nang'etus ntakulum pögh ng'winy kimikul mirön, kor nko moning, cho kimi sanypa nkadich kimeghyeghö puseryon, piich cho ng'ata nying'winy cho makirar (3 piliontin).

Tiliil Töroröt akipö man. Töroröt pö chomnyogh, wölo Töroröt ng'at nyo nörekyni akureyöy ng'oki. **Romen 1:18**.

Wölo Noa nko katanyi cho kighan Töroröt akuwer yomat nko kiryal ompö oripö nkadich.

KINETUTYO 7

Tintiryonto papeli Towu. 11:1-9 Kikur Töroröt Apram Towu. 11:11- 12:5

Tintiryonto papeli

A. Ng'ala Tagh

Ompö Kinetutyonay kö kakuwer, kakinet kegh paraku puseryon nyo kipoghisyeghō Töroröt kulum ng'winy ompö ropanat nyo kiropanosis 40 nko nang'ätus 40, ntakulum pogh, ng'winy lapay ompö ronkotin cho koghöch nko ket.

Mirön anka tikwil korka, moning, nko tyonkin cho kimi sanypa nkadich ki kiwonyö ompö puseryon.

Kakisiwa lö tüliil akipö man Töroröt aki Töroröt pö chomnyogh, wölo Töroröt nyo reyöy ng'oki -Rumi 1:18.

Körökegh lenyoni, kinyori Noa nko katanyi pöropchö ompö taghu Echotyön...ompöne? Ompöwölo kighan Töroröt **Towu. 6:8;**
Eprania 11:7

B. Pipö papeli Towu. 11:14

Möng'örinye könyiswö cho kakuwer king'eta kisörü Töroröt Noa, korkenyi, monekwa chole werkö chole sömök, nko koruko werkachi ompö puseryon nyo kiwow, akung'at, kinyighi piich ng'winy. Kiwityeghō lawel wölo kiwurta Töroröt ng'winy ompö pögh, akwompö kwötyin kisäs akiwityeghō Töroröt.

Kimamäkcha kung'iti anta kughan Echotyön le Apel, Set nko Noa. Kitagh kising'a mäkata Töroröt ompö möng'eng'wa.

Kicham kipayta onyötö, akilata chane onyöt, kimach kiyetu akukus kegh. Kimötingnye söro, akimetönye Töroröt konyit nyo kiroko nyinte.

Kikwötchi kipörtöchi Töroröt patagh akitagh mantanyi.

Kighchi kegh körkeyintino piich akisagh. Kisagh tyonkin nko törit...a inkiti lö mököy onyötö lenyoni, Piich cho soghöy ttörorötino putintön. Möng'öricha piich cholata choni ompö osiswechete cho sogöy asis, arawa, kokel, törit nko ghömichö lapay nyo pö törorötino putintön cho pö ng'winy- (ting'eto kighanata nyo pö hindun törorötin chole 33 miliön).

Muko kī kwiskwis ketopönöcha piich cho lata choni kwichöy tikukwa le choni akesiwa sölwontöneng'wa.

Töptoy kinonecha lö möminye piich cholata chete wölete le Amerika cho soghöy körkeyintin. Akung'at kesiwinyi mötöwo kasetin (lököy) chopö osis lapay. Kisiwiyi piich cho cheng'öy tipö ghoksyewut, soghöy törörötpö tipö ng'winy. Kimitö kemöng'e ng'winya mighöt nko kepesta ompö ng'äla kirö. Onö pöroyinpö Töröröt ompö ng'äalechetchi?

Omöchan omwöghe lö ng'wino saghata ng'ölyontoni le "roko, ghamat" nyo mwaghate lö nka. Töröröt nyole Töröröt onkit, nyinö mchini kecham akesagh -**Yoana 4:23,24**.

Möyong'önye onyöntö lö kigh ne nyo kisoghecha, ato melö Töröröt pö man nyo söpöy, akengit nyoman lö piich cho kiteköy tintiryonto papeli kikimenancha kisagh Töröröt.

C. Töröröt nyo wow aki awes

Towu 11:4 Ng'o nyi kinonöy puntonichi? Ng'o nyi kisoghöy chane? Kichömöy kegh chane. Kimakate kisik pürchin nyo syölo Töröröt parak, melö chane kegh. Wölo topöneya ng'ala söröm ompö ng'ong'utyonete "kölöne ngi kakitoyech". Ne nyo kigha ompö atoni? Inonenyi kirurutchay kitö Töröröt Adam akuyokchi kegh kimwochi Noa nko kukötinechi.

Towu 1:28, 9:1 Oyiyenö achang'itü atanyighita ng'winy ompö kwötchin nko king'itöt kitagh kirip kirurut chay kitö akuyomis Töröröt. Kimachamcha kimöghisyo kighömu ngwiny le wölay kimöktöy Töröröt. Kisup kegh akimany kanasyan akong'a, akitech koreng'wa, kutor kitech tintiryonto papeli.

D. Kisiwa Töröröt chane

Towu 11:5 Kimöchöy Echotyön pichetechi kirkegh kikakiwityeghö chane nyinte. Kökakemwa ng'ölyontonetenyi melö gha keyokyi kegh ng'at-möminye chii nyo muchöy ntakilot kegh nko Töröröt akupölisyo nyonikiny.

Atakinya kimi onyötö yim kityam nyoman ntakilot kegh nko Töröröt, wölo kikirinta. Nko malaiken cho kirip onyöt, kikirinta chane ng'at. Kikirinta ng'at Adam nko Awa ompö poryeng'wa, lenyoni ompö kain nko pipö osiswo Noa.

Nee nyo igho ye?

E. Ketoyö Töroröt pkatis

Towu 11:6-9 Ee inonenyi lö ompö towunöt 1:26 king' alana Töroröt wölo kightoy chii (ptang'eng'möt)? Kegha chii ompö kitontönyo. Ng'at ompö towunöt 1:6,7 kisiwiyi Echotyön Töroröt papo, Töroröt weri nko Töroröt mikulögh nyo Tiliil -Ng'ölono kigh nyo küpechini keghöy.

Kigh Echotyön piich king'alan kutüw cho sisöch. (Melö ye kitöng'onchin keryal kutiwekwa king'alan cho sisinchö). Yenyu mökilimchinöcha piich, kipesyö kirip kegh nko wölo kiterchinsot chane akiwi kutany kömeswok lapay cho pö kor. Ompö könyis cho chang cho kirip kegh kimü piich kutany woop anka lapay nyopö ng'winy kirip kegh nko tötutpö Töroröt chay pö tagh. Kimakat kunyighit ptang'eng'möt ng'winy lapay melö kareran pat.

Ng'alechete kimi Towunöt mwoweche wölo kipkanta piich nko kutüw cho sisichö

F. Ng'ala söröm

Nane sölwontöno kain nyo kimut kisas Töroröt kukötino kain lapay kikiwany puseryonta **Ng'ötinyö 14:12.**

Mächate nyoman kemishinöcha tikwin cho kikilchini kegh. Ompö piich, kisiwiyi ompö osis lapay wow kichikchin kwighecha kekilchinö kegh tikwin cho mämakatcha amötinye kiliki cho pö kokay. Muko kenyorunöcha ropiyen löne? A kyolö ne? Kipeteche kemunyo onö?

Wölo tikwin cho silu söpon kikemwa. Eki ghömichenyo nyo kiting'eto nko Töroröt? Nkit monecho kitya nyinte Töroröt?

Kitöpö Apram koor nyo kile köghin, ki kuting'ot nko ronkotin akimöpitönye nyo karam. Kiwü nyu Lutu koor nyo karam tömkö akipitöy nyoman.

Ompö topönöto ptang'eng'möt, kinonchini piich lö Apram nyo kitosönot.

KINETUTYO 8

Sodoma nko komora Towu 13:11-13) 18:20-19:29

Tyamat nyo wow (Ang'er) ompö kighanäta Apraam-Towu. 21:1-19

Sodoma nko Komora

A. Ng'äla tagh

Towu. 13:12, 13 -Toyeto tömköyichay kikil Lutü kiwuchi ki kanastin cho kighach yoman.

Kimayang'cha pichini kimönyöy koronini kungitu ompö nyini le Töroröt, anta kigh nyo kimökchini chane kwich. Kilet chane kunan tikwin cho ghach cho kisilu ompö chane kegh nko tikwin cho ghach cho kighöy chane.

Kinkit Töroröt ng'älechetechi nyo anta kitep lutü kitökikimwochi.

Kuchalta lutü Töroröt akirip ortinechi cho kichömöy nyinte, lenyona kikülchi kegh lutü or nyo gha nyoman, kilowitunö Töroröt.

B. Kinonutyo Töroröt ompö Sodoma nko komora

Ketopöneya **Towu. 18:20,21**. Kisiwiyi Echotyön ng'ölonöy nko Apraam ompö paraku wölo lata Sodoma nko komora.

Ng'at kiwü Lutü kirich kanastinechay le odeny ghach, **Ng'ötinyö 4:13,14,Rumi.13:14**

Kimöng'örökyinye Töroröt pipö Sodoma nko Komora kirkegh kitomö kiwichi Lutü wölini.

Ompö koghin kite, kimikukön Töroröt ompö pichoni ghach, wölo yenyu kamwa lö momukanye omikukönchi ng'okikwa kung'at. Mokichiwityeghonye kirwoko Töroröt.

Inonenyi wölo kimikuköntö Töroröt lö töwöghökisyö piich ompö kinonutkökwa king'etunö osiswo Noa? Kitita asis nyo kimwa Töroröt lö, kotönön piich pöroyin nyo yamate kikötö. Möminye ompö akong' ompö cho kitagh Töroröt nyo kichiwita sitenyi.

Kigh nyete nyo michi kenonchinö lasiny ompö Töroröt ompöwölo ompö kirurötenyi merwokyininye ng'oki lawel. Muko kesiwena lö kimöyanye.

Wölo mölenyenyoni ng'winöy kirwokononi nyo mötöny **omtoghin 8:11,Solut 50:20,21**

Ng'ölyon nyo milanin tya ompö kikirut ki nyomi **Towu. 18:22-32.**
kimewonyöynye Töroröt Sodoma nko komora ompö ng'okiwa,
wölo ompöwölo kimöminye pipö man **cheremiya 5:1**

C. kipka malaikeni Töroröt koro Sodoma

Towu. 19:1-3 kecheng'e ya pöroyin kenana kiletata tagh ompö yete.
Otini le tagh kimönyöy lutü atolekito kanastinechay ghach Towu.
13:10-12. wölo kimi yenyu kirich pichay ghach akimany tikwil Solut
1:1-3, (kiletay tagh) Epesen 4:17-19.
Pipilya nyo netech tya paraku ng'oki sodoma. Esekel 16:49, 50 ki
kanisak, cheporestin, chepömutin kimösing'onye parakuto pikö
walaka.

D. Ngo'ki pipo sodoma

Towu. 19:4-7 kipö ng'wonin nko kichir kitya kiporunötonete, wölo kitö
Töroröt lenyoni ompö keröt (**I korinten 10:11, Rumi 15:4**) lata nee
pipö osiswechi. ng'ölyontonä le "sodoma" kimito ompö ng'alanenyo
ompö osis ompöwölo ng'oki choni kitökegho kwenunyo (Rumi
1:26,27)

Nane lö atoletagh kikülchi kegh lutü kor nyo karam. Wölo keporü
yenyu lö kitösis wölo kilata ompö ng'okichi. Anta kimayonta
Töroröt malaikenichi kitö söromu lutü nko tipichi odeny ato le löti.
Wölo mwoghöy pipilya lö kighanat lutü Töroröt, nka nyona kikisoru
nyinte. 2 petöro 2:6-9, Towu. 19:8-11-Topönee lö pürchin ki ang'er
nyoman nyo karkegh kika kwich küköryö mösisyönye ompö kite.

E. Kakisörunö lutü, korkenyi nko tipichi koro Sodoma

Towu. 19:12-17-kimösörinye Töroröt lutü, korkey nko tipichi
ompöwölo ki isunat ompö taghunyi wölo ompöwölo kighan lutü
kiyomisöt nyo kitö Töroröt Apraam lö ng'winöy sörunin.

Nyo kuyonta Töroröt malaikenichi kisöri lutü kitomö kewur
kanastinechoni. Ompö osis lapay söru Töroröt chane cho terchini
nyinte akughanat.

Nane Apel kiterchi akughan Töroröt, akicham Töroröt nyinte (**Eprania
11:4**)

Kighan Töroröt Noa akisöri nyinte Töroröt ompö puseryon. (Epra.
11:7)

Kighan akicham Töroröt Lutü akisöri nyinte kitoma kewur Sodoma.

F. Kinyar Töroröt Sodoma nko Komora

Towu. 19:24-25 kung'at kimöng'isyö lutü sanypa kanasyantanoni ompö kalya, kuwur Töroröt sodoma nko komora. Lenyakinye kiwur koor ompö puseryon ompö osiswo Noa. Kewuröy yenyu piich cho ghach wölo ompö ma.

Nane 2petro 2:6 kewur kanasyanta Sodoma nko Komora ntakiliki kwile lee oren, ntakiliki körkeyin ompö piich cho möterchinicha Töroröt. Liku kiwuranoni körkeyin ompö kanastin walak cho möng'öy möng'ot nyo mesunatnye ompö taghu Töroröt.

KARAM AKUGHANAT TÖRORÖT; AMÖWÖGHÖKONYE - ompö asete kiköröy kegh Töroröt nko oghi töghöy ng'oki akimöminye chii nyoni kiny nyo chiwito kirwokenyi kokay.

G. Kiros löt koko lutü

Towu. 19:26 Otini kipka malaiken kumit lutü nko korkenyi nko tipichi chay le odeny kiryagha sodoma. Kikiyomis chane lö metopön chii lot aryagh atany wölo le ronkotin. Wölo kiwaghaka koko lutü akitopöntö. Kinkit Töroröt lö nee nyo kimi mikulöghunyi. Kilata nyinte kain. kimaternye Töroröt kicham artino pipö wölini lee sodoma cho kipö ng'oki nyo kiwaghaka nyinte kiliki tilwo partin (chumpin) **Luka 17:32,33; Lk 9:23,24**

H. Ng'ala söröm

Ompö nee tilwo partin? Ighöy ng'oki mikulisköcho kwong'eröchitu Epra. **3:12,13.**

Työmut nyo wow nyopö Apraam ompö kighanat

A. Ng'ala tagh

Ompö kinetutyonay pö tagh kakesiwa lö kighanat Apraam Töroröt akeyitchi nyinte man ompö kighanat. **Towu. 15:6**

Kitopönöy yenyu työmut nyo wow tya ompö kighanata Apraam. Wölo nyo wow tya kitil kighanata Apraam ki körömnyo Töroröt nyo kighan nyinte.

B. Kesilta ayomis pö Töroröt kutö Apraam nko Sara moning

Kirkegh kökiyositu Apraam nko Sara ompö kisik moning, kikiyomis Tororot kutö chane woor. Möminye kigh nyo memukonye ompö Töroröt **Lk. 18:27; Lk. 1:37.**

Lenyona kisich Sarah nko Apraam montöng'wa nyo le woor le ato
kökikuyomis Töroröt **Towu. 21:1-3**

Kuwer könyiswö cho chang kulet tagh Isak kiyeti kiliki mirön.
Kichömöy papyoni nko kame, kighan Apraam Töroröt lö
ayomisutkachi lapay kusiltegho Isak akuweru nyinte soruninto nko
kukötinechi. Asakong'a kimwochi Töroröt Apraam kigh nyo
kimekönöynye.

C. Kimutchi Töroröt Apraam kutötö Isak kiliki amöros

Towu. 22:1, 2 Kityam Töroröt Apraam takisiwa lö chömöy Isak kitil
nyinte. Ononan löt ompö könyiswechan cho tagh alikwan kighönin.
kyotöng'öchan ng'at ompö ighisyeut chopö Töroröt, wölo naneya
kutö Töroröt söpon piich nko kigh anka lapay nyo söpoy, täng
owesyö ompö kigh anka lapay **Sölut 24:1** keyokchinö kegh ng'at
Apraam nko Isak

D. kighan Apraam Töroröt

Nane lö nee nyo Igho ompö yete. Kitang'any nyo tya ompö Apraam.
Kitöptö nyo kitöng'önyöy lö töptoy kiwaghach Töroröt makatenyi
ompö Isak nko kiyomisötenyi? Muko lö nee kusilta kiyomisötonay
kiweru Isak atopar kiliki amöros? Inkitönyi lö karkey kimwochi
Apraam kutötö Isak kiliki amöros, ompö man orito mikulöwunyi
momwoghanye lö kitomtomönot ompö Töroröt. Ompö nee?
Ompöwölo kinkit Töroröt akughan.

Kinkit lö melö putin Töroröt. Kinkit lö memukonye ntökuyomisi
Töroröt kigh akung'at kiwaghaka.

Anger ompö acha kenonchi oxis lapay lö siltoy nyoman kigh nyo
kamwa. Kerötenyo oxis lapay kikaram, wölo mokiripechaye lö
kakusilta. Kimicha kesing'e, akyoghöchö, anta kisisyö
ntamakemucha kesiltena tikwin cho kamöreacha lö takegha. Melö nyu
lata Töroröt acha. Kisiwü Apram kigh nyo makat kisöwü chii anka
lapay. Mömirönye Töroröt kwich kinö kakuyomis lö oghöy. Muko
keghanacha nyinte nyoman nyoni nyu nyini mököy Töroröt tya
ompö acha. KEGHANACHA NYINTE **Epra. 11:6**.

Epra. **11:17-19** kighan Apram Töroröt nyoman lö karakegh kapar Isak,
kumuko ntökututunö nyinte meghat. Kinkit lö aghigh ompö
ptang'eng'möt, wölo muko ompö Töroröt.

Kisis Apram ompö Adam nko Awa. Kitomtomön ompö ng'ölyonto
Töroröt akilikü pkatyan wölo kighan Apram lö komönöy Töroröt

ng'ölyontenyi. Anyi nko ani lentöy nee? Nyoman kighönöy Töroröt nko ngölyontenyi? Muko keghanacha nyinte ompö söponwecho?

Rumi 12:1 omöchan amwagh ng'ölyontoni kile ato mwoghöy ng'ölyontoni lö ato mökighönechanye Töroröt, keghönecha tikwin walak cholata ropiyen, piich, pöghisyewut nko walak.

Towu. 22:3-5 Nee nyo kesüwenyi nyo poru lö kighanat Apram Tororot, lö memukönye takipar Töroröt Isak anta Kung'etunö nyinte meghat.

E. kitepsyö Isak, kimölyöng'wü Apram

Towu. 22:6-7 nane wölo kilata Isak. Kikisiwa nyinte ketöto amörostin. Lenyona ompöne asete tömökkip wawa kech nyopö amörös. Inonenyi lö kimwochi Apram Isak ng'alechini kamwa lakaw? Inonenyi lö nee?

Towu. 22:8 nyoman kiting Apram kighanat nyo mötomtomönönye, kighanat akikönöy Töroröt. Komöran amwagh ng'ölyontoni nikis. Keghan Töroröt ki küigh nyo wow tya nyo muko kegha **Epra. 4:2**.

Atokichi Chiryot akepecha wölomi chepsakityan akimötowech lö imökenyi sakityechay kwile, amökoni sakitye, ng'örokecha nee? Atakimwowi wölo söptoy piich, kikwile pat. Lenyoni ng'at, ng'örokecha ng'ölyonto Töroröt atokilimacha. Makat keghan, atokighanacha, keghecha kiyini, kakighanacha **Jakopo 2:18** oporunyi kighanatenyan ompö Ighisyewut.

F. Kanam Isak Akerat takegh Amöros

Kimöminye wölo kichiwüto Isak. Kinam akerat akekanagh paraku kwen ompö atay kipelo amörostin. Kisyol Apram rotwö kimach kipar werinyi. Kikarkegh nko wölanye kikarta Töroröt kukaa nkadich ompö osiswo Noa nko katanyi nko tiku wudin lapay nko törüt kiking'ötü cho kilit nkadich, wölo möminye chii nyo king'ötü nyo kimi sanypa nkadich cho kimeghancha Töroröt, kiwonyö ompöwölo kikörchi sany.

Lenye nyoni ng'at kimöminye chii nyo king'ötü ompö kanastinechay kighach piich chopö Sodoma nko Gomora otini kitö Töroröt ma. Kimöchiwitnye koko lutü tikwil. Ompöwölo kimeminye takughan Töroröt kitopön löt Sodoma atay kinöghöy.

Kisörü Töroröt Noa nko katanyi ompo puseryon. Kisöru Töroröt lutü nko tipichi ompö ma, nyo kiwany Sodoma nko komora. Töroröt onkit nyo söru Isak.

Inkitönyi lö liku nyoni ompö acha tikwil ompö osiswechete. Möminye oor anka kokay nyo kisöruno kegh ompö meghat nko kirwoko Töroröt ompö ng'okicho, Töroröt nyinte onkit nyo muköy ntökuporwech oor nyo kichiwityegho.

Towu. 22:10-12 Apram onkit nyo kiterchi Töroröt nyoman. ompöwölo kakesiwa lö king'wisi rotwö akimach kipar werinyi, wölo kita Töroröt lö nyäkiten kasiwan.

G. Kökonï Töroröt makal nyopö amöros ompö Paraku Isak

Towu. 22:13 kiköti Töroröt makal. Lö nee? Kirötchi kuyechi kinam wuw. Anta kökinam ket kareranpö porpö makalunoni, kötö kiwirwirta kegh akisich moyoy, ompö kityakata kegh. Akötö melö kimachat ompö amöros nyo pö Töroröt. **Wuwöt 12:5; Lawi 22:19-22.** Chömöy Töroröt kigh nyo karam, aki akwagh ompö amöros. Ompö nee? Ompöwölo silteghate Töroröt, chömöy nyu kigh anka lapay nyo silteghate akutenat. Kiropi Töroröt amöros nyo silteghat, le amöras ompö Isak.

Nkitunö lö karam Töroröt, a keghönöy, kiyomisötenyi ompö Apram wölaye kimwaghta. Yenyu kuwerü Isak, kitö Töroröt Apram kukötin cho möng'örinye. Kisüt Apram Isak akinam makal akukanagh atay kömi Isak, paraku kwen ompöwölo kakikoni Töroröt, kamä nyu makal ompö paraku Isak. Keghyong'ö makal atay kömi Isak kisöri Töroröt Isak ompöwölo kökonï makal kiliki amöros ompö Isak; ompöwölo kakipar mökeparnye wero Apram.

H. Kighan Apram Töroröt kuyokü sörunin

Towu 22:14-19-kicham Apram Töroröt akutö Töroröt makal nyo kipar kiliki amöros ompö paraku Isak. Kighan ng'at Apram Töroröt lö asakong'a lö kikonu Töroröt ghetin sörunin nyo pö ptang'eng'möt ompö owesyo onyöt nko kirwoko ng'oki **Kalatya 3:6-9**

KENETUTYO 9

Werpö Isak, Esau Nko Yakopö - Towu. 25:19-29:1

Wero Yakop, Josep -Towu. 37:1-46:7

Werpö Isak Esau nko Yakopö

A. Ng'ala Tagh.

Towu. 25:19, 20 -Töptoy kikuwer könyiswö cho ng'ata 20 king'etunö kemach ketötö Isak kiliki amöros.

B. Keep Isak Rapeka, akeyi Esau nko Yakopö

Towu. 25:21, 24-26 – könyis cho tya kingeta kwip Isak Repeka? ng'ata könyis 20

C. Kimeghannye Esau anta yang' kiyomisutpö Töroröt

Towu. 25:27a- kicham Esau kimany wuw nyo kisökoso tipö wudin kipöröy akwomöy, panya tipö wudin.

Ompö wudin, kimuko kusilta kiyomisöto sörünin ompö Esau anta kimakata Töroröt, ompöwölo kiporetyo Isak. Ompöwölo man lö poret nyole mirön ki milinto kaw aki kintöghoghin. Kilenyona ng'wino ghetin kukötino Esau. Wölo kimasing'anye kiyomisut pö Töroröt kimeghannye Töroröt le Apram nko Isak. Kilata Esau Kain **Epra. 12:16** - atokisomön paraku Esau kesiwiyi lö kigh tikuchini onkit akirip tipö ng'winyinete. Kikaramach tikochini tya ompö nyinte kitil tipö Töroröt – **Towu. 25:28-34**

Rumi. 9:13 ompö nee takisas Töroröt Esau? Ompöwölo kimenannye lasiny akitagh manpa moning nyole poret, kimakat kilikü nyinte milin ompö kaw, kwalta nyu manoni. Kilentöy makatenyi - nee nyo kömökenanin manpö poretnan, konanin so kityakat ompö tanghu Töroröt. Ochan tyakate akiyamatanin tikuchu. Ang'er ompö Töroröt chii nyo möchömönye lö omöchöy king'örokut king'etunö wölo mii Töroröt. Kitagh Esau pöropcho Töroröt, akis man pö poretnanenyi, mösikunye amesyonchininye Töroröt. Lenye nyoni ng'oki ighöy Töroröt kimesü. Möminye kigh nyo muko ntakwigh Töroröt ompö chii nyo ting'eto mikulögh nyo lata nyo pö Esau.

Kiting'eto Esau kukötinechi cho kikuro Ameleki nko Malaki mwowecha lö moning'o (**kukotin**) Esau kipiich cho mösükunye kokay, anta teen. **Malaki 1:4**

Ng'at **wuwöt 17:16** ompö nee? Ompöwölo möng'o pipö Ameleki ki kukötino Esau nyo kimil ng'oki Esau chii nyo kyalta manpa poretnan.

ompö 1 **Sam 15:3** kisiwiyi ng'at - lenyona köröwonto **7-9** kipistö Saulö pöytoghin Akaki

Kigh ng'at nyo milech ki Aman ompö kitapu Esta lö poru kaporinto Akaki **Esta 3:1**- topöno ya lö poru kinyil cho chang lö "Aman" nyole punyonto moning'o Israel. **Esta 3:10, 9:10 nko 9:24**

Anta kakiripöy ompö kitapu lökoy cho karamach, Erode nyay kityam kipar Yeso, kirurutyonay kikimut ompö Petleem lö apra monöng lapay cho pö pipö Israel chole woor chopö könyis odeny(2) ompö mining'in, kichipö Edom (kaporinto Esau) kukötin **Mata 2:16**.

D. Kicham/kilimta Chakop akughan kiyomisöto Töroröt

Towu. 25:27b Chakop ompö ore anka, kimany Emen mut ompö tölosyö akipoghöy kechir nko tich. Kisis ompö Esau, Chakop ki chii nyo kichömöy Töroröt le Apram nko Isak.

ingitönyi lö chii anka lapay ompö acha mököy kitép lö "ayoo omökan yee so owöng'ökone ompö Töroröt aríp artinechu onkit le Kain nko Esau anta alatan Apel, Enok, Noa, Apram, Isak nko Chakop nyo kicham lö ochan chemwokiyon akughan kirip ara Töroröt, nyo kighan lö nyinte nyo yoku söruninto piich, kitil acha cho kityömöy, keripe artinecho cho pö kipotöt?

Sisín nyo wow nyop kwenu Esau nko Chakop ompö syaleng'wa nyo kilet tagh ntökitenö kwatita ato kimach Esau kipra Chakop.

E. kimila Chakop kiwö kutany koro Apram nko Rapeka

Lenyona, kiwö Chakop kutany koreto paponyi nko kame, kitor nyu kiweghö kel pan nyo low nyoman koro **Mesopotamia**, ki koreto kukötanyi Apram nyoni kiwö Towu. 28:10 kilow korononi king'etunö Kanaan ntakwit Mesopotamia, kiwö nyu Chakop akiriwotö wudino ronkotin.

F. Kirwotitogh pö Chakop

Towu. 28:11 Nöng'ötus lapay kikiriwöy Chakop pat wudin - nang'at akong'a kirü, kung'winchi Töroröt ompö ara kirwotitogh.

Kitoma kekir pipilya, ompö osis lapay king'olonchini Töroröt piich ompö ara kirwotitogh wölo ompö osiswechi kikekir ng'ölyontenyi kumuchö, ng'olonwecha yenyu kuweri Pipilya.

Towu. 28:12, kuweri kirwotitogh kimököy Töroröt kuporchi Chakop lö ng'winöy sörunin nyo ng'usyot piich cho pesyote nko Töroröt.

Töroröt nyinte onkit nyo muköy ntökunyoryö piich nko nyinte. Nane pichay kipö tintiryonto Papeli. Köromyö lapay nyo kigh piich lö tökenyorunö ketecha ghet nyo nyorsot piich ompö ng'oki nko Töroröt, lö memukonye kokay.

Kenaneya otí le yee atakinye kile tagh, kitíng' ghömichö Adam nko Awa nko Tororot, kipestoy nko nyinte. Kikong'otin nko Tororot. Wölo atakinye kichumyo nko nyinte, chane nko monekwa lapay, ompö nyi nko ani kepesyeghó Töroröt. Kilowit akekar oor nyo kityini wölo mi Töroröt, kimökumukonye kimilonchö piich wölo mi Töroröt poto kwich Töroröt onkit ore.

Wölo kiyomisü Töroröt söruninto ng'winy nyo nyoröy onyöt akulinyö chii nko Töroröt. Sörunin nyo lata tintiryon nyay kisiwa Chakop nyo puso ng'winy ntakwit yim Yn 1:51.

Kikarkegh kökapesyeghó piich Töroröt ompö putintöno onyöt nko otöpö Adam nyay gha kigh piich kipesyö nko Töroröt, kitö kitíng'eto Töroröt tötut cho karamach cho yoku sörunin nyo ighöy oor kumuka kighömo akiliki kigh akong'a piich nko Töroröt.

Nkitunö lö, kichemw'okiyon Chakop, le acha, anta kakirosöy lasiny wölo kilata söpenyi, kötö kisiwiyi lenyoni wölo pöropcho Töroröt kuporu lö mii oor akong' lenyoni, akí makat kughan lenyoni Chakop Töroröt -melö kimukatenyi onkit nyo muktegho nyinte ng'alechi.

G. Kitötö Töroröt kiyomisötonay kitö Apram nko Isak kutö Chakop

Towu. 28:13-15 - Kilet tagh Töroröt ompö tötutkachi kuyokü sörunin.

Kikakuwer könyiswö cho chang' king'eta kuyomisi Töroröt sörunin ompö para Eden. Apram nyay kikir Töroröt kilikü kuköto sörunin, kikirapas nyinte karkegh melö kikawityeghó Töroröt tötutkachi anta ng'ölyontenyi Sölut **119:89**.

Kemilonchenö ng'at Towunöt 28:14 Kiyomis Töroröt Chakop lö ng'wino sörunin akong'a nyopö kukötineku king'it Chakop nyoman kiyomisötonay kikitö kukötanyi Apram, nko paponyi Isak, ki nyenyi nyo mötíny.

Towu. 29:1 kimila Chakop kutang' Arän akikenysyö, akisich karachina chole 12 akiwaghach Töroröt kaynatenyi kilikü Isreyal melö töki Chakop Towu. 32 :28

Wero Chakop Chosep

A. Chosep Wero Chakop nyo Kichömöy

Ketopönö yenyu Towunöt 37 akepechi keros paraku Chosep wero Chakop **Towu. 37:1-3**

B. Kerey Chosep werkökwa chay ghechön

Towu. 37:4 Ompöwölo kichömöy paponyi Chosep, kurey nyu werkökwa cha ghechön nyinte.

C. Kirwotitogh pö Chosep

Towu. 37:5-11 - Kinkit Töröröt nyo mötiny lö nee nyo kigho ompö kaa Chosep. Kimösöwünye Chosep wölo le asiyechnyi, akimenkitnye lö siltoy löne kirwotitoghtanyi, kinkit Töröröt a kigh nyoman kirumtö lö liku Chosep kintöghoghin aki pöytoghin nyo pö katang'wa.

D. Kakiyalta Chosep kiliki mötworin

Towu. 37:12-14,18-20,24,28. 39:1 Chosep nyay kimwa Töröröt lö liku kintöghoghinto piich, mii yenyu le mötworin ompö koro Misiri. Ng'örokech kikirutchi kesöwunö tya ng'al cho milöy piich ato kisomön Yn. 12:24, Mata. 20:26-28. Ompö osis lapay kusiltegho Töröröt kigh anka lapay nyo kakuyomis. Nkit kigh anka lapay amatanganynye ompö kigh anka lapay nyo kigha ompö Chosep.

E. Katorchi Chosep köpö rata (Chela)

Towu. 39:1-20 Le ato kakesiwa ompö kikirut, kicheng' pöroyin nyo tang'ogh kulet tagh pöghisyö nyo karam ompo kayaye kimi Chosep. Kiperurö echotyontenyi nyoman ompö nyite akikitörör Chosep atoni 1Kor. 16:9. Lenyona keleta tagh ketopöno Towunöt 50:20 Kolan aros nyoman kimilanin lö kirkegh kisas Chosep werkökwa akimirchi putintön korketo echotyontenyi, ki kilet tagh kughan Töröröt. Kighan kiyomisöto Töröröt lee Apram, Isak nko Chakop. Kinkit lö möminye chii nyo muköy kimil anta isü ompö taghu Töröröt atomeghan nye kigh nyo mwoghöy nyinte Epra. 11:6. Kigh nyo wow nyo makat kegh takichamech Töröröt ki keghan ng,'ölyontenyi lö pö man akeghan kigh lapay nyo kikikir ompö puku Töröröt.

Keyokyinö kegh ng'at ng'ala Chosep. Kaketorchî Chosep köpö rata wölo kimawirtanye Töroröt nyinte ompö wölini. Towu. 39:22- kighamat kicham Töroröt Chosep... ewo, ki chemwokiyon nyinte. Wölo kikaman Töroröt nyite ompöwölo kisionin nyinte chakopö 2:13 Rira Cheramîya 3:22, 23 cheramîya 29:11. Kiting' Töroröt tötuut cho pö töng'önchin ompö söpo Chosep.

F. Kerwotitö Parao

Towunöt 41:1-8 – Parao pöytoghinto misiri kimösoghönye akimenkitnye Töroröt pö man. Kisoghöy pipö misiri Asis Arawa, Kokel, tionkin, moroyut, nko lalwa Nile. Wölo Karkegh kimenkitnye kisoghöy Töroröt kipöghisyegho Töroröt Pöytoghintononi nko kore kusiltegha kerötenyi.

Ng'ötî. 21:1 –Töroröt kî pöytoghin nyo pö pöytoghi puntan lapay karkegh menkitcha amosoghöy nyinte. Muko kipöghisyeghë chii anka lapay le ato kakîlta nyinte kusiltegha kerötenyi. Ompöwölo nyite nyo pö söpon nko kamanat. Lenyona ompo man kipoyecha nyinte. Sölut 24:1

Ompö Towunöt 41 Kisiwiyi Töroröt kipöghisiyi kuweri chipö misiri nyo meghanatnye nyo kuro Parao nko chipö Israyel nyo le sekeyon nyo kimi köpö rata ompö pöroyin pö pikachi.

Komitán onönchine pöghetu anka lö karkegh ompö wölini le köpö rata kighan akicham Chosep Töroröt. Nyoman mökisiwiyinye kunoghyo akityam kutyaka kegh köpö rata. Kimenkitinye lö oyî ato ighöy Töroröt kiweghë köpö rata, kilet pat tagh kicham akimöng'isyö ompö kighanat, kighan pat lö ighöy Töroröt cho tenisyote.

G. Köwöyökwî Chosep kirwotitogh pö Parao

Towunöt 4:14-16 – nee nyo ghyong'ote ompö ng'ölyontoni?

Kiminingitata kegh nko kighanata Chosep. Nya kiwö oröryö wölo mii Töroröt.

Towunöt 41:25-32 Kitö Töroröt Chosep siwiyagh nko pköchiin takupar nko Parao ng'al lapay cho ighisyot ompö koronini.

H. köyefî Chosep kirip Parao ompö paytagh

Towu. 41:33-43- pö man ng'ölyonto Töroröt. Sölut 75:6

Nane kirwotitogh, nyo kiporchî/kitö Töroröt Chosep atanya ki chumwak. Kirich kusilta. Towunöt 37:7- kikiting' chi werkökwa nko katang'wa lapay.

Ighöy Töroröt kigh lapay nyo kakitat. Möminye chii nyoni kiny nyo muköy ntökumurtö kegh tawunyi. Ato kakwitita kwich kiyinö kamach ki kegh, kityokü Chosep ompö köpö rata akisyol nyinte kighetü, le otini kiprochü nyinte ompö kirwotitogh otini kile karachnin Dan 4:17, Towunöt 41:56-57.

I Kipka werko ompö Chosep kiyar omisyö koro misri

Towunöt 42:1-3,6-8- kyal werkökwa pagh akutor kimiloncho keston

J. Kiparta kegh Chosep man lö ng'o nyinte

Towunöt 43:1, 2 kimilonchö nyo pö odeny Kura Chosep, Towu. 45:1-9 topöne köröwonto 1 nko 2 kiloch Chosep otini kiporchini kegh werkökwa. Nyinö kiteghchini werkökwa le wölo kiteroko. Towu. 50:20; Rumi. 8:28

K. Köwi Israel küröytö misri

Towu. 45:25-28; 46:5-7- onkiti lö ompö osis lapay ripöy Töroröt kiyomisötenyi. Osis cho chang' cho kiwer kimwochü Töroröt Apram lö petöy moneku koor anka. Towu. 15:13. Karkegh kuwer könyiswö pokölöy, kigh Töroröt kigh nyo kakuyomis. Kigh anka lapay nyo kamwa ompö ng'ölyontenyi kwicho le nyini mötöny.

KINETUTYO 10 (Taman)

**Kikaman Töroröt Isreal ompö koro misri - Wuwöt 5:6
Kikil Töroröt, akikaman, kikir Musa atökisöri pipö Isreal Towu.
1:11-4:31**

Kikaman Töroröt Israel ompö Misri

A. Ng'ala tagh

Kakewany kitapu Towunöt ompö ng'ala paraku Chosep. Kipechini ye keletöy tagh nko kitapu wuwot, kitapu nyo pö odeny ompö pipilya. Ng'ölyontoni lee wuwöt "kapa/kenam oor". Kitapuni kuporu wölo kimütita Töroröt pikachi pö Israel, kipegha koro misri. Lee ato kipechini kenetöy kegh lökoy chopö töng'önchin, kenonchine ng'alechi.

Nyo tagh nana lö pipilya ki lökoy cho pö man. Ighisyewut pö Towunöt nko wuwöt mwaghat kinyil cho chang ompö pipilya lapay akimöng'örinye ng'ala oripö pukunechete lee odeny cho mwoghöy lö pö man, kiporü pichay lee wösi ng'ala köny.

Nyopö odeny kerosé lasiny kigh nyo Ighöy Töroröt. Kinetöy kegh tikwin cho ghechön ompö (paraku) Töroröt ompö pukunechete lee ato poru Ighisyewut köcho wölo lata otöptinecho, nyo Ighisyewut pö Töroröt kuporu otöptanyi.

Nyo pö sömök, nane lö Törorötöni ki karkegh asete, lee wölo kilata osiswechoni kighisyot lökoyi choni. Möwöghökonye. Töroröt ki tiliil, ting'owesyö, kinkitin, Nyo kighönöy, towuninto tikwin lapay.

Kakepistö Chakop nko werkachi chole taman nko akong'a nko kestonikwa kimang' misri ompö kömöy. Ompö osiswechoni kima Chakop Israel, wölo Chosep, werkökwa nko kestonikwa kulet tagh kimany misri, kirapas papong'wa akuwonyö kömöy kiropan. Kimömilisyönye koreng'wa nyay kiyomischi Töroröt Apram, Isak, nko Chakop. Lötöny paat kirapas Chosep nko pöntanyi lapay ompö koro misri.

Kuwer könyiswö cho ng'ata 350 king'eta atakinye kiröytö moning'o Israel kiröytö kimany misri, nko osiswechoni kitor lökoyi ompö puku wuwöt kimöngoy moning'o Israel misri osiswechoni lapay.

B. Kitösisyö ompö yiyo akimökositu pipö Israel

Wuwöt 1:6, 7 kilet tagh moning' o Israel ompö misri. Kitösisyö ompö lawel chong'intöng' wa. Kimökosöchitu chane nyoman. Kiting' chane tich cho chang', ng' aror nko kechir.

Kimitoni suswö cho chang' cho kighömöy tukakwa. Ki karam pöitoghintö tikwil ompö chane. Wölo kikilektit kiwöghökisyö ng' ala ompö onkuntöng' wa.

C. kifing' tötut cho ghach pöytoghintonay rel

Wuwöt 1:8-11 Ng' o nyi kintöghoghchini Parao ompö tötuchoni kighach? Onyöt! Nane lö reyöy Töröröt akurey ptang' eng' möt.

Nkit onyoto lo yonu Tororöt sörünin lee wölay kiyomisi, takunyar owesyenyi akisorü ptang' eng' möt ompö owesyo onyöt, nkit ng' at lö kiyomisi Töröröt sörünintononi kuweri moning' o Israel. Towu. 12:2, 3; 28:14, 15 nkit ng' at lö ng' wino ghetin kukötino oro Apram, nyo kimuch nyu kuwany moning' o (pipö) Israel, ompöwölo piich cho kikül Töröröt tökipöghisyegho kusilta tötutkachi ompö ng' winy.

Kakil, kökur akikaman Musa tökuntöghoghchi kisörü Israel

A. Yiyo Musa nko tötutko kame/yonyi

Wuwöt 1:11-22, wuwöt 2:1-4 –onkitön wölo owinchini moning' i ki wölay kipetöy kelöstochini (keporo) moning' lalua, wölay kiqhan Tororot nyoman kikaman moning' oni le wor

B. Kaluku Muasa ruakana chepo kaa pharaoh

Wuwöt 2:5-10, Epe. 3:10- kimuitoghin Tororot nonchineya kitee 1)

Lalwanay köpöghisyegho keporo moning' kapöghisyeghö kisörü

Musa. 2) Yoo ninö kakiyörchi nyino kakitö Kikaman akelipan kirip

moning' i ki kame. 3) Nyinte nyay kimököy kifar Musa, kawang' aka

kikaman, kusömesyon, tömö nee asakong' a kimwa lö teen tikuchi

imitenyi ighe, chi kilöschini moning' lalwa kuchut puser. **1kor 1:19,**

20; 1kor 3:19.

Kiting' keröt kipöghisyeghö moning' i lee Musa osis walak takutyach

pikachi, wölo kimakat kinap pöghisyononi. Kinkit lö netöy kegh

Musa tikwin cho chang ompö kaa parao, cho mökisyote Kung' iti lee

pöytoghin nyo pö koyögh nyopö pikökwa **Ighisyewut 7:22.**

Lökoy cho pö pipö misri ompö osiswechoni kinetöy moning' o pipö

Misri chole pöytoghä kenetöy kusömön akukirisyo, nko ng' ala

keston nko Askarin chole kintöghoghi. Muko nyu kelö kilit Musa kenetutchoni otini kimi kiyetuno kaa Parao.

Lee tole ompö lökoyo Chosep osiswe chakinya, kisiwiyi Töroröt kwichöy tikwin cho pö töng'ochin akwong'eröch takusiltegha makatenyi ompö pikachi.

Wow Töroröt ompö chii anka lapay nko kigh anka lapay. Wow ompö onyöt. Mominye chii anta kigh nyo muköy ntökumurtö kegh Töroröt atamegh kigh nyo tatat.

C. kaliki mirön Musa

Wuwöt 2:11-15- kinam nyu moning' o Israel oyintonay lee Parao kiliki sekey akimökuminye ntakutyokisyö. Wölo kityam Musa oor anka lapay takung'arach chane, wölo kipöl. kimöminye ptang'eng'möt nyo kimuköy ntakutyach. Töroröt onkit nyo muköy kisöri chane. Inkitönyi lö, kile wölaye kirat Parao moning' o Israel kiliki sekey, lee nyoni kukötinecho, papötinecho, monecho akesikecha ng'at leyoni kikeratecha kelikuna sekeyi onyöt. Mökimukönye taketyach kegh opin ompö onyöt. Möminye konetin anta omteghin nyo muköy kutyakech; möminye ptang'eng'möt nyo muköy ntakutyakech anta sörwech. Töroröt onkit nyo muköy kisörunenech mötworinöno/sirimtino onyöt.

D. Musa nko wuw nyo nögho ma

Wuwöt 3:1-3 wuwoni ki wuw nyo karkegh nko wudin lapay chaye kinkit; kigh nyo pö töng'önchin ki nyi kimi ma wuwini wölo mönöghöy nyoni kiny... ompö nee? Ompöwölo kimi Töroröt wudö. Töroröt ki kimuitoghin möminye chii nyo muköy ntakwich tikwin cho ighöy Töroröt. Kile otini kimi Töroröt wuwini kinöghöy akirip tamanagh nyo kimi nko moming' o Israel ripöy chane tömökiwany. Kimeminye onyötö nko Parao takuwany moning' o Israel kimi Töroröt nko chane.

E. Ketö Töroröt Musa ng'ölyontenyi

Wuwöt 3:4 Inkitönyi lö kighyong' Musa akitopön otini. Kimeng'itnye Musa lö kimi Töroröt sikwirunini kinöghöy. Nane ya köny lö ki ötyogh nyo tya kuteghunö Töroröt wölini kinöghöy.

Wuwöt 3:5:6 - kimwochi Töroröt Musa lö ng'wisa kwegheng'u...ompö nee? Kepa kipuryö kwegh kuporu lö

kemining' itanyi kegh aterchi Töroröt. Kipetöy sekey kî puryö kwegh.

Inkitönyi lö kilöy Töroröt chii anka lapay nyo kacham nyinte kusiltegha machatenyi, ato kakwitita pöroyin pö echotyön kusiltegha tötutkachi, Möminye nyu chii nyo murtoy kegh.

Wuwöt 3:7-10 kimwochi Töroröt Musa lö kakilinyi tentöghoghchinö moning'o Israel king'etunö sekeynön ompö koro Misri aiyokta kimilonchö koronay kyotönön Apram. Otöng'önyan nyoman ato omitan orosöy nyoman sirut, piich walak cho kipöghisyeghë Töroröt – Paulö, chakinya kile kinetan, Amos...ompö yii kimach kipöghisyeghë Musa – chii nyo ting' könyis 80 a kimömökönyne pöghisyononi.

Nane ng'at lö kityam Musa kung'arach pikökwa wölo kimeminye, nyo kimötöng'nye mikulögh kityam ng'at.

Wuwöt 3:11 kamwa Musa ng'at ng'al muut cho tögho kimila.

Kaykaytanyi nyo pö #1 kitomtomon Musa (Kilö momukanye)

Mölyöng'unöto Töroröt –**wuwöt3:12**

F. Ochan nyo ochan

Kaykayta nyo pö #2 **wuwöt 3:13**

Wuwöt 3:14 – mwowu – lö ompö osis cho kikikiröy pipilya kiting'ete kaynötus kinyiwut nyo wow. Kiporu kaynata chii wölo lata otöp pö chichoni anta tösunötenyi. Ompö körkeyin...kayna Musa kuporu anta netech “keng'wisuna” ompöwölo kicheng'unö nyinte pögho lalwa nayil (Nile) atakinya kinyorî chepö pöytoghin. Wölo kimetönye kegh Töroröt kaynat akong'a anta odeny. Kimemukonye ompöwölo wow nyinte. Echotyön nyole ighin nyinte, nyo siwiyi tikwin lapay, nyo nkit lapay, Echotyön onkit, nyo ghöbate akimöwöghökonye, kirwokin nyo awes aki nyenyi kutök cho ghach lapay, nyo chömöy, talen akisörunin ompö pöropchö onkit nyole ore nyo söru ptang'eng'mötin kinnng'etunö owesyo onyöt, ng'oki nko meghat. Nyinte kî kigh anka lapay ompö tikuchetechi nko walak.

Kaynat nee nyole akong'a nyo kiminchini kegh Töroröt nyo kemuköy ntökuporchî chane Israel tikwin cho muköy tökisöwunö nyinte?

Melö kimuko lenyona. Nyo kimwochi Töroröt Musa lö lenchinö pipö Israel “ochan nyo ochi” nyo keyokwanin.

Kaynatani lee “Ochan nyo ochi” kughomityot cho chang cho mökimukönye tökesöwi nyoman. Poru lö Töroröt kimito nyinte.

Inonenyi ng'ala tagh cho mii pipilya. "Otini lee tagh, Töroröt..."?
Kimitoni Töroröt otini lee towunöt. Kimötting'nye towunöt
akimötting'nye söröm kokay. Kimöminye kigh, akimöminye
nyonikiny kigh ant chii nyo twoyto kegh nyinte.

Kilenye nyoni, twoyto kegh tikwin lapayï nyinte. Ting' nyinte owesyö
kuhegha ng'winy, rop, yomat, lalwatin, arawa, kokel, nko asis. Mii
tikwin lapay ng'winyu owesyenyi. Nyinte nyo wow nyole
"OCHAN NYO OCHI".

Kimeminye Parao, nko pipö Misri nko onyöt tökupöpek pipö Töroröt
atinö kimuut nyinte nyo awes nyole "OCHAN NYO OCHI",
kutyakta chane. **Wuwöt 3:15-18.**

G. kinkit Töroröt kigh nyo kighöy pöytoghintononi

Wuwöt 3:19, 20 - kinkit nyoman Töroröt wölo kiköromitunto
pöytoghinto misri. Nkit Töroröt kinonutköcho, ng'alecho nko
Ighisyewuköcho kitoma kenana, kemwagha anta kegha. **Söluut**
139:1-4 - nkit nyinte kigh ompö acha king'etunö yiyö ntökemeghö
nko lötu meghat.

ompö choni lapay kimeghannye Musa, nyo ompö **wuwöt 4:1**, kikonï
taghatenyi **#3 wuwöt 4:3-5**

Wuw. 4:10 – taghatenyi nyopö #4 – **Wuw. 4:11-12**

H. Kacheny Töroröt Aron kiliki king'örokinto Musa

Möcheng'öynye Töroröt ewo kiliki mölyöng'unöto ng'ölyon, kikonï
nyu Musa ng'at kinanate anka **wuw. 4:13** - "yontena chii anka
...mömitanye kipsach".

Wuw. 4:14-20; wuw. 4:27- 31.

KINETUTYO 11 (Taman nko akong'a)

Kiyonchi Töroröt pipö misri tyonkin akuwer pipö Israel Wuw. 5:1-12:36

Kisöri Töroröt Israel atay kirel nanam pö akitö chane rörchintinekwa ompö surkwen Wuw. 13:17- 17:6

Kiyonchi Tororot pipo misri tyonkun akawer pipo Israel

A. Kitoröt

Kakipischi atay köyonta Töroröt Musa nko Aron kirökitö koro misri. Kisiwiyi asete lö ompö nee tökinyonta Töroröt musa nko Aron. Kimi pipö Israel sekeynöno pipö misri nko pöytoghin Parao nyo ki awes nyoman. Töptoy tomönye kelikuna sekey ompö poor lee pipö Israel wölo kikelikucha sekeyo ng'oki.

B. Kitagh parao kikonyit kuti Töroröt

Wuw. 5:1, 2 Nya kipköchin lö Parao ki kaynat nyo kikitöni pöytoghi pipö misri ompö osiswechoni. Mömwowechanye chii ompö puku lö ki parao nyono nyete kipöytoy osiswechete kikiyontoy lee kintöghoghinto Israel. Wölo kingitöcha ompö köröwonto 2 lö kimenkitnye parao nete Töroröt nini sätate.

Kimösoghöynye pipö misri Töroröt, wölo kisoghöy tikwin cho kigh Töroröt.

Kisoghöy lalwa nayil, lalwa nyo wow tya ompö koreng'wa.

Kisoghöy asis, arawa nko tyonkin cho chang cho sisinchö.

Kiting' törorötin cho makrar. Kisoghöy nyu pipö misri parao tikwil lee töroröt'ing'wa.

Ng'ölyon nyo ghämat ketönö kinanat ki nyi, to pipö Israel chete kimi misri ki piich cho kitomöcha kisiwa owesyo Töroröt nko wowintanyi.

Kilimat pat kwile paraku kigh nyo kighchi Töroröt ompö Apram, Isak, chakop nko chosep.

Kikil Töroröt nyu kipöghisyeghö Parao nete gha nko ptekwerinönenyi kupori owesyenyi nko ng'öghomnyenyi tökisiwa pinete pö Israel akungiti lö wow akiripöy Töroröt pipö Israel.

C. Ompö ptekerinöno Parao, kiker Töroröt kuporchä pipö Israel nko pipö misri lö Töroröt nyinte nyo söpöy akipö man

Wuw 6:1-8 katat Töroröt kuporchä pipö misri lö nyinte onkit nyini lee Töroröt nyo pö man akiting' owesyo ompö ng'winy kimikul aki törorötinechi ghönöy akisoghöy chane kimemuköynye tökirip chane ompö nörekya Töroröt pö Israel.

Inkiti lö kichireröch pipö misri, somönote nyoman, akichepsakitis, ngörökö, akunkit kupötöy akusilöy keet. Wölo nyu muntirich ompö mikulögh. Nko kö sekey kökwa pipö Israel, ki chane pipö misri cho kile sekey nyo puryö kikönöt - aki cho kipöytoy onyötö chane.

D. Kiyonchi Töroröt sitit chole muut nko ang'wan (9)

Kerose yee nyu wölo kipöghisyeghto Töroröt pöytoghin nyo kigha kupori owesyenyi.

Wuw. 7:3-5 Nya kiliki nyete körkeyin ompö acho lapay. mökimuköynye tökeporyeghö Töroröt anta keyang'ta akechiwityö Möminye chii nyo poryegho nyinte akupölisyö anta chiwita sitenyi.

Wuw. 7:10-14 ompöwölo kitagh pöytoghinto misri kipistö pipö Israel, kutor Töroröt kupori owesyenyi.

Ompöwölo kitang'oghit pöroyin mökiweröynye ng'ale lapay cho kighisyö. Wölo tokesik pöroyintöng'u, inyurunenyi lökoyonte ompö **wuw. 7:14-10:29.**

Nyo tagh, kiwayak Töroröt pögho lalweng'wa kiliki kisön.

Kirip, kuyoki echotyön mnyököwoy, kimit nko kolyong'.

Kwigh Töroröt ang'oletino pipö misri nko tukakwa, kechiryekwa, tamastinekwa nko sikiröyikwa kikösisyö.

Kung'at, Kwigh pipö misri löwir kwam tösuswö cho ghach.

Kiripi nyu kwam piich ilat, nko talam, akiliki turi osis sömök ompö wopini kimöng'öy pipö misri.

Kimeminye Parao nko pipö misri kisörunö kegh tikuchoni kiyonchi Töroröt chane. Akimeminye ompö törorötinekwa kisöri chane.

Iros: kigh nyo pö töng'önchin kiwiröy kigh anka lapay nyopö kinyarat törorötino pipö misri: ompö kiporunöt törorötting'wa nyole nyakaw, nyole asis, nko nyole ilat. Kigh akong'a nyo ochöman onone ki lö, kikarta nyu Töroröt pipö Israel mesus tikochoni ate ompö akong'a nyole nying'wa, nko nye kighisyeghö kimöng'öy kore akong'a nko pichini pö misri. **wuw9:4-6; 9:25-26.**

Ee kikarta Töroröt pipö Israel ompöwölo kimötting'nye ng'oki? EWO, kirip chane ompö chomnyenyi, kisyönötenyi nko pöropchenyi nko

ompö ayomistanyi nyay kiyomis Apram, Isak nko Chakop. Kikil Töroröt Apram akuyomis lö soyöno nyinte akwigh monechi kiliki kanasyan nyo wow akimwa lö liku nyinte Törorötting'wa.

Kirkegh, kakuwer könyiswö pökalay akikaliki moning'o Israel sekey ompö koro misri, kimwa Töroröt lö pikachi Israel ompöwölo chane chay kikakuyomis Töroröt Apram.

Kitö anka nyini kiripö Töroröt Israel ki, tökipköchi pöytoghinto misri lö Törorötnei pö Israel ki pö man akisöpöy ompö ng'winy kimikul.

Ompö töng'onchin chaye kikirkegh mölyöng'utye: otini kipchi Töroröt pipö misri sitöt, kikikuroy Parao Musa kimalta akunategha, akimwoghöy lö opistonekwa apekwa.

Otinö kimwa lö otyoktenokwa ape, king'wis Töroröt sitonay.

Otini kenategha Töroröt tikuchoni, lawel kwaghight mikulöghu parao kung'at kitagh kipistö pipö Israel kipa **wuw. 9:23-35**.

Kinkit Töroröt lö susöy piich parao.

Kitomö kiyonta Musa kiwö Misri, kikiking'olonchi lö susöy piich parao.

Mötöng'nye Töroröt ötyogh ant kimöyön ompö tikwin cho ighöy ptang'eng'mötin.

Nkit Töroröt kigh anka lapay kitomö kwigha, akikwigh nyinte tötot atökinyori kipölöt, kirkegh kimwa anta igh piich nee.

Kimeminye pöytoghintonete kikarta Töroröt memi kisöri pipö Israel.

Kinkit Töroröt lö pistoy parao chane atogha sitoni pö sööm.

E. Kirwoko Töroröt nyo pö sörom ompö pipö misri

Wuw. 11:4-7 Inan lö kilelate pipö Israel nyo kiteroko kimeghö chane nyo mötöny, wölo ompö pöropcho Töroröt ketuk chane king'etunö kirwokoni.

Kitö Töroröt chane ng'al cho kiripöy tömömeghyö poretayikwa.

Wuw. 12:1-5 - kikilti kechanoni kikitioghöy.

Inonenyi kechenanya kikitötoy lee amöros kuker Isak? Kikinäma kuyechi atay kimi wuw. Ompö nee tökirat wuw kuyechi? Ompöwölo kilti Töroröt, aki kigh anka tikwil nyo mwoghöy akwighöy nyinte ki kilti. Kimöchömöynye nyinte nyoni kiny amöros nyo tong'unote anta nyo täng' moyoy.

Wuw 12:6 - kikiroröy keche tökitenö kwit asisini kimwa echotyön lö kitighöy, asisto Taman nko ang'wan nyopö arawa, akikitighöy kechanoni mönönto asisoni.

Otini kitigh pipö Israel kechir akuyinta kisön, ki kinonut nyoni lö kiwonyutyö ng'oki ki meghat. Lee wölo kimeghata kech kuker Isak, tikwil ompö pipö Israel, kimeghyö kechir kuker otinö kötömeghyot monekwa chole poretis.

Wuw. 12:7 - Rose lö kisön pö kech cho söru poretin. **Wuw. 12:22,23**

Wuw. 12:46 – pö kinyiwut kenana ng'alechi... kikilenchi motöp tariny koyeko kech.

Kirur Töroröt pipö Israel lenyoni.

Kiroko kirip kiyomisutchoni kiyomisyi Töroröt Musa.

Lenye nyoni Töroröt möwöghökonye. Möpisiininye ptang'eng'möt kisöri kegh ompö oreng'wa opin. Inonenyi lö kitagh sirö pö Adam nko Awa chaye kiyenö kegh ompö para Eden? Kitagh kung'at amöros pö kain ompöwölo mönamnye kegh nko kirurutkachi.

Kilenchi Töroröt Noa kitech nkadich kirip kegh nko kirurutyenyi.

Lenyoni tikwil ompö pipö Israel kirip kirurut pö Töroröt lachim; lee otini kimwochi Töroröt Musa.

Tökiköröy kegh Töroröt. Tomönye kiwaghaka. Mökipkonchinechanye Töroröt ompö artinecho kegh. Wölo kimuköy kepkonchinö nyinte ompö arenyi nyinte kegh.

F. Ayomis pö Töroröt ompö pipö Israel

Wuw. 12:12-14 – kötelimtonenyi löne ato ighishyö ng'alechete ompö nyi? Nonchine wölo lata kiwöyutyö nyo kiting' pipö Israel. Kinkit lö mölisöynye Töroröt, ighöy kigh anka lapay nyini kimwa nka nyinö kighan chane akikonyit.

G. Kighanata pipö Israel nko Techateng'wa

Wuw. 12:28 - Inonenyi lö kitegho nee ntökitöp chipö Israel akong' kilö “motighanye kechenyu nyi akwagh. Otighan nyi tong'unote. Ghömöy nyete.” Tertene lö Ee kitökichömöy Töroröt kisön pö kech nyo tong'unot? Ewo.

Nane lö, kimichini kikiltit kechanoni. Kighamat kima. Akemilta kisönkachi ompö nee? Ompöwölo kiwonyo ng'oki meghat.

H. Kimeghyö poret cho pö pipö misri

Wuw. 12:29, 30 - kimeghyö poret cho pö pipö misri nko cho pö kyakikwa lachim.

Inan lö sitöt nyo pö ng'oki ki meghat. **Rum. 6:23.**

Ighöy Töroröt osis lapay kiyinö mwoghöy.

Kilö Otighan poret pö pipö misri, nyoman kwigh.

Kilö oweröy kukoti pipö Israel chona kinyira kisön, nyoman kwigh lenyoni.

Ochikan lö kesikö kikönöt ompö Töroröt, pö man ng'ölyontenyi.

I. Kipistö Parao pipö Israel

Wuw. 12:31-36 - Nya kwighecha ng'alechete ghach keghana Töroröt.

Tomönye kiwayaka Töroröt.

Tökurwoyini ngokä.

Akitökiripöy kiyomisutkachi.

J. Ng'aleko Söröm

Kisöri Töroröt pikachi lee wölaye kiyomistö. Munyöy Töroröt chane chona lentöy kiporyegho nyinte lee Parao, Wölo töni kisionöt nko kalya chane chona könöy nyinte.

Kighet Töroröt pipö Israel ompö nanamunay pïrir akïpagh chane ompö surkwen

A. Kipöghisyeghë Töroröt polta kuntöghoghchï pipö Israel

Wuw. 13:17, 18 – könyis cho ng'öri cho kewer, kimwowi wösi lökoy lö kikinyori kinyorutyö niyetwo sirimwok pö oor nyo kiripöy chane takwit koro palestina. Nyo pö töng'önchin kimit Töroröt chane (Israel) ara surkwen.

Wuw. 13:21 – Kichang'it nyoman pipö Israel.

Ataye kipetöy koro misri ki kitömönut mut nko odeny kwile {70}.

Könyis chole 430 lötu ki king'ata milyontin odeny nko wawe {2.5 m} chane.

Kintöghoghchï Töroröt chane kipa wölo kimöchöy nyinte kipa ompö ara polta, akikay kuntaghogha chane polta chik.

Inan lö kichömöy Töroröt chane, kile nyona kikaman chane.

Kiripöy Töroröt chane tömöne keyi ghetin/sörunin ompö ng'winyinete.

Kirip Töroröt kung'at ompöwölo kitö chane ng'ölyontenyi tökwamta ompö ng'winy. **Rum. 3:1.2**

Kikikisich onyötö kwaghach wölo kichil Parao kiripata pipö Israel tökuyokwi chane misri.

B. Kityam Parao kuyokta pipö Israel kuwöghisyö pipö Israel akingurngurönchï Musa

Wuw. 14:5-7 Kiwöghisyö pipö Israel akingurgurönchï Musa.

Wuw. 14:10-12 – Nko kisiwa tikwin cho echön cho kighchî chane
Töroröt ompö koro misri, wölo kimekönye Töroröt.

Kile nyona, Kamwa nee Musa. **Wuw. 14:13-14.**

Mi sisin acho nko torirwoktinechî, kighönecha ng'ölyonto Töroröt
akesich kikönöt ompö nyite onkit?

Kisiwiyi kisionöto Töroröt ompö yete...nko kilel pipö Israel
akimösichnye kikönöt ompö Töroröt, ki kisionchî akitat kisori
chane.

Kimösöri cha kegh chane opin.

Kimi ng'arpil taghung'wa, kilö komos cho kiwitwit chane, akimi
punkökwa kiripu chane.

Töroröt onkit nyo kisori chane.

Inonenyi ataye kitulö Töroröt Adam nko Awa para Eden, kilowöchitu
nko nyinte, Kimöminye wölo mihisyegho ng'at përanay
amökutenatenye tiylantaneng'wa nko Töroröt. Töroröt onkit nyo
muchöy kisokitöy tiylantaneng'wa takuten nko Töroröt. Ki Töroröt
nyini kigh Apil kuten nko nyite. Ki Töroröt nyaye kisori Noa nko
konyi ompö puseryon. Atanye kirat Isak paponyi möchöy kipöröy ki
Töroröt nyanye kisori. Kimeminye yiyi monechay lee poret tökisori
monekwa chay kimeghö tökitenö kiliki Töroröt nyo kiyoti ore,
kimemukönye tökichiwiyo moning'o Israel ompö punkökwa
kipoto atoyat Töroröt oor.

Lenye nyoni ompö acho mökimukechanye tökeyörchi kegh chiwitata
nörekya Töroröt. Memukonye tökeghacha kegh nyo karam ompö
tikwin cho kighecha. Töroröt onkit nyo sörunenecha nyaril pö kokay.

C. Kiyat Töroröt Nanam

Wuw. 14:15, 16- kigh Töroröt nanmtin, kilenyona muchöy nyinte
kipöytoy.

Inan ya lö kiwöywöy koro otini kile tagh. Kunategha Töroröt pögh
tökung'win wölo tiyame, ki kitomönye kawaghaka Törorö. Rose lö
kegh pögh kimuryö tökuwer pikachi wölo tiyame akwohyö
antakwagh. **Wuw. 14:19-30**

Wuw. 14:31 - Rose lö otinö kisöwi pipö Israel töng'önchin cho kigh
echotyön kughan chane nyinte.

D. Kung'urng'uronchö pipö Israel

Wuw. 16:1-3 Nko kisörunö Töroröt pipö Israel mori pipö misri ompö
ara töng'önchin, ki kimösiknye kikönöt ompö nyinte.

King'urng'urön, akuchehtö, akughegchi Musa nko Aron.

E. Kiyomisyi Töroröt chane Omisyö

Wuw. 16:11, 12 - kimerokonye kinyori kigh Kung'wina wölo mii Töroröt wölo ompö pöropchö (kipö kwile) kakiyomisyi chane omisyö.

F. Ketö Töroröt chane omisyö

Wuw. 16:13-15 – Ng'öroköy Töroröt chona möting'cha king'örocut; Ghetöy nyinte chane chona moting'etocha wölo chiwityegho. **2kor. 12:9; Isa 40:29.**

Atay kilel Adam nko Awa a kipesyö nko Töroröt, kuyomis Töroröt chane lö oyonu ghetin nyo söru chane.

Kumukyi kiyar siro cho körtegho kegh, wölo kiyörchi Töroröt siro cho pö önto aran. Töroröt ompö kisionötenyi nko pöropchenyi nyanye kitach amöros pö Apel. Kisorö Noa nko katanyi ompö puseryon. Kikur nyinte Apram king'etunö saghäta körkeyintin, akirip ka chakop tömam kömöy kipöghisyegh chosep, kikur Musa kisörunö pikachi sekeyön ompö koro misri, akumuryö nanam takuwer chane. Yee nyu keyomisü kutö pipö Israel omisyö. Ompö choni lapay kimöghamatnye pichoni ate nyole akong'a kinyori tikuchoni lachim kitö Töroröt chane. Kicham kwichchi chane ompöwölo nyenyi kisionötö nko pöropchö.

Wuw. 16:35 -Nko nye kipir söro pipö Israel ompö omisye nyo kitö echotyön, kiwityegha lawel owesenyi nyay wow, akutor kuloklokyö kung'at.

Ee ilatenyi nyoni asistanka?

Rose kigh nyo kigha ompö pöroyintöni.

G. Kung'urng'uronchö pipö Israel kung'at

Wuw. 17:1-4 – Nane: muköy chii kimaral osis cho tya nya? Osis cho ng'öri pat. Kyotyö pipö Israel lö kiwonyeghchini surkwen lachim. Mukchine nana nikisyö nyo kiting' Musa? Kimötting'nye wölo kinyorchini pögh cho gheghöy chane. Töroröt onkit nyo kung'arak chane.

H. Kimwochi Töroröt Musa kigh nyo Ighöy

Wuw. 17:5-6a - Ee kitö lentöy nee ntökilenchi Töroröt pichoni kiwas köpö pögh ng'oyomwö anta pal kösim. Kötö kimuköy nyu

“kewöyökune” wölo kikonuntö Töroröt pögh. Ki töng’önchin pö Töroröt nyete. Töroröt aki nyinte onkit nyo muköy tökikonunö pögh ghat ompö kor nyole kew. Kimököy Töroröt kungiti pipö Israel nko Acho tikwil lö Töroröt onkit nyo muchöy tökisörwecha ompö meghat.

Kigh Musa lee wölo kirurtö Töroröt nyinte.

Otini kityi chane pöroyin nyo memukonye, kimwochini Töroröt chane kiyini roko kwich.

Lenye nyoni ompö acha osiswechete; möpöswichaye Töroröt kenoghyeghchinö kegh akeyar oor nyo kichiwityeghö ng’okicho, owesyo onyöt, nko nyaril pa kokay. Sörwecha Töroröt lachim chona kapistecha akewöghökisyeghö artinecho cho kighönöy kegh achone, akeghan Töroröt nyinte kipoto.

I. Kikonö Töroröt pögh

Wuw. 17:6b - ompö kighanat kitor Musa ghat aki nyini kutuli lalwa pögh.

Mökinkitnye lö ki tya chong’ini pö pipö Israel ompö panete king’ölonö – mirön cho tilöy tömönut odeny kipoto cho kirate ompö pipilya – wölo kimüköy ketama lö töptoy king’ata piich milyöntin odeny nko wawe. Kigham chane lapay pöghe takigham nko kiyakikwa lakaw! Mwoghöy **Söluut 105:41** lö, “kiyat nyinte ghat, akutuli pögh; kuwumtö ompö kewanini lee lalwa.”

Töroröt nyo sätate onkit nyo muköy tökikonö pöghe ghat ompö surkwen nyole kew – pögh cho ghömöy piich milyöntin odeny nko wawe (**2:5m**) nko kyakikwa tökipighyö. Tamate lö kipöghisyeghe pichoni atekeray chole milyöntin Taman nko akong’a (11m gallons) ompö pöghet (asis) akong’a.

KINETUTYO 12

Napata nko konunöto kirurut chay lee Taman -Wuw. 19:1-20:2

A. Ng'ala kitoröt

Ompö kinanateng' u, ghamat kerosa lö nee kirurut chay lee Taman?
Ee ki ghömicho kirurut pö kerip ompö möng' encha?
Kirosöy kigh nyo mwoghöy Töröröt paraku kirurutchoni lee Taman.
Wölo nyo tagh kerose wölo kisatita Töröröt pipö Israel kitomö ketö
kirurutchi.

B. Kimiti Töröröt pipö Israel tökwitü kuting' pö Sinay

Wuw. 19:1, 2 – yee nyu kötomöchan omwoghe lö...melö kikil pipö
Israel pantanang' wa akimenkitnye wölo kipetöy.

Kitötyi Töröröt chane wöni petöy.

Kiroko kicham nyinte lee pöytohing' wa nko ripinteng' wa nko lee
pöghin.

Ee ki nyi nko Ani? Eki mököy Töröröt kuntöghoghchini/akumit
söponwecho? **Ng'ötinyö 3:5,6.**

Wuw. 19:3, 4 – Monkitönye lö Ee inonenyi anta ewo, wölo (kuting' pö
sinay nyaye kikuro kuting' pö Orep) aki wöloni wölaye kisöchi
Musa lyopöt nyo kimöpelöynye wuw.

Atoni ataye kiyomis Töröröt Musa lö imitunenyi pipö Israel takwiti
kuting' oni. **Wuw. 3:1,2,12.**

Rose köromnyo Töröröt lö körumi kung' at.

Kesikö kikönöt ompö nyinte ompö ayomistinechi.

C. Ayomis pö Echotyön ompö pipö Israel

Wuw. 19:5, 6 – Anyi ng'ölyonto Töröröt ompö pipö Israel, kilenchi
osoyönekwa ato aghananikwa asikökwa kikönöt ompö ani.

Ato igh ng' al lachim cho mwochini Töröröt chane, kichömöy chane
akutö tikwin cho karamach cho kömököy.

Atokiyang' kerip kirurut lö konu asoyön ompö ara konyit wölo mii
chiput ompö chona möripöycha. Kalatya 3:10

Otini kikikonä kirurut kimakunanye pipö Israel pöropchö. Körowonto, 4
Kötö kaykay kitagh akulö nya kitöpö kisonötenyi nko acha,
kimömachatnye Töröröt kikonä kilata kirurut.

D. Kiyomis Töröröt pipö Israel

Wuw. 19:7, 8 - Kinonöy pichoni lö kimuchöy kitech Töroröt lasiny tökiyonî kisoyönut.

Kimöpköchinye lö kinyighî leluut mikulöwiskökwa akimemuköynye takirip Töroröt ompö owesyeng'wa kegh. **Epra. 11:6**

Kilata chane kain nyay kinonöy lö muköy Töroröt kichaman ompö tikwin chaye kigh kiliki amörostin.

Kimöpköchinye pipö Israel chona, mökutöninye Töroröt chane asöyön atomegh lee wölinö kiyomistö chane.

Atomötech cha Töroröt kipuryö asoyön, akinyoru chiput king'etunö wölo mii Töroröt.

Kicham pipö Israel kichomnyeghchî ompö sölwontön kitö töghöy akisom Töroröt kisyönöt nko pöropchö.

Inkiti lö ghoköy kirurut kerip nyoman. **yakopö 2:10**

E. King'ölonchî Töroröt pipö Israel ompö sinay

Wuw. 19:16-25 - Otini kikil pipö Israel kirurut, kichitchitit Töroröt nyoman ompö chane.

Otini kimilegha Musa kuting' parak, king'ölonchî Töroröt pipö Israel ompö kuting' parak.

F. King'alan Töroröt akutö pipö Israel kirurut

Wuw. 20:1, 2 – Yitee lö: kipotan kuting'ay akwighön. Kuryal kiryal, akitil ilat, kichöghyö kontina. Nka nyi nyu kipotonchö piich ompö kiwaghat akulowitö kegh kuting'ay! King'alan nyu Töroröt nko chane akutö kirurut 10.

Nane ya lö sito penyata kirurut ate nyole ompö akong'a ki kepesyö nko Töroröt kokay akewirchî chii ma, nyo kighchî Töroröt onyöt nko malaiken cho kiliki ripankachi ompö penyat. **Mat. 25:41; Ng'ong'.**

20:15

Ketöne kinanat ng'ölyontoni: karkegh kirurut pö töroröt nko kiyö. Lee ato mökisöwunechanye simnyon nyo mii tökachuncha tökitenö kerosa kiyö, mökisiwiyechanye ng'okicho kipoto ato kirosacha kirurut. **Rumi. 3:20;7:7**

Atomemî chii nya kirip kirurut pö Töroröt lakaw, liku nee?

Chömecha Töroröt atökityamacha keripa cho tenö cho kimuköy nya?

Ewo!

Yakopö 2:10 - Rwokini Töroröt leli nko karip cho chang' akipeny ata akong'a nyo pö kirurutkachi.

Kitighintön ompö Adam nko Awa kinyil cho tya kitomö kepesyö nko
Töroröt akeyona para Eden nya?

Ki lelat nyo pö tagh, akinyori chane kirwoko meghat.

Möchöy Töroröt kerip kirurutkachi lachim osis lapay.

Wölo ang'er nyoman kerip kirurut pö Töroröt kipuryö mastagh
ompöwölo kikiyiyech lakaw kechi lelate akipesyot nko Töroröt.

Rumi. 3:10-12- pö töng'onchin nyoman lö, nko kichi lelate lee otini
kichi, kelisecha kegh lö kimuchöy kekonyite Töroröt lö chirkil.

Kiting' man pipö Israel lö kimuköy krip karerantang'a ompö kirurut.

Kiköreacha kegh asetenyi nko chane – kinyil cho tya nyo kilimanyi chii
kimwoghöy lö, “Omöng'isyeghonan kirurut chay lee Taman”?

Kerose nyu kirurut chete lee taman

G. Kirurutye nyo tagh (1)

Wuw. 20:3 - möpischininye Töroröt chii anta kigh anka tikwil
tökicheny pöroyintanyi.

Isa. 45:5 Mwoghöy lö, “ochan Töroröt amöminye anka tomö ani” kigh
anka lapay nyo kitöni tagh ompö Töroröt ki törorötinyo.

Merokonye kimi chii anta kigh nyo cheng'öy pöroyin pö Töroröt ompö
söponwecho.

Ekä tikwin cho lenye nee cho toni ptang'eng'möt tagh kisir Töroröt
nya? Ropiyen, mitiken, korin, ochey nko piich.

Nko kesöle Töroröt ompö kutiwecho amökitö nyinte pöroyin nyo tagh
ompö mikulöwecho osis lapay ki kikepenyacha kirurutenyi.

Kinanata kirurut 8:17-20 Mecheng' törorötin walaka ompö
taghung'u.

Sitöt nyo kinyoruno penyata kirurutyonete tagh ki meghat nko pesyogh
nyo pö kokay nko Tororot. Ee inkitönyi lö kichi namate ompö
penyate kirurutyonete.

H. Kirurutye nyo pö odeny (2)

Wuw. 20:4-6 – kikonä Töroröt kirurutyonä pö odeny kutö pipö Israel
atö kunan lö wow akä awes – wow kisir kigh lapay nyo kigh nyinte.

Nonchinö lö: Töroröt ki mikulögh, möting'nye porpö peny,

kimötig'nye kitoröt amöminye söromunyi, mitoni woop lapay,

akunkit ng'al lapay, Akä awes nyoman, tiliil akä sätate. Awes akä

wow kitil tikwin lapay. Möminye ighana anka tikwil, anta kigh nyo

kegh ptang'eng'möt nyo roko kesagh - Töroröt onkit nyo machat
kesoghöy.

Ghömöy tikwil kenkitunö lö, möminye chii nyo nkit wölo lata Töroröt
kile nyona lelut kegh kigh nyo kinonöy lö karkegh nko Töroröt.
Isa. 4:2, 8; Rumi. 1:18-23

I. Kirurutye nyo pö sömök {3}

Wuw. 20:7 - Kilechï Töroröt Israel lö mïchini kïkonyit nyinte, akïcham
lö nyinte kï ighinteng'wa akï pöytoghinteng'wa nyo roko,
amöpöghisyeghë chane kaynenyi anta ng'alana ompö pirö.

Nonchine lö: makaramnye kemwaghenacha piich ng'al cho ghach anta
kemul chane konyit nyinö keroko ketö chane. Michini kïkonyit
moning' yiyichi. Karam kïkonyit kegh korca nko santenyi. Kuparta
cho mingech konyit ompö cho ghechön.

Kichömisyö ng'ala cho mesunatenye osiswechetechi, akikepöghisyeghë
ompö korenyo. Wölo omökan omwoghe lö...kemwagh chii kï gha,
ekï lentöy nee nyu ato kïmwa ng'al cho meroko ompö taghuTöroröt
anta mökitö konyit nyinö keroko, anta kepöghisyeghë kaynata
Töroröt ompö oor nyo gha?

Lapay cho mökonyötöynye Töroröt kï kikerwokchï chane. Ochan lelat.
Ee kï nyi nya?

J. Kirurutye nyo pö ang'wan (4)

Wuw. 20:8-11 - Kilenchï Töroröt chane orip asis pö mut nko odeny lee
asis nyo konyitote nyo pö kiminy ompö techata Töroröt, nyinö kigh
tikwin lapay ompö osis mut nko akong'.

Inonenyi lö kigh nee nyo kigh Töroröt asisto mut nko odeny, otini
kiwany kwigh ng'winy nko tikwin lapay?

Kimuny ompöwölo kikikuwany kwigh tikwin lapay chinö kikitat lö
oghöy.

Nya kipköchin lö: Mechikechanye Töroröt osiswechetechi lö omunyö
asisto mut nko odeny, lee otini mechikechanye lö okonunö
amörostino kechir anta kyak walak.

Kirurutyonete nyo melimnye echotyön ompö kisilat nyo rel. **kol. 2:16,**
17. Ki rurwo kigh nyo tökwitu pöghetu anka kirurutyonete.
Kakwighisyö kusilta lachim akakutomtö kiporunöte ompö chichay
lee Yeso Kristo.

K. Kirurutye nyo pö mut (5)

Wuw. 20:12 – ketö Töroröt moning' kirurut kïkonyit yiyikwa. **Epeso.**
6:1-3

Möminye chii ompö acho nyo kakikonyit yiyichi kwitita lee wölo möchto Töroröt.

Kikenyaracha kirurutyonete nko walaka lakaw. Nana lö, kirkegh kekonyitöcha akepenyacha akong'a, tökurwokyinecha Töroröt.

Ghoköy Töroröt kekonyitöcha kirurutchete lachim king'ata otini kakiyiecha ntökitenö kemeghyenöcha.

Ato kilelacha akong'a kenyoronecha sitöt nyo pö pesyogh nko Töroröt (meghat nyo pö kokay).

L. Kirurutye nyo pö mut nko Akong'a (6)

Wuw. 20:13 - kepar chii ki ng'oki ompö taghpa Töroröt.

Kigh nyinte piich löwir.

Töni söpon piich löwir.

Möminye chii nyo chamate kucheng'a chii söpenyi kipoto kimwa Töroröt ompö ng'ölyontenyi.

Mwoghöy Töroröt ompö ng'ölyontenyi lö, ato reyöy chii chitö anka ki pörin chichoni ompö mikulöghunyi.

Atonan chii paraku pörsyö chitanka, ki kiliki chichoni pörin akurwokyini Töroröt nyinte. **Mata. 5:21-22**

M. Kirurutyo mut nko odeny (7)

Wuw. 20:14 - lentöy Töroröt, ng'oki kegh cheporesnan. Mwoghöy piich osiswechetchi lö mökipöghisiyinye kirurutyonete. Wölo möwöghökonye Töroröt. Tomönye kiwayak nyinte kinanatenyi paraku cheporesnan. Lee porcho, cheporesnan ki ng'oki cho muchöy chii kwigha kinonutkachi. **Mata. 5:27,28.**

N. Kirurutyo mut nko sömök (8)

Wuw. 20:15 - kilö Töroröt mecheng' chii kipö chitö anka.

Töni Töroröt chii tikwil tikwin nko pöroyin nyo yöro tikuchi.

Ighi. 17:25 – mwoghöy lö, konu Töroröt “söpon, kiminy nko tikwin lapay.”

Atocheng' chii kigh nyo melö nyenyi ki kilelchi chichoni Töroröt.

Möminye site anka kipoto meghat. Mölöstoghchininye Töroröt chii ng'oki kipoto atokighakta ghoksyö lapay nyo pö meghat.

Otonan chii paraku chorsyö, nko makichor ompö kiwayata nama, kakeyit chichoni lö chorin akilelat ompö taghu Töroröt.

O. Kirurutyo mut nko Ang'wan (9)

Wuw. 20:16 - kilö Töroröt momirchi kegh putintön omwochi kegh man.

Mömiröyneye Töroröt puut, akuchikecha keng'alana man.

Inkiti lö: Putin onyötö. Kilis Adam nko Awa ompö para Eden. Kilis kukötinecho, atökilisisyi nko osiswechete. Papoto putintön onyötö. **Yoa. 8:44.**

Mिनोय piich ng'al akwigh kiliki lökoy. Kwip walaka akita parak chikwa. Chömöy piich cho chang' kiswomöt. Kiwöyököy kigh nyo köpö man kisisit. Chete lapay ki puut akitöghöy Töroröt, rwokyini nyinte puti.

P. Kirurutyo Taman (10)

Wuw. 20:17 mepirchi kipö chii

Ki ng'oki onyöt nyete.

Kimöchöy akipirchi ng'achara Töroröt.

Chang' piich cho sururchini muu tipö piich. Töghöy chane cho ting' tikwin cho chang' kisir chane. Möghömöyneye tikwin chane. Möchöy kutoch chik.

Mawayaknye Töroröt kinonutyenyi paraku pirchin.

Töni sitöt pirchin lachim ompöwölo ng'oki.

Q. Ng'ala sörom

Kirurutchi lee Taman chay kitö Töroröt pipö Israel, akiköröy kegh kirurutkachi ompö piich lapay ompö kor kimikul.

Sito ng'oki ki meghat, pesyogh pö kokay nko Töroröt ompö koro nyaril, nyo kikighchi onyöt nko oyichi.

KINETUTYO TAMAN NKO SÖMÖK (13)

Köpö Körösyon – wuwöt 24:12 – Lawi 16:3

A. Musa nko Choswa ompö kuting' pö sinay

Wuwöt 24:12-18 - Otini kimi Musa kuting', kitö echotyön kirurut chay lee Taman cho kikirchî köghîn odeny, akutötomchî nyinte kirurutkö walaka, akuchik moning'o Israel kirip. Ki Töroröt nyole pöytoghinteng' wa akimwochini nyinte kwich kigh anka tikwil nyo kimöchöy chane kwich.

Ato rip chane kirurut pö echotyön, kumpuröy echotyön nko chane akikaman chane, akutö chane kigh anka tikwil nyo möchöy chane. Wölo ato maripnye kemung'o chane meghat. Kinkit nyu echotyön lö mwokiyis moning'o Israel akumemuköynye tökirip kirurutkachi. Kinkiti nyu Töroröt lö eso atomeghchinye chane oor nyo chiwityegho, kimung'öy nyu chane lakaw.

Ate ompö otini kimi kutöni Töroröt Musa kirurut ompö kuting', ki kimi kilelöy moning'o Israel. Ketile kukot cho ng'öri. **Wuwöt 32:1** Kirkeghnye kemwoghe kichömöy Töroröt chane, kimömöchöynye kuwuröy chane. Nyo kilenchî chane ateka wölo karam atökimong' nyinte nko chane, atökunet chane wölo riktoy Töroröt nyo tilil kipuryö kiwurat.

B. Kirur Töroröt Musa kitek Köpö körösyon

Wuwöt 25:1-8 - Meporinye nyete lö mökiminye Töroröt woop lapay. Ato king'win kimong' köpö körösyon, kitas tagh kimi woop lapay.

C. Roko ketek koto körösyon lee wölo kikirur Töroröt Musa

Wuw. 25:9 – ompö kuti Epraniya ng'ölyontoni köpöghisyeghō lee köpö körösyon kukeröy köpö ema, wölo kimong'öy anta kaw.

Kigh anka tikwil nyo kiteko köyi pö körösyon, ki kilenye wölo kimwochineghtö Töroröt Musa ompö kuting' pö sinay.

Kikigh lapay lee wölo kimwaghta echotyön.

Nana kain, kitagh kung'win wölo mii Töroröt lee wölo kimwochî, nka nyinö kitagh nyinte Töroröt.

Wölo kisis Noa. Kighan Töroröt akitek nkadich lee wölo kimwochinteghō echotyön nyinte. Kicham nyu Töroröt akisöri nyinte nko katanyi.

Mökimwochinechanye Töroröt oor nyo kipkonchineghocha nyinte. Ghömecha kepechinö nyinte lee wölo mwowuntenecha.

Nyo kimwochi Töroröt Musa wölo kitektoy köpö körösyon.
Kikiteköy kepöghisyegho men nko puto ng'aror, akiting'eto korin
odeny ompö orinyi.

D. kareranta nyo Tiliil Tya

Kot nyo tagh, ato kilituno okumpö sany kikuro wölo tiliil.
Omöran omwoghe nyu lö: Töroröt ki Tili, kilit, aki pö man,
akunateghat kegh ompö chemwokiyis. Nana lö kinategha Adam
ng'okichi ompö wölo mii Töroröt.
Kilöwön Töroröt köyoni Tiliil kiliki nyenyi onkit nko tisichi chole Klan
cho lee poghisyegehichi.
Kinetöy kegh paraku tisi ye kite.
Koto odeny nyi pö ori ki nyo pö tösunöt tya. Kikuro kö nyo tiliil tya.
Köyoni tiliil kipö Töroröt onkit wölo ompö kony, kiwetöy tisinto nyo
wow asis akong'a.
Kimitoni Töroröt köyoni orii.
Ki köpö tösunöt nyoni aki kimöng'öy Töroröt köyoni.

E. Toköghu kirurut nko Ng'acharu kisonöt

Wuwöt 25:10-11- Kimwochi Töroröt Musa kwich tokögh nyo kitöni
köyay pö ori, wölinö tiliil tya.
Toköghunoni kipö kirurut, keteko ket nyo kikil Töroröt.
Otini katech kumuchö keyenö koltin.
Wuw. 25:17 Kilench Musa, "Igh köröwon nyo pö koltin cho
pichighöch ato toköghu parak ompö kö ori.
Ng'acharu kisonöt ki nyo kipö tösunöt tya.
Köröwonte ki ng'acharu kisonöt.
Yete wölo mpuröy Töroröt nko moning'o Israel chole mwokiyis
atökusyonchi chane.
Kisonöt ki konunöt ompö mwokiyis atökunategha kegh ompö sito
ng'okikwa. Kisonöt ki melö kenyori man nyole nyinyo. **Rira. 3:22;**
Söluut. 136; Yakopö 2:13
Wuwöt 25:18 -Inonenyi atay kilim kuweri kerupim? Kitö Töroröt
kerupimtin kuwitwit para Eden, atö mönyori Adam nko Awa
kimilonchö ketay pö söpoon.
Wuwöt 25:19, 20 - kikitö kerupimtin odeny kinam kegh nko
köröwonte, akiporchini kegh mutin.
Kitöni kerupimtine kesyol kopepoykökwa paraku nga'charu kisonöt.
Kitopönöy tökochwekwa paraku körtewonteto toköghu kirurut.

Wuwöt 25:21, 22 - Kikitöni toköghunini kot nyinö pö ori wönö kipesyo anankanay nikis.

Kimwochï Töroröt Musa kutö köghichay pö kirurut lee odeny ori pö toköghu kirurut, akikartegha köröwonte nyay le ng'achara kisonöt.

Ki köghichay lee odeny chay kikirchï Töroröt kirurut chay lee Taman.

Kuyomis Töroröt lö ato igha kigh anka tikwil lee wölo kimwaghat nyinte kung'winöy nyinte nyu ori.

Otini mii Töroröt ori kïrumu löpoyin ompö kerupim.

Löpoyin noni kekuro ororyo sekina antö mitogh pö Töroröt.

F. PASYA/ ananka nyo kipesyegho korichini

Wuwöt 26:31-30 - kilechï Töroröt Musa kukach ananka nyo pichigh atökïpchagh kori kiliki odeny.

Ki kiporchin anankanoni nyo pö moning'o Israel lö chöghat chane nko Töroröt ompö ara ng'okï.

G. körtewo tokögho kirurut nko watwa prass

Kimwochï Töroröt ng'at Musa kuwaka kasara ananka nko ket kuwit köyay pö körösyon, kori chay lee odeny.

Wuwöt 26:14 - Kori chay lee odeny pö körösyon keluma siro pö kiyak, atökiliki nyoni nyole yïime anta syapate.

Ompö otini lee kuketo kasara ananka ketö watwa nyo kimwa Töroröt lö kiteko ket akeluma köghin.

Wuwöt 27:1,2 - Otini möchöy chii kung'winöy tawu Töroröt, kigh nyo tagh ki kwip amöros nyo kikïpel.

Kipu kipörchrï watwa nyo pö karin nyo mii ori pö apuke, akukanagh eghunyi mötito amöros akïpar.

Ompö ighisyononi lapay, ki mwaghat nyo kitöng'öy wölo mii Töroröt, lö ochï mwokiyon aki michinaniin amegh.

Ompö kukanagh ewunyi amöros, kuporu nyoni lö kama makal meghenyi.

Wölo mwochini Töroröt kitak meggha makalunoni, kutök meghenyi.

Lawi. 1:1-5; 17:11; Epra. 9:22 - omökan otepe teput: muchöy nya kisön pö kechir nko ng'aron tökïghakta ng'okï? Ewo! **Epra. 10:4**

Kinonut kwile kisön pö kechir nko ng'aror ompö sito ng'okï ompö meghat anta pesyogh pö Töroröt ompö ara ngokï.

Nyoman mölenchinechanye Töroröt asete opunö amöros pö kyak, wölo kitö nyinte pöroyinoni moning'o Israel.

Kighöy Töroröt are anka nyo karaam nyo kinotegho ng'oki. **Epra. 9:23**

H. Kikigh Aron nko werkochi Tisi

Wuwöt 28:1 – Kicher Töroröt Aron nko werkochi kiliki tisi. Aron papong'wa nyo kile tisin nyo wow aki nyinte onkit nyo kimuchöy kilitöy köyay tiliil pö ori.

Ato töp chii anka tikwil tökilit köyoni tiliil kımichini kikitighöy nyinte. Kiyitöt. 3:38

Aron onkit nyo kilitöy köyay tiliil akwighöy lenyoni kinyıl akong'a ompö köny, ompö asisay pö kilinyogh, nyo ompö ng'ale walak ki "asis nyp pö kartagh" **Epra. 9:7 (ng'ölyontoni lee kilinyogh ki ghaktagh anta michinogh)**

Ore nyu kipoto nyo kimuchöy kung'wintoy ki kwipi kisön pö amöros nyonö kökitö Töroröt.

Lawi 16:2, 3 - kitomö kilit Aron wölinö tiliil, kihar amöros akıtokchi kisön otupö.

Atomuchö kuwer anankanay pesyo korichay lee odeny, akupispischi kisönchay ng'acharu kisionöt, köröwontonay kikigha koltin nyay pö tokögho kirurut.

Ato igha ng'alechoni lee wölinö kimwaghta Töroröt kimwochi Musa kusyonchini nyu nyinte chane ng'okikwa cho pö könyinay kewer.

Lawi. 16:34

Ki muchöy kisön pö kechir nko ng'aror kighoktoy pösön pö ngoki nya? Ewo!

Sito ng'oki ki meghat.

Roko keghakta ghoksyö ng'oki lapay.

Kırkeghnye lenyoni, kiyomis Töroröt kipistö kirwokenyi ompö parakung'wa akilöstochi ng'okikwa cho pö könyininö kewer, ato igh chane lee wönö kerurto nyinte.

Michini nyu chane kipkonchi nyinte ompö kighanat akwipchi Töroröt amöros pö kisön ompö ng'okikwa.

Chömöy nyu Töroröt chane cho ghönöy nyinte akwigh lee wölinö mwoghtoy Töroröt.

L. kikiwany teksyo köpö körösyon, akung'win Töroröt kımany ori lee konyi

Kiwonyö nyu teksyo köyay pö körösyon.

Wuwöt 30:42, 43; 40:17- Anta kimeghnye chane lee wölinö
kimwaghta Töroröt, kitö meng'winönye Töroröt tökimöng' nko
chane.

Wölo ompöwölo kigh Musa nko moning'o Israel lee wölo kimwochi
Töroröt, kung'win nyu Töroröt kimang' kwenung'wa ompö wölo
tılıil tya otinö lee köpö körösyon.

Wuwöt 40:34-35 - Muchöy nyu moning'o Israel kipeböy wölo mii
Töroröt lee wölo kikineta.

Ompö köny, kilitöy tisin nyo wow köyay tılıil tya akupispischı kison
ng'acharunay pö kisonöt kwenu kerupim.

Ompö nee tökulimlimöy tisononı wow kinyıl otini kemuchö könyı?

Ompöwölo memuköynye kison pö kyak tökighakta sito ng'oki.

Eprania 10:4 - Mwoghöy lö "Memuköynye kison pö kechir nko
ng'aror ntökighakta ng'oki"

Ompö kisonötenyi kinategha Töroröt sito Israel nyo kimichini chane.

KINETUTYO 14

**Chopata kighanat ompö moning’o Israel: Kirwoko Töroröt nko
sörunötenyi – kiyitöt 13:1- 21:9**

**Möng’o moning’o Israel ompö koro kanan ompö ng’winyi kirwoki
nko pöytoghï - Choswa 1:1- 2 ng’ala osis 5:1**

**Chopata kighanat ompö moning’o Israel: Kirwoko Töroröt nko
sörunötenyi**

A. kitoröt

Nana wölay kimightö moning’o Israel atay king’ölonchini Töroröt chane ompö kuting’ pö sinay.

Wölo ye mii Töroröt ompö pöropchö kwenung’ wa, kutöni chane kisionöt akiropchi chane mana nko pögh ompö wölat tyam.

B Ghotato koronay kikiyomisi

Kisyol Töroröt poltoy ompö kuting’ pö sönay, wölay kitönegho chane kirurutchay lee Taman, kirip piich poltonay otini kiwetöy kumit nyu Echotyön chane nko söromuto koronay kitö Töroröt chane.

Kiyitöt 13:1, 2, 3 - Kitek Musa Echtyön akuyoktö pichay lee Taman nko odeny kimarar kuronay nko piich cho möng’öy wölini...otini kimilonchö, kimwa lö...

C. Kimeghanye ghoti chole Taman

Kiyitöt 13:25-33 - kimwoghöy pichete man.

Ki owesöch piich cho kimöng’öy korononi akighechön chane nyoman. Wölo kiwityeghö chay lee Taman tikuchay echön ong’eröch kighchi echotyön chane.

Kiwityeghö chane lö möminye kigh nyo pölöy Töroröt.

Kiwityeghö chane töng’önchin chay kigh Töroröt ompö Misri nko wölinö kityakta Töroröt chane ompö sekeynön.

Kimeghancha lö kiting’ Töroröt owesyo nyo muchöy kirintoy pipö Kanan akutö chane koro kanan.

D. Kighan Kalep nko Choswa Töroröt

Ghoti chole odeny kalep nko Choswa cho kighan Töroröt.

Kisiwa chane lee ghoti chinö walaka owesyo pipö Kanan.

Kisiwa chane ng'at wowin pö pipö kanan wölo kunan tikwin cho echon kitil choni cho kigh Töroröt akughan lö muchöy Töroröt kutö chane koro kanan.

Kiyitöt 13:30 – Ng'o nyo inonenyi lö ripöy moning'o Israel.

E. Kimeghanye Moning'o Israel Töroröt

Kiyitöt 14:1-4 - Kilim nyu Töroröt lapay cho kimwa Israel.

Kinkit lö meghannye Israel nyinte. Kimwoghöy chane nyoman lö putin Töroröt.

Kikughönchi Töroröt chane kore, wölo kitagh chane kughan ng'ala Töroröt.

Acha nya? Atokilimacha ng'ölyonto Töroröt akimokighan kekurocha Töroröt putin.

F. Kilö Töroröt meghsot chane löwir ompö surkwen

Kiyitöt 14:26-32 - Chane löwir cho kile könyis tömönut odeny kutoch cho kimeghnenye Töroröt kimeghsot ompö surkwen king'öti kalep nko Choswa cho kighan Töroröt.

Atoni kewer konyiswö tömönut ang'wan atoni kimeghö chane löwir, kicheng' Töroröt monekwa nko kalep nko Choswa koronay kitö Töroröt chane kicheny.

Omökan omwoghe lö...Gha tya ketagh keghan Töroröt.

Nana atanye kimwochi onyötö Awa lö ama okintonay pö ketay pö ng'öghomnyo cho ghach nko cho karamach akilenchi memeghenyinye ato amanyi akintonay. Kikur onyötö Töroröt lö putin akughan Awa. Kimeghanye kain tikwil Töroröt, kung'winchi Töroröt ompö orenyi kegh kitagh nyu Töroröt nyinte nko amörostanyi. Atay kimwochi Noa piich lö yoku Töroröt puseryon, kitagh piich. Kimölitnye nkadich akewur chane. Kimeghanye pipö misri Töroröt pö töng'önchin kwigh törorötinekwa wölo kuwur Töroröt koreng'wa akipar kiporetayikwa, akuwanya punkökwa pögho nanam.

Mung'öy Töroröt chii anka tikwil nyo meghönönye nyinte.

Muchöy Töroröt kumiti Israel koro kanan.

Wölo ompö kipenyatengwa, kipisi Töroröt chane kimeghö ompö surkween. **Eprania 3:12 nko 17-19**

G. Kegheghchi moning'o Israel Musa nko Aron ompö maral

Kiyitöt 20:1, 2- Kigheghchii moning'o Israel Musa nko Aron ompö maral.

Ompö nee tömötep Töroröt pögh?

Akwanyi kikikutö chane pögh ompö kögh asista anka.

Kimatepnye chane Töroröt ompöwölo kimeghönönye chane Töroröt.

Mii piich cho chang' asete cholata moning'o Israel. Meghönönye

Töroröt ate ompö otini kikutö Töroröt tikwin löwir, ate söpoon.

Meghönönye walaka Töroröt ompö tyamat anta ng'wonin nyo könyorü

chane anta chamankökwa. Ate ompö ato kikusomön. Ng'eta

kesomönö pipilyanko yee, kinkiti lö melö Töroröt nyo nyöirilöy piich

kong'. Wölo ng'oki ptang'eng'möt. Kinyörilecha ompö ng'okicha

nko cho pö kukötinecho, mii kinyörilöy tikwil tikwin akwompö

ng'oki ptang'ng'möt nyo kilelchi Töroröt. **Rumi. 8:19-22**

H. Kirur Töroröt Musa king'ölonchi kögh

Kiyitöt 20:7, 8 - Kirur Töroröt Musa king'ölonchi kogh.

Löti kite, atay kyam maral kilenchi Töroröt Musa kiwir kögh. **Wuwöt 17:5,6**

Wölo yee kilenchi Töroröt ng'ölonchinö kögh pat kwile.

Söwunö lö kimwochini Töroröt chane ore nyo michinote kwigh.

Tera nyu lö nee nyo kigha.

I. Kipenyata Musa

Kiyitöt 20:9-11- Kising'irisyö Musa nko Aron nyinö kötö ghönöy Töroröt.

Kimöröy Töroröt kuporchini chane lö pö man kutö chane pögh lee wölo

kikikuyomistö nyinte. Mwoghöy Töroröt man ompöwölo tilil nyinte aki ititat.

Wölo nyinö kiteporchini Musa nko Aron pipö Töroröt mantanyi kuporchii sing'iryö.

J. Sito Töroröt paraku Musa nko Aron

Kirip kegh nko ng'alechi, kimwochi Töroröt Musa nko Aron lö mökichömchininye chane kilit koro kanan. **Kiyitöt 20:12**

K. king'urng'uronchö Israel ng'at akuyokwi Töroröt moroyut

Otini kimi keweröy lawel kisilatanay pö köny, kerosé kikirutchii

pichighöch – **kiyi. 21:4-6** -kimeghö Israel ompö sira moroyut.

Kirwoko Töroröt nyete ompö ng'okikwa.

Otini kacham Töroröt kimung' mwokiyis, möminye wölo winyo kegh tawu Töroröt. Ompö asispa Noa, kimi ono wölo kighipchegho piich atakichiwita sito Töroröt, otini kikar Töroröt kuka nkadich akuyokwi puseryon? Kimuköy pipö sodoma nko komora king' wisuna kegh sito Töroröt atay kiyokwi Töroröt ma nko ng' eset kipel chane? Kimi koko luti kichiwita sito Töroröt otinö kimökonyitnye nyinte akuros löt? Otini kimwa Töroröt lö omung' öy pikachi cho kalel kimöminye wölo surtegho ompö sito Töroröt. **ng'ong'u. 6:15-17**

Otini kiyoni Töroröt moroyut cho ghach kisir chane, kiwöghökisyö Israel akilasta ng'okikwa.

Kiyitöt 21:7 - Kipköchi chane lö Töroröt onkit nyo muchöy kisöri chane ompö siteng' wa. Kilenyona nyu kimeminya chane kisöri kegh anta kung'arach Musa kisörunö chane moroyut... Töroröt onkit nyo muköy.

L. Moroy nyo kikigha Karin

Kiyitöt 21:8 - Kimömwochinye Töroröt chane lö ayara areng' wo opin nyo osöpchegho.

Kimwöchi Töroröt Musa lö nee nyo kighöy.

Kigh nyu Musa lee wölinö kimwochineghtö Töroröt nyinte, akirosöy pipö Israel moroyonini kegh Musa lee wölo kimwaghat Töroröt.

Kikigh nyu lee wölo kamwaghta Töroröt.

M. Ng'ala söröm

Kiyitöt 21:9 - kimwa Töroröt lö kighöy nee chane nya tökisöpcheghö torsyo moroyut? Kirosöy chane pat moroyonay pö karin. Kiting'eto owesyo moroyononi kikikach ket kusop chane nya? Ewo! King' wino owesye wölo mii Töroröt.

Kisop Töroröt chane ompöwölo kighan chane Töroröt.

Wölo anyi ng'ölyon nyo anyin tya - **2 Pöytoghü 18:1-4.**

Moning'o Israel ompö koro ayomis ompö Ewuno kirwoki nko pöytoghü

A. Kitoröt

Kikitomtomon Israel ompö surkwen könyis Tömönut ang' wan, aki pinay löwir kimeghannye Töroröt lö töni chane koro ayomis, ki kimeghö. **Epra. 3:17-19**

Lee wölaye kimwaghta Töroröt lö meghsot Musa nko Aron mölitönye koronay kitö chane Töroröt. **Kinonut pö kirurut 34:1-6** - kicher nyu Töroröt Choswa kiliki pöytoghin nyo pö Israel.

B. Kemit Choswa Israel kilik koro kanan

Chos. 1:1, 2 - Moning' o pichay kemeghannye Töroröt, kikilik piich cho kawetu, chane cho kimit Töroröt kutang' koro kanan.

Kirkegh kitagh onyötö nko parao moning' o Israel kipegha misri nko kimeghannye Israel Töroröt lasiny, kigh Töroröt lee wölo kikikuyomis nyinte. Kighchi Töroröt chane oor ompö nanam pö syamu. Kimit chane, kirip chane akutö chane pögh nko omisyö könyis tömönut ang' wan otini kimi surkwen. Kimachopnye Echotyön kwich tikwin lapay lee wölaye kimwaghta nyinte.

Chos. 11:23 - "Kicheng' Choswa koronay lapay".

Kimwa Choswa lenyi kitoma meghenyi. **Choswa 23:14**

Wölo rose rira Choswa ompö pikachi. **Chos. 23:16**

C. Kiwöghökisyechi Israel körkeyintin atay kima Choswa

Atay kisöpöy Choswa kinonöy Israel Töroröt.

Wölo atay kima Choswa nko pichay kisiwa töng'önchin pö Töroröt ompö surkwen, kiwityeghö Israel Töroröt.

Kirip chane pöghsyewut pö pichay lee pöröris kimenkitnye Töroröt.

Kwich chane körkeyintin akisagh kiliki Töroröt.

Kimöröy nyu Töroröt kunategha chane moning' o kanan cho kile soghi körkeyintin.

Wölo kitagh moning' o Israel kitek akughan Töroröt.

Kipisyi nyu Töroröt pipö kanan walaka kudong', aki nyinö köteghönöy chane Töroröt, kutor kirip körkeyintino pipö kanan. **Sölut 106:34-42.**

Kimuny Töroröt Israel ompöwölo kiwityeghö Töroröt akisagh körkeyintin.

Kigh nyu Töroröt pöröris pö Israel kurey chane akwich chane kiliki sekey.

Kirwoki 2:14, 15 - Kirirchi Töroröt Israel kinyil cho chang' lö igho lenyoni nyo mötöny ato meghannye akisagh chane Töroröt. **Kiyitöt 33:50-53; Kinonut pö kirurut 8:19**

Möwöghökonye Töroröt.

Kirkegh kuwer konyiswö cho tya möwityeghonye Töroröt
kiyomisötenyi nyo kiyomis mung'öto pipö ng'oki. **Choswa. 23:9-13; 24:20**

D. Osis cho kipöytoy kirwoki

Lapay ompö puku kirwoki kisiwiyi chira. Wityeghogh pö Israel nko kipenyata Töroröt, kirip wölo kitönteghö Töroröt punyon kiporyeghö chane, wölo otini kilasta Israel ng'okikwa, kicham lelateng'wa akikur Töroröt kung'arach chane, kikiil nyu Töroröt mirön anta korka nyo kipöghisyegho kisörunö chane punkökwa. Kityokichoni chi lee kirwoki.

Wölo ompö ng'at nko ng'at kiwityeghö Israel Echotyön.

Kirwoki 2:14-19 - Kirkegh kipeny Israel Töroröt, akutö Töroröt chane sitöt, kichömöy Töroröt lee wölay chömtoy yiyin anka tikwil monechi.

Nane para Eden, kiyomisi Echotyön lö oyoku sörunin nyo wuröy onyöt, akutyaka ng'winy owesyo onyöt. Kitö Töroröt kiyomisötonete Apram nko Chakop akilenchi chane ng'wino sörunintononi kongwa. Kirip nyu Töroröt Israel ompöwölo kuweri Israel nyo igho kiyomisöto Töroröt ompö pikachi.

Möröy Töroröt ng'winy kisöwi nyinte.

Kisöwu Töroröt atokisomön pipilya onkit.

Kikonecha Töroröt pipilya kuweri Israel. **Rumi 3:1, 2**

Nana lö lapay ompö kikiri pipilya ki Yaudin kipoto akong'a.

Kirip Töroröt akisöri Israel atömanyil kwomchi ng'winy ompö konyis lökoyonto sörunin atö kenet pinway lapay.

E. Osis cho kipö pöytoghi

Kepeghana yenyu kitapu kirwoki ketang'a kitapu pöytoghi.

Ompö piich lapay cho mii ng'winy ki Israel chole klan, ompöwölo ki pöytoghinteng'wa aki echotyontengwa Töroröt. Wölo kiwer osiswö kimar Israel pöytoghin lee punton walaka cho kiwitwit chane. **1 Sam. 8:4-6**

Kiterchi Töroröt chane saghateng'wa. **1 Sam. 8:7** - king'eta asisoni kipayta pöytoghi Israel. Kighan cho ng'öri ompö chane Töroröt wölo chang cho kimeghancha Töroröt.

Kisagh nyu chane körkeyintin, akuntaghoghta Israel kipeny Töroröt nko kirurutkachi.

Ki Saulo nyo kile pöytoghinte nyo tagh, aki nyinte nyo tagh kipeny
Töroröt. **1 sam 15:1-28**
Pöytoghinte nyo pö odeny ki Daudi.

F. Daudi pöytoghin nyo Awes nyo pö Israel

2 Sam. 5:3,4 - kimökarnye kegh nyu Daudi nko pöytoghichay walaka
pö Israel, kighan Daudi Töroröt nyoman, akitek nyinte ompö kigh
anka tikwil, kirkegh kimeghnye lenyoni kinyil cho chang'.

Daudi lee achanech lapay, kikiyi chemwokiyon. Wölo sisin nyo wow
kinkit Daudi lö ochi chemwokiyon, akisito ng'oki ki meghat. Kinkit
lö kikönötenyi kimi wölo mii kisyönöto Töroröt. Ompö nyu
kighanat, kitötö amöros pö kisön ompö ng'okichi. Ompöwölo
kighönöy Daudi Töroröt, kitek akesyonchi lee wölay kikisyonchi
Apel, Enok, Noa, Apram, Isak, Chakop, Musa Choswa nko walaka.
Kigh nyo roko kenkitucha, ki lö kitö Töroröt Daudi Kiyomisöt lee
wölay kitö Apram, Isak nko Chakop.

Kiyomis Töroröt Daudi lö, sörünintonay ng'winöy kisöruno piich wölo
mii onyötö kung'wino Arenyi. **2 Sam. 7:13b-16**

Chichoni pö ara Daudi kipöytöy kokay lee pöytoghin.

Kitoma kima nyinte, kitö Daudi werinyi Sölömon achey kitekchi
echotyön kö, Wölo kighamit Daudi nyinte tiku cho kiteko köyoni.

G. Kitek Sölömon wero Daudi köpö Töroröt

1 Ng'ala Osis. 22:5, 6 - Kiliki nyu Sölömon pöytoghinto Israel otini
kirapas paponyi Daudi.

1 Ng'ala osis. 29:26-28 - kitek Sölömon köpö echotyön ompö
Cherusalem.

2 Ng'ala osis. 2:1; 5:1- Kimöminye nyu ng'at tösunöto köyay pö
kirurut kitek Israel ompö surkwen kiteka siro pö ng'aror.

Köyi rel pö Töroröt kekuro Ekalü.

Ekalu Töroröt kiting'eto korin odeny lee nyaye nko tikukwa.

Kikiwusö annkanay pesyot köyay tiliil tya mii Töroröt lee nyaye pö
tagh.

Kime anankanay lee "MELITİ CHII" kiporunogh pö piich lapay kupoto
tisintonay wow onkit nyo litöy.

Ki kiporunöto chaghata Töroröt nko ptang'eng'möt nyole
chemwokiyon.

Otini mii amöros nyo kitötöy ompö ori, kilitu nyu Töroröt ori wölay
tiliil tya lee wölay kilititoy köpö amöros. **2 Ng'ala osis 7:1-3**

Nana lö tisintonay wow onkit nyo kilitöy wölinö tiliil tya, asis akong'a ompö köny. Kimemukönye Israel kipkonchi Töroröt opin, ore onkit ki kupechi tisin nyo wow nko kisön chay pö amöros.

Ompö köny kiwetöy tisintonay wow nko kisön wölini tiliil akupispischi kisönchay ng'achara kisionötnyo, kolyöntonay lee köröwonto toköghu kirurut. **Lawi. 16:2,3,34**

Kimörokonye kiwityeghö moning'o Israel lö kichi chemwokiyis, aki ititat Töroröt, aki sito ng'oki ki meghat, ompöwölo kimemukönye kisönpö kechir nko ng'aror kighakta ng'okikwa kikitöni nyu kisönchoni kökay otini kemuchö köny. **Eprania. 10:4**

Ompö köny kisionchini Töroröt chane ng'o kikwa, aki merwokininye chane, kikönyöy pöroyin nyo karam nyo kighoghtegho ngoki.

H. Otini kirapas Sölömon, kipayta pöytoghü cho chang' Israel

Otini kirapas Sölömon, kutor pipö Israel kisyala chii nyo liku pöytoghinteng'wa, kichagh kegh chane kënyil odeny. **1 Pöytoghü 11:9-13 nko 31-37**

Ortine chay lee Taman pö onkuntö nyo toka kekurö Israel, ki chay lee odeny pö wölo porö kekurö Yuda.

I. Ng'ala sörom

Kakiwany yenyu wölo wow ompö lökoyi moning'o Israel, kipetoy yenyu keweröy lawel kisilatani pö köny atö kenyorunö ng'ölyonto Töroröt parakuncha.

KINETUTYU 15

**Kiyokchi Töroröt werkoykachi Israel, wölo möterchi cha chane
rirunateng'wa - Isaya 10:5-6; Cher. 6:13-14; 20:5; 2 Poy. 17:1-8, 25:1-
12**

Kang'or Töroröt yiyo Yohana nko Yeso: Luka. 1:5-38

Kitoröt

Kityamanyi asitanka imwochi piich kigh akitagh kiter.

Mökwiskwisnye.

Nyo ang'er tikwil, ee kityamanyi asitanka imwochi, chii nyo ichömenyi
kigh nyo ipchini chane ng'wonin akupeny?

King'olonchu Tororot ptang'engmot kingeta Towunot

Ighin Töroröt nyo pö piich löwir ompö ng'winy.

Chömöy Töroröt ptang'eng'möt, akimöchöy kutyaka piich lapay
owesyo onyöt, ng'oki nko meghat. **2 Petörö 3:9**

King'eta towunöto ng'winy, rirchini Töroröt piich kungiti man nko
arenyi.

Nana wölay king'alanta Töroröt nko Adam nko Awa nko kain nko Noa.
Kimwochi Noa atömanyil kípörastechi piich asispa Töroröt,
kiwoghökisyö akughan Töroröt.

C. Ng'ölyonto werkoy

King'olonchi Töroröt tikwil Apram, Chakop nko Chosep kitö
ng'ölyontenyi Musa kutö parao nko moning'o Israel.

Nana tikwil lö king'alan Töroröt nko moning'o Israel akutö chane
kirurut ompö kuting' pö Sinay.

King'alan Töroröt ng'at kuweri cho kiyokyi Israel Yuda kunet chane
ara Töroröt nko kirwoki pö ng'oki.

Ki Isaya, Cheramiya, Esekel, nko Danyel cho kile kiyokteghi nko
werkoy pö echotyön, akipöghisyeghö Töroröt chane kukir kisilat nyo
pö köny.

Kimwochini werkoy pö Töroröt piich kikäto ng'oki, kitigh
körkeyintinekwa akughan Töroröt nyole echotyön onkit. **2 Pöytoghi.
18:21**

Ki roko kikil chane pöytoghinteng'wa.

Chona soghöy Töroröt ki roko kisagh ompö man nko mikulögh. **Yoa. 4:24**

Kinonchi werkoy pipö Israel kirurut chay kitö Töroröt chane kuweri Musa, wölo kipeny Israel kinyil cho chang'. **Cher. 5:1-8,23,25,30,31**

Kimwochi werkoy lö kipoto kikitö ngokikwa, ato mönyori sito Töroröt.

Yoku nyu nyinte punkökwa kiporyeghö chane.

Pölöy punkökwa chane akwigh chane kiliki sekey ompö koreng'wa.

Asirya cho kile punchoni walaka.

Kuyoktö Töroröt Isaya wölomi chay lee Taman lee Israel.

Isaya 10:5, 6 - Kiyoktö Töroröt tikwil Cheramiya kutang' Cherusalem nko Yuda lö yokyini Töroröt papilon kuwur chane.

Cher. 20:5 - King'ölono lasiny ng'at chete.

Mawaghakanye Töroröt.

Tökinyinte nyole Töroröt onkit akisöpöy, akimung'öy anka tikwil nyo mösoghönye nyinte.

D. Kitomönye kiwityeghö Töroröt kiyomisutyenyi lö oyoku kityokin

Ate kökiliki köny nyay kiyomis Töroröt lö oyoku kityokin ompö para

Eden, nyo ighöy ptang'eng'möt ng'at kiliki kong'o Töroröt.

Ompö kokay kinonchini Töroröt Israel, kiyomisutyeng'wa nyo pö sörünin nyo kiyoku nyinte.

Könyis cho kitoma kung'win sörünintononi, king'ölonchi Töroröt pikachi paraku sörünintononi.

Kikir ng'alechoni lapay kitapu nka nyete kisomönöy nko asete.

Ompö kinetut cho ripöy kesiwiyi werkoyonön nko wölo kisilta Töroröt.

Nana lö nküt Töroröt kigh anka tikwil kitomö kwigha.

Nyo karaam tya ki wölino kimataghnye Töroröt kuyoki sörünin ate kimöngörökyinye cho chang' ayomistanyi.

Kicham Töroröt ng'winy akimöchömönye kiwetöy chii anka tikwil kënyori sito kokay.

E. Wölo kinontoy moning'o Israel paraku Töroröt, werkoy nko ng'ölyontenyi

Kimitoni moning'o Israel chole ng'ötunön cho kighan Töroröt nko ng'ölyontenyi nyo kiweri werkoyichi.

Wölo cho chang' ompö chane kimeghannye Töroröt.

Kichop kong' akipar kiyokteghi Töroröt.

Kitas tagh kisagh körkeyintin.

Kirip chane ortin cho ghach cho pö pöröriskökwa.
Kipetöy cho chang' köpö Töröröt kisoghöy akutötoy amörostin wölo
kimeghönöcha Töröröt ompö möng'eng'wa.
Kimwochï Töröröt tikwin cho chang' cho karamach wölo kimaternye
Töröröt ompöwölo, kimömwoghönye mikuliskökwa. **Isa. 29:13**
Inkitönyi lö möting'nye kelis Töröröt.
Sïwiyi piich kwile sany akilim ng'al.
Wölo rosöy Töröröt kinonutköcho nko mikulisköcho. **1 Sam. 16:7**
Nkit lasiny wölo lata orinyo. **Isa. 64:4**
Mwoghöy nyinte lö kichï lapay chemwokiyis. **Rumi. 3:23**
Möminye ompö akong' ompö kwenunyo nyo ng'örökyini Töröröt
ighisyewutkachi. **Epeso 2:8,9; Tito 3:5**
Kepechanyu wölay mitoni werkoy.
Kitas kegh nko werkoyichay kiyoki Töröröt, mii tikwil chole puti cho
kimwochï Israel putintön.
Mwoghöy lö kichï kiyoktoghi Töröröt wölo pöghisyechini onyöt.
Ki mwochini piich putintön.
Ki mwochini piich lö köromitu kigh anka tikwil akimöminye sito
Töröröt.

Cher. 6:13,14; 8:11; Esek. 13:10; 2 Timö. 4:3,4

Tökikarkegh onyötö nko ompö asete. Ng'ölonöy kuweri piich cho
mwoghöy lö putin Töröröt anta lö mewurönye Töröröt mwokiyis.
Lentöy walaka möminye kiwurata anta mapa kokay. Muköy
kimwowecha lö köromöchitu ng'ala lapay. Lö ighöy piich lapay
kimöng' ompö kalya nko pöröris akelikï pipö kaw akong'a nyo
ng'örechote.

Kigh nyete nyole putintöno onyöt nyinte. Omöran omwoghe lö...Lapay
chona töghöy kughönöy Töröröt aki pkonchï nyinye lee otinö
möktoy Töröröt, kewuröy chane kokay ompö nanampa ma.
Mwoghöy Töröröt lö möminye kalya ompö mwokiyis. **Isaya**
57:20,21

F. Kirwoko Töröröt ompö Israel nko Yuda

Mikukönöy Töröröt.

Mewurönye lawel mwokiyis. **Amtoghi. 8:11**

Körkeyintö nyo karam ki asispa Noa. Kirirchï piich cho pö osiswechoni
ompö könyis 120 kitomö kung'win puseryontö. Korkeyintö anka ki
sekeynöno Asirya nko pepilon nyay kakeng'alana.

Ompö könyis cho chang' kiyokta Töröröt pikachi Israel.

Kirirchii pipö Israel paraku kiwurata Töroröt nyo ng'winöy ompö chane ato mökötönye ng'ökikwa.

Wölo kimeghönönye pipö Israel lö pisyini Töroröt punkökwa kupöl chane, akicheny koreng'wa, akwigh chane kiliki sekey.

Pöytoghii 17:1-8 - Kimitu nyu Asirya piich kimang' kareran pö koro Israel.

Kisoghöy piich körkeyintin.

Kimeng'itinye Töroröt nyo söpöy akipö man nyole Töroröt pö Israel. Kareran pö Pichay pö ortinechay lee Taman pö Israel chay king'oti atay kikip piich koro Asirya kiliki sekey, kwip kegh nko puntan cho sisinchö.

Kekurö nyu monekwa pipö samarya.

Kutor nyu samaryatin kisagh Töroröt wölo kisoghöy artinekwa wölo melö lee wölo möktoy Töroröt nko wölo kimwöchineghtö Musa.

Kitagh nyu chane kipa köpö Töroröt nyo mii Cherusalem. **Yoa. 4:20-22** Ompö nyoni nyu kitagh Töroröt kutak saghateng'wa.

Yuda chay kile artina Israel chole odeny nko pipö Cherusalem, kitagh tikwil kikötö ng'ökikwa, kipisyi nyu Törorö pipö pepilon kucheng' chane akwip korengwa. **2 Ng'ala osis 36:15-20**

Rose **köröwonto 19** – kirultö pipö pepilon niyetwo Cherusalem lakaw.

Kinyar ng'at akipel köpö Töroröt nyay kitek Sölömon.

Kuwur Töroröt Israel lee wölay kimwochineghtö ato mökötönye ng'ökikwa.

Kimeghannye piich ng'ölyontenyi, kimung' nyu chane.

Lapay cho penyöy kuwuröy echotyön chane kokay.

G. Milaghpa sekey king'etunö pepilon

Otini kiwer könyiswö cho chang' kimi pipö Yuda pepilon, kikötö nyu chane ng'ökikwa akitep echotyön kuyokta chane koreng'wa.

Kilim nyu echotyön lokekwa akuyokta cho chang koreng'wa Cherusalem.

Kitek chane chi kimlisyö nyu ng'at Cherusalem nko niyetwe chay kiwitwitöy kanasyantanoni (Esra nko Nemäya)

Kitek ng'at chane köpö Töroröt (Ekalü).

Kinarek Töroröt nyoman ompö kipenyata moning'o Israel wölo kimawaghakanye akimöwityeghönye kiyomisutkachii.

King'or Töroröt Yiyo Yoana nko Yeso

Kitoröt

Werkoyon nyo pö löt nyo pö Töroröt king'alan ompö kisilat nyo pö köny ki Malaki.

Kinonchi Malaki Yaudin kiyomisutyo Töroröt nyo pö sörunin lö ng'winöy tökisöri chane.

Kinonchi chane ng'at lö kitoma kung'win sörunintononi, kiyoku Töroröt werkoyontenyi. **Mala. 3:1**

Pöghisyö werkoyontononi ki kunet piich, akınap chane ompö sörunin nyo pö ng'winy.

Otini kiwany Töroröt king'alan nko Malaki, kumpur könyis 400 cho kimöng'alannye Töroröt kuweri werkoyon anka tikwil. (kıkuro könyiswo sisat)

Ompö könyiswechoni pö sisat, cho kimösöwinye chii anka tikwil, kimi Töroröt napata kiyomisötenyi nyo pö sörunin nyo ng'winöy käsöru ng'winy kimikul.

Kigh Töroröt kuti krikthin käsöwi piich cho chang' ompö ng'winy.

Kinyoryo kanastin cho chang' cho kilowlowchinö, kípöghisyeghö ortına pipö Rumi. Kitoytoyö pikachi kighömi koros kimikul, atökitek sinakokthin akunet ng'ölynto Töroröt.

Kikikutomtö yenyu pöroyin.

Kimi Töroröt kipsach kwigh kiyomisötenyi nyay tagh pö para Eden – kuyoki sörunintonay kikekany nyo kogh. **Tuwunöt 3:15**

Kitoroy nyenyu kinetuköcho ompö kisilat nyo rel lökoyonnto ka chii nyole Yaudin akiyositu cho kighan Töroröt, akikönyöy kisiltagh pö kiyomisutpö Töroröt.

B. Keyomis Töroröt Sakarya nko Elisapet moning' nyole woor

Luka 1:5-6 - Ki Yaudin Sakarya nko korkenyi Elisapet aki kiting' chane kighanat nko kikönöt ompö Töroröt.

Kitötoy chane amöros ompö köpö Töroröt lee wölay kimwochineghtö Töroröt Musa.

Kitak Töroröt chane lee wölay kitakta Apel nko walaka cho kighan nyinte, ompöwölo kighan chane Töroröt.

Kikiyositu nyu Sakarya nko Elisapet akimeminye ntökinyori moning'.

Luka 1:7

Ki akong'a Sakarya nyo pö tisi ompö Cherusalem. **Luka. 1:8-10**

Tera kigh nyo kigha ompö Sakarya otini kighöy pöghisyenyi nyo pö tısöt ompö köpö körösyon.

C. Kikitö Yoana kinap ara sörünin

Luka 1:11-17 - kinkit Töroröt lapay paraku wero Sakarya ata kitoma kisich Elisapet.

Karam tya keng'itucha lö nkitecha Töroröt ata kitoma kisikecha yiyicho. **Sölut. 139:13-16**

Nana lö king'or Töroröt lö ghitooy wero Sakarya oro sörünin nyo ng'winöy.

Luka 1:16 - Kikur malaykayan sörünin lö, "echotyön Töroröt'ing'wa". Kimwoghöy lö sörünintoni ng'winöy lee wero chii kekuro Töroröt nyinte!

Kemilonchenö wölo mii Sakarya, Elisapet nko montöng'wa.

Luka 1:24,25 - Kimwoghöy nee Elisapet, otini kilentöy kacheng'enanin arasi?

Ompö osiswechoni pö Yaudin kimö yong'önyechi chii nyo möyiyönye.

Anyi, nyu könyori yee Sakarya nko Elisapet moning' ompö Yosin.

Mökiting'nye nyu arasi ompö taghu piich ng'at.

D. Keyomisyi Töroröt Marya Woor

Ki pöroyin pö Töroröt yenyu kusilta kiyomisötenyi paraku sörünin.

Kuyoki nyu Töroröt malaykayan wölo mii chepkilitni lee Marya lö kikil Töroröt nyinte kiliki yoto sörünintoni.

Ki korka pat kwile Marya lee kor walak aki chemwokiyon, wölo kighönöy Töroröt ompö sörünin. **Rom 3:23**

Luka 1:46-47 - Melö tökelö ki melö chemwokiyon tikwil marya; kiyotöy nyinte tikwil sörünin.

Kakil Töroröt Marya kiliki yoto sörünin ompöwölo ighöy Töroröt tikwin kiripta kegh nko machatenyi. **Sölut 115:3**

Mötepönye chii anka tikwil ompö chö ighöy nyinte. Töroröt nyinte, pö kokay, awes akunkit lapay, mii wop anka tikwil ompö pöroyin lapay.

Kisomöno Luka **1:26-31**- sörünintonay kikikany nyo kogh nyi lee wero Marya, kikuro nyinte Yeso ompöwölo sörüno nyinte piich ng'oki.

Kikuwer könyiswö cho chang' wölo kimöwityeghönöy Töroröt kiyomisutyenyi.

Chömöy nyinte ng'winy kimikul akimöchömönöy mwokiyis kewuröy, wölo kesörünö kiwurat nyo keroko chane. **Yoa. 3:16**

E. Liku nyu wero Marya ptang'eng'möt aki wero Töroröt

Kimwochi Kapryel, Marya ng'al cho pö töng'önchin parakuto werinyi.

Luka 1:32 - Melö liku wero Marya onkit wölo wero Töroröt tikwil.

Pö töng'önchin kenan könyis 600 cho kakuwer, kimwochi Töroröt werkoyon Isaya ng'alechete.

Isaya 9:6 - omöran omwoghe kiyi: otini kikitor kenet kegh pipilya, kenet kegh paraku Töroröt ompö wop sömök, akesöwu lö, kirkegh akong'a Töroröt, kapkey sömök nyinte cho karkegh ompö kokay. Kapkeyete lee sömök ki Töroröt papo, Töroröt weri nko Töroröt mikulögh nyo Tiliil. Melö ting' por Töroröt papo, Töroröt weri, nko Töroröt Mikulögh nyo Tiliil lee wölo kitingeto, ompöwölo Töroröt ki mikulögh akimelö ting' porpö ptang'eng'möt, Kighamat yenyu sörunin kiting'eto porpö ptang'eng'möt. Akipuryö lelut tökicham Töroröt. Ketöne kinonut ng'alechi. Takusilta tötutyö Töroröt paraku sörunin, ki ghamat nyu keyi Töroröt weri lee ptang'eng'möt aki sörunintoni lee Töroröt weri kirökuno yim atökeyi lee mompö Marya. Kiliki nyu wero Töroröt aki ptang'eng'möt ompö por. Liku nyu weri lee Yeso Töroröt aki ptang'eng'möt! (Rosa ng'at **Isa. 9:6**)

Kilenchi malaykayan Marya, ompöwölo pö sörunintö ara Daudi pöytoghin, liku nyu nyinte pöytoghinto Israel. Isa. 9:7
Kerose löti ng'at **Luka 1. Luka 1:22b-33** - Kiwetöy Töroröt kwichöy lee wölo kiyomistö Daudi. Kimuköy keghana nyinte lö möwityeghonye kiyomisutkachi. **2 Samwel 7:12-17**

F. Mösikönye Yeso nyay lee sörunin papo nyole ptang'eng'möt

Luka 1:34 - Kimöpköchinye Marya lö osiköy löne moning' nyo möting'nye papo.

Luka 1:35 - Kilenchi malaykayan lö, Töroröt nyole mikulögh nyo Tiliil nyo ighöy töng'önchintö, nyo pö tösunöt ompö nyi. Nana ompö kitapu Towunöt lö chii anka tikwil nyo kiyi ompö ara Adam ki chemwokiyon. Tönö kinanateng'u lö ipöy mirönö kösighyonte. Mwoghöy nyu **Towu. 3:15** - Anto kiyi Yeso papo nyo lee ptang'eng'möt ki melö tiliil nyinte tikwil.

Nya amwaghan lö chii anka tikwil nyo kiyiyö ara Adam ki mwokiyon. Kichicha mwokiyis ompöwölo kigh ng'oki Adam nyo lee papo pö ptang'eng'möt lapay.

Wölo papoto Yeso ki Töroröt.

Töroröt ki ititat aki tiliil, aki puryo ng'oki.

Kimamilnye Yeso ng'oki Adam.

Ki wero Töroröt nyo ititat, Tiliil, aki puryo ng'oki.

Wölo, topöne ya Elisapet. **Luka 1:36,37**

Ki ang'er nyoman kisich chepkiltit moning' lee wölo ki ang'er tikwil
ompö Elisapet, yoto Yoana, kisich moning' ompö yosin. Wölo ompö
Töroröt kumukisyot tikwin lapay.

Muköy Töroröt lasiny cho memukisyotnye.

Kisik nyu Marya mikulögh atay kilim lö kisikisyö Elisapet ompö
yosintanyi. Tere ya wöghökutyenyi.

Luka 1:38 - Kighan Marya Töroröt akítak kílíkí yoto sörunin.

G. Ng'ala sörom

Otini kegh Töroröt ayomis, kusiltoy.

Kirkegh kang'er kitya, anta memukonye löne.

Kirkegh kicheng' könyis cho chang' löne takwigha.

Siltoy Töroröt Kiyomisut lapay ntakewit nyo miníing tya.

KINETUTYO 16

Kitor Töroröt kusilta kiyomisutkachi paraku Yoana nko Yeso – Mata. 1:1-2; Luka. 1:57 nko 67-80

Kisilta Töroröt kiyomisötenyi ompö kikonï Yeso, nyole sörunin - Mata. 1:18-25; 2:1-15 nko 19-23; Luka 2:40, 52

Kitor Töroröt kusilta kiyomisutkachi paraku Yoana nko Yeso

A. Kakiyi Yoana

Luka 1:57 - kigh Töroröt lee wölo kikakuyomistö.

Kisich Sakarya nko Elisapet mining' nyole woor, akikurö kaynenyi Yoana, lee wölo kimwochineghtö malaykayan.

B. Kighan Sakarya lö siltoy kiyomisut pö Töroröt paraku sörunin ompö pöroyin nyo tang'ogh

- **Luka 1:67-69**

C. Kinopöy Yoana Israel kughan sörunin

Luka 1:76-77 – Ki Töroröt nyinte nyini lee kityokintononi, akï sörunin nyinö kighchini Yoana ore.

Möminye chii anka tikwil nyo muchöy kisörunenecha onyöt nko ngokï. Echotyön onkit nyole sörunin nyo awes.

Ng'o nyo kisöri Noa nko katanyi ompö puseryon? Ng'o nyo kisöri Isak ompö meghat akikonï makal kiliki amöros? Ng'o nyo kisörunö Lutü kiwurata Sodoma nko Komora? Ng'o nyo kisöruno Chosep chela? Ng'o nyo Kisörunö moning' o Israel sekeyön ompö Misri? Ng'o nyo kisörunö Israel punkökwa ompö nanamay pïröch pögh? Ng'o nyo kisörunö Israel meghat akutö chane pögh nko omisyö ompö surkwen?

Töroröt onkit nyole sörunin nyo awes.

Möminye söruninte anka kipoto nyinte.

Isa. 43:11

Luka 1:78, 79 – Ng'winöy sörunintononi lee asis nyo pusu tökwoghö.

Nana paraku pöroyintöni: Anto kipa wölo lee wuw akepotyö

kölimtonecha lö nee? Otini köröytö asis, melö kipotsot kwile, wölo mökesiwiyenye kigh ompö tiwin.

Lenyoni nyu, Kitönecha ng'oki Adam nko Awa tiwin.

Otini kigh chane ngoki, kichagh chane ng'okikwa nko Töroröt. Keyona chane para Eden. Kimi yenyu chane tiwin nko tapanu kiwurata onyöt.

Monekwa nko moneko monekwa, kemitene ani nko nyi, ki kikiyichech tiwin pö ng'oki.

Wölo kimi Töroröt kwichöy oor nyo king'etuno tiwinoni.

Kilö Sakarya ng'winöy sörünintö lee wölay pusuntöy asis tökwoghö akikonö löpoyin.

Ketöne kinanat ng'alechi: ata asistina cho konu löpoyin ompö ng'winy? Akong'a kipoto. Asisoni nyu nyo kuno löpoyin ompö ng'winy kimikul.

Kilö Töroröt oyoku sörün chole ata kipka ng'winy? Akonga kipoto. Kimeyomisinye Töroröt kuyoki sörün cho chang', lö akong'a nyole nyincha nko anka nyo pö piich cho mii onkuntö anka nyo pö ng'winy. **Igh 4:12; Rom 3:29,30**

Kiyomisö Töroröt sörünin akong'a nyo konecha kimukat kipechinöcha nyinte.

Ipu löpoyin ng'winy kimikul lee asis nyo pusu.

Ompö könyis cho chang' kitö Töroröt werkoykachi ng'ala sörünin.

Kitat nyinte kigh anka tikwil nyo igho ompö nyinte kitoma kung'win ng'winy. **Isaya 9:6,7**

Ng'wino sörünintononi ara Apram, Isak, Chakop nko Daudi.

Kiyomisyi Töroröt chane lö ng'wino sörünintononi areng'wa.

D. Kisilta Töroröt ayomistanyi Paraku Yeso, nyole sörünin

Mata. 1:1,2,6 - (rosa kipartagh nyo pö werkoyön - mii sörömu pukunete)

Nyete ki kisiltaghata ayomis pö Töroröt kutang' wölo mii Daudi aki ng'at kisiltaghata ng'ala Töroröt ompö Isaya.

Kityokin; Sörünin; ki Yeso kristo.

Lökoy lapay ki "Lökoyo Echotyön"

Kisöwunyi lö osis lapay ato kikiröy törekin, keporöy yiyo Yeso nya? 1997 (A.D) kitomö keyi Yeso, mwoghöy lö, "könyi echotyön".

Kikiröy lököy lapay, atay kakeyi Yeso anta kitomö.

Kipchöri lököy Yeso kristo.

Nana lö king'win malaykayan kapiryel kimwochi Marya lö ilikunenyi yoto Yeso. Wölo

Kikikeyomis kwip kegh nko chii nyo kikuro Chosep.

Kisöwi nyu Chosep lö mirsiyi Marya aki mömontanyinye moning'oni.

Ompö otöp pö Yaudin, Kitö kuröy piich nyu Chosep akwigh mwaghat ompö kapchang', nyo kitö keporöy Marya ompö wölo kimiröy moning' nyo melö pö Chosep, kiripta kegh nko kirurut. **Kinonut pö kirurut 22:20,21**

Kimöchöy kipistö Chosep Marya ompö sison ompöwölo kichömöy nyinte.

KISILTA TÖRORÖT KIYOMISÖTENYI KİKONİ SÖRUNIN

A. Kömpölelyo Chosep

Mata. 1:18-19 – Ng'ino kinonutyö nyo karam **Ng'ö. 16:1-9.**

Kimöchömönye Töröröt kipesyö Marya nko Chosep.

Ki chii nyo karam nyo kighönöy Töröröt.

Owöy, ki chemwokiyon, wölo king'winchi Töröröt kiripta kegh nko wölo chömöy nyinte kikötö ng'okichi akwigh amöros.

Kimöröy Töröröt Chosep kwip Marya kiliki korkenyi, atökinyorü Yeso papo pö ng'winy.

B. Keyoki Töröröt malaykayan king'olonchi Chosep

Ompö lenyoni kuyoki Töröröt malaykayan kimwochi Chosep lapay paraku Marya.

Mata. 1:20-23 - kimwa werkoy lö yiyöy chepkiltitni sörünintononi.

Werkoynöno kisilat nyo pö köny **Isaya 7:14** - kisiltagh **Mata. 1:18**

Ketönö kinonut ng'alechi: Yeso kristo ki Töröröt. **Mata. 1:23**

Yeso onkit nyole sörünin aki Töröröt nyinte! **Yoa. 10:30,38; 12:45; 14:7-10; 17:9,10**

Nana lö Töröröt ki kapkey sömök. Töröröt papo, Töröröt weri nko Töröröt mikulögh nyo Tiliil.

Nane lö king'win Töröröt nyinte onkit ng'winy lee mnyarkil.

Mata. 1:24-25 - kighan Chosep Töröröt akumit Marya kiliki korkenyi.

Kikisomön ng'alechi wölo, kinkit ong'eryö nyo kinyorü kayi.

Wölo ng'winöy kokay ompö kighanat nko chäma. **Epra. 11:6; 10:38; Yoa. 6:28,29**

Kikirut cho karamach cho poru paraku kighanat – **Mata. 8:13; Mata. 9:27-29; Rumi. 5:2; 2 Ng'ala Osis 20:20**

D. Kakiyi Echotyön Yeso kristo

Luka 2:1-7 – kimöng'öy Chosep nko Marya Nasaret, wölo king'or werkoy lö kiyichini sörünin Petleem (**Mika 5:2**). Kipöghisyeghö

Töroröt kaysari kwich Chosep nko Marya kipa Petleem keyichi Yeso.

Luka 2:8- 20 - kisagh kiyokwiyi kechiir moning'ay köyi lee pöytoghin. Karaam nyoman kesöwunöcha kimining'itata kegh nyo pö Echotyontenyo. Kimakilnye keyichi wölo mii pöytoghi cho echon wölo kingwünchi cho münkech kiyokwiyi kechiir. (**Pilipi. 2:4-11** ng'ongu lö ring'ata kegh nko tekat nyo kitö Yeso Töroröt paponyi nyi kigh nyinte kesyol ompö ng'winy kimikul kokay.)

E. Kiyarata pichay ng'öghomöch Yeso

Mata. 2:1, 2 – kikiyichi Yeso petleem lee wölay kimwaghta werkoyi Töroröt otini lee tagh. **Mika 5:2** –kisiltegha – **Mata.2:1**

Mat 2:2, 3,8,16 – Nana keröte nyo kigh chane kipa wölo low: atökisagh Nyi kakiyi kiliki pöytoghinto yaudin. Karkeyite chane nko Erode otinö kilim yiyo Yeso.

F. Kiwaghata pöytoghin Erode

Mata. 2:3, 4 - kimöchömönye Erode pöytoghin anka lee wölaye kimöchömtonye parao nyo pö misri osiswo Musa.

Kiwöghöy nyu Erode lö kimölikunye pöytoghin otini kayeti moning'i kayi. **Mata. 2:5,6**

G. Cheröto Töroröt kutang' pichay ng'öghomöch nko Chosep

Mat 2:7-15 - kimemukönye Erode anta owesyö anka tikwil nyo mii ng'winy ntökikarta tatata Töroröt, ompö sörunogh pö pikachi ompö ng'oki.

Kikimit nyu Yeso misri lee wölay kimwaghta werkoy otini lee tagh.

Osey. 11:1 kesiltegha **Mata. 2:14,15**.

Otini kirapas Erode kuyokchi Echotyön malaykayantenyi kimwochi Chosep nko Marya kipegha misri kutang' Israel.

H. Kimilonchö Chosep, Marya nko Yeso kutang' Nasaret

Mata. 2:10-23 – Ng'at kusilta ng'ölyonto Töroröt ompö werkoy.

Kimöng' sörunintö kanasyanta Nasaret.

I. Karachinin Yeso ompö Nasaret

Luka 2:40 - kiyeti nyu Yeso kiliki karachinin nyo wow.

Kirip paponyi nyay lee Töroröt ompö kigh anka tikwil nyo kinonöy, mwoghöy nko nyo kighöy.

Kitek kirurut anka tikwil nyo pö Töroröt.
Kimalelnye ompöwölo kimökiyinye ki chemwokiyon.

J. Kaliki Yeso Mirön

Luka 2:52 - kikiyichi Yeso kristo nyole Töroröt ng'winyinete lee
ptang'eng'möt, atö kiliki kityokin, aki sörunin nyo pö
ptang'eng'möt.

Kiyeti nyu nyinte ompö ng'öghomnyö. King'örökchi Töroröt nko piich
nyinte.

Pöghisyewutkachi lee ptang'eng'möt ki lenye cho pö Töroröt.

Ki möting'nye ng'oki aki tiliil.

Kisiltoy ng'ölyontenyi kokay.

Kighanate ompö kigh anka tikwil nyo ighöy.

Ki pö man nyinte lasiny.

Ki ititat ng'öghomnyenyi.

Ki kisyoin, akiting' pöropchö, chomnyogh nko akitalen.

Nka nyi kisik nyinte chamat ompö taghu Töroröt nko piich.....**Isaya**

11:1-5

KINETUTYO 17

Kiyoki Töröröt Yoana kunet akupatisan; kiptisan yoana Yeso – Mata. 3:1-9 nko 13-17; Yoa. 1:24-27 nko 20-37
Kipöl Yeso onyöt otinö kityam nyinte – Mata. 4:1-11

Keyoki Töröröt Yoana kunet akupatisan; kipatisan Yoana Yeso

Kitoröt

- Kemilonchene ya: Nana Yoana, nyay kikikil Töröröt kiliki werkoyontenyi nyo nopöy ara sörüninto Yaudin. Kikiliki yenyu mirön.
- Pöroyin pö Töröröt yenyu kunetisyö nyinte kunet pikachi.

B. Kiyokteghinto Töröröt Yoana wölo mii Israel

Mata. 3:1-2 - kinet Yoana piich lö okötenö ng'okikwo.

Kimwoghöy Yoana lö roko kiwaghak piich kinonutkökwa paraku Töröröt, achane nko ngokä.

Kimwochä chane kiwaghak kinanateng'wa ompö napata sörünin nyo kikeyomisi.

Nana atay kikinnet kegh paraku kikirurut chay lee Taman? Ata piich cho kirip kirurut choni lakaw kwitita?

Anyi Köröwonte nyo pichigh - **Yakopö 2:10**

C. Ki meywon Yoana

Mata. 3:4 - Ki meywon Yoana. Kyomöy nyinte tikwin cho pö sunkwen akiloköy sirö pö meywon.

Mwoghöy piich walak lö ato itönönyi kighanateng'u wölo mii Töröröt, kikoninyi nyu nyinte ropiyen nko tikwin lapay cho keyörenyi.

Mwoghöy lö mongornan nko tikwin lapay kipkono wölo mii Töröröt, ki perur pö Töröröt. Mwoghöy ompö lö ato meting'önyinye tikwin ki melö iting'önyi kighanat nyo ghamat.

Wölo meyomisinye Töröröt lö ilikunenyi mongoryon ato ighananyi nyinte. Pipö Töröröt cho chang' nko werkoykachi ki melö mongor. Kesöwä nyu tikwil lö ata wero Töröröt Yeso ki melö mongoryon.

D. Kighan piich cho chang' ng'ölyonto Töröröt kuweri Yoana

- **Mata. 3:5, 6** - kighan Yaudin cho chang' ng'ölyonto Töröröt kuweri Yoana, akimwochä nyinte kupatisan chane.

- Kipatisanat kuporu ighsyo nyo pö okumpö ng'ölyonto Yoana Kuporunö mantang'wa nyo pö Töroröt kuweri Yoana.
- Meghechanye kipatisanata kechömunö ompö Töroröt.
- Aki mewunisyonye ng'okicha ompö konyi Töroröt. Möghoktonye kipatisanata ng'okicha ompö wölomi Töroröt. Ghoksyo ng'oki ki meghat. Kiporunogh kwile kipatisanata, lö keghananyi ng'olyonto Töroröt nko lö keghananyi Töroröt onkit nyo söpöy.

E. Ng'ölyonto Yoana ompö menot nko cho mökötönye

Mata. 3:7 – Ki menot pöytoghü cho chang' cho kimi köpö Töroröt. Kerosé kintöghoghichete akewaghak lö mwoghöy nee pipilya ompö parakung'wa.

Koneti kirurut

- Kimi nyu palaltina chay kikir Musa nko werkoy. Pichi kikir löti ng'ölyonto **Töroröt ki** sikirayptin. Kikuröy ng'at lö muti ng'al anta koneti kirurut ompöwölo ki piich chane cho kimichinote kunkit akunet ng'ölyonto Töroröt nyoman.
- Ki menot sikirayptin cho chang' ompö kinetutkokwa. Kilenchi kegh kiking'arak Töroröt ompöwölo kinkit chane ng'ölyonto Töroröt akimuköy takunet piich lasiny. Kimöpköchinye lö kipö tösunöt tya keghan aketek ng'ölyonto Töroröt.

Parisaytin

Kintöghoghi walaka cho kipö Yaudin ki parisaytin. Kityam parisaytin kung'arer Töroröt ompö kighanateng'wa nko ripöteng'wa nyo pö kirurut, kegh cho kikiir chane. Kirisö parisaytin ng'ölyonto Töroröt. Kimenannye lö kichi chemwokiyis lee pikö walaka. Kilentöy kichi karamach tya ompö taghu Töroröt kinategha kegh piich lapay cho kimmelö parisaytin ompö tikwin lapay cho kighöy.

Sadukaytin

Kipetöy tikwil sadukaytin köpö Töroröt akwigh kegh lö kisoghöy Töroröt wölo kimeghönönye tikwin cho chang' cho kikir Töroröt ompö ng'ölyontenyi king'wis sadukaytin mantin walak cho kimi ng'ölyonto Töroröt.

Ompö körkeyin kimeghönönye sadukaytin lö mii malayken, akimeghönönye lö kituti Yeso ompö meghat. Kitagh kigh anka

tikwil kipoto kitapunchay lee mut king'etuno kitapu Towunöt
ntakwit kitapu kinonutyo kirurut.

Kiköromchi chane otini mii nyo karam nko pipö Rumi akityömöy
nyoman kughöghitöy paytaghtang'wa atömepot. Kimeghönönye
Töröröt nyoman ompö mikuliskökwa.

Kimeghönönye kintöghoghi asil cho chang' lö, kichi mwokiyis.
Kinonöy lö kichi karamach tya nyo chömunot ompö tawu Töröröt.
Ki ang'er ng'ölyonto Yoana paraku sadukaytin nko parisaytin
ompöwölo kimenot chane.

Ang'er ng'ölyonto Töröröt ompö chane chole menot nko cho penyöy
nyinte. **Ng'ötinyö 16:5**

Yakopö 4:6 lentöy... "Reyöy Töröröt menot"

Töpo Töröröt kipsach kitagh piich cho syolöy kegh nko cho
möterchinye nyinte.

Wölo keyomisä kung'arak akutyak chane cho terchini nyinte.

Mata. 3:8 - kilenchä Yoana parisaytin nko sadukaytin, ato keghan
chane kinonutyo Töröröt nyoman ompö chane kuweri Yoana, ki
roko kuporunö Ighisyewut.

Mata. 3:9 – ki syol kegh Yaudin cho chang' lö paponyo Apram nyo
wow.

Kinonöy lö toköy Töröröt chane ompöwölo moning'o Apram.
Melö chömöy Töröröt chii ompö yiyichi anta kanisenyi, rwokini piich
lapay Töröröt kiripta kegh, melö katanyi anta pöghisyö nyo ighöy
ompö kanisa.

Kimwochi Yoana parisaytin nko sadukaytin lö moting'etekwanye kigh
nyo okwolo kegh nyoni kiny.

F. Wölo kiwmaghta Yoana paraku sörunin

Yoa. 1:24-27 – Kiting' mirön cho echön mötworikökwa ompö osiswo
Yoana. Kimemukönye chii anka tikwil töking'wis kweghkachi anta
lak, ki pöghisyö mötwori nyoni. Kilö Yoana momuchanye ompö
töng'wisyi sörinintononi kwegh, söruninte ki wero Töröröt. Ki
ighinto ng'winy nyinte nyo kitö Yoana söpon.

G. Kipatisan Yoana Yeso

Ompö **Luka 3:23** kisomönöy lö ting' Yeso könyis tömönut sömök.

H. Wölo mwoghtoy Töröröt paraku Yeso

Mata. 3:13-16 - Kirkegh king'win Yeso kepatisan melö ompöwölo ki chemwokiyon amelö kiyöröy sörünin lee pikö walak cho kipatisan Yoana.

Kiyi Yeso ki ititat.

Kichomnyechino nyoman nko Töröröt ompö möng'enyi.

King'win Yeso kepatisan ompöwölo ki kirurutyo Töröröt nyoni ompö Yaudin lapay cho ghönöy lö werkoyonto Töröröt Yoana.

Anta kimakipatisannye Yeso kimwoghöy piich lö, möterönye kirurut pö Töröröt.

Anta lö piich meghönönye Yeso lö kiruruchi Töröröt Yoana kupatisan piich.

Rose ng'at **Luka16** – king'win mikulögh nyo tiliil kumpur nko Yeso, atökung'arak nyinte kwich kigh anka tikwil lee wölo kitatita Töröröt.

Nana lö ki Töröröt Yeso nyoman, wölo otini kiliki mirön, kikiil kutwayta kegh mikulögh nyo tiliil ompö owesyö, atö kwich pöghisyo sörünin ompö ng'winy.

Mata. 3:17 - siwena lö kuröy Töröröt papo, Yeso lö werinyu. Ki mirön Yeso aki wero Töröröt nyo king'wina yim akiyam nyinte lasiny.

I. Yeso kecha Töröröt

Yoa. 1:29 - otini kisiwa Yoana Yeso, kilö kecha Töröröt Yeso nyo kiyoki Töröröt.

J. Kinkit Yoana lö sörünintonay kikiyomisi Yeso

Yoa. 1:30-37 - Otini kile tagh kimeng'itnye Yoana lö sörünin kiliku ng'o, wölo otini kisiwa körkeyinoni kisöwi nyu lö nyoman Yeso sörünintoni pö ng'winy.

K. Kiwangtagh

Ekü acha nya? Ee kimökecha kesöwunö tökeghana lö ghetin Yeso? Mokisiwiyechanye siwiyagh choni osiswechi, ompöwölo kikonech Töröröt pipilya tökesöwunö man.

Kitö anka nyo michini kenan...Ee kelatecha konetichay pö kirurut kilenchi kegh kighi ghamate kighanateng'wa, kichömi Töröröt.

Nya amwaghan lö anka tikwil ompö acha kiyöröy sörünin.

Akikoni Töröröt akong'a...Yeso kristo wawa kecha Töröröt.

Nyinte onkit nyole sörüninto ng'winy kimikul, aki sörünin onkit nyole nyinyan aki nyeng'u.

Kipöl Yeso onyöt Atay kityam

A. Katyam onyötö Yeso

Mata. 4:1 – kigh ng'o nyi lee onyöt?

Nana lö kigh Töroröt onyöt ki itüta.

Wölo kikil onyötö king'eta tagh kitagh Töroröt. **Ese. 28:15,17; Isa. 14:13,14**

King'eta otini kitas tagh onyötö kiliki chemwokiyon. **Yoa. 8:44**

Kityam onyötö Adam kitagh akipeny Töroröt.

Katyam yenyu Yeso kitagh Töroröt. Ompö nee? Kimöröy kicheng' Yeso ompö atömaliki nyinte sörünin.

B. Tyamate nyo Tagh

Mata. 4:2 - Ate ki Töroröt Yeso, ki ptang'eng'möt tikwil - ompö ptang'eng'mötinenyi kyam kömöy.

Mata. 4:3 rose löti - **3:17**

Kimöröy onyötö kityömöy Yeso kupori lö ochi wero Töroröt nyoman, kilenchi onyötö igha kigh nyo mömwochinye Töroröt papo lö igha.

Yoa. 8:28-29

Mata. 4:4 - kiyöreacha omisyö tökesöpchenö, wölo kilö Töroröt mito kigh nyo pö tösunöt tya kisiir omisyö.

Kiyöreacha ng'ölyonto Töroröt takumitecha wölo mii söpon pö kokay. Tönö kinonut ng'alechi: Yöröy porwöyicha omisyö, akwoto möminye kemeghsonecha. Nyiwu nee ato kisiköcha porwöy cho karamach kipuryö Töroröt akenyori nyaril pö kokay.

Ghamate ketera, akeghan ng'ölyonto Töroröt, atökenyurunö söpon pö kokay ompö Töroröt.

C. Työmutyo odeny

Mata. 4:5,6 - Kimwowu onyötö ompö **Söluut 91:11,12**. Töng'önchin nyo tya kelö nkit onyötö ng'al cho chang' ompö pipilya wölo pöghisyegho ompö oor nyo gha.

Wöghököy ng'ölyonto Töroröt atökilis piich.

Lisin aki putin onyötö. **Yoa. 8:44**

Pöghisyegho ng'alechoni ata ye - työmöy piich kunonchi lö roko kwigh Töroröt töng'önchin, tökupori lö mii nyinte nko acha.

Työmöy kicheng'öy kinonut pö piich, ompö ng'ölyonto Töroröt nyo mwoghöy.

Kilenchï onyötö Yeso chununena kegh kanasyan parak, atökityan
Töröröt nyo kilö oripöy Werinyu.

Kimichini kityam Yeso Paponyi ompö ripötenyi nya? Ewo!

Mata. 4:7 – Kökikuyomis Töröröt papo lö oripöy Werinyu kighönöy
nyu Yeso ng’aleko paponyi -Kikupori kegh Töröröt kënyil cho
chang’ ompö kighanat. Acha lee Yeso mëchinecha keghana nyinte.

D. Työmutyo Sömök

Mata. 4:8.9 - kimöchöy onyötö kutöni Yeso kipöyï pipö ng’winyinete
ompöwölo otini kipeny Adam ng’ölyonto Töröröt akirip cho pö
onyöt kiliki nyo onyötö, töröröt pö ng’winyinete. **2 Kor. 4:4; Yoa.
12:31**

Mata. 4: 10 - Kityam onyötö Yeso kisagh nyinte.

Inonenyi atay lee tagh, kimöchöy onyötö kipöytoy ng’winy kimikul
wölo kupöl, wölo kirip nyinte malayken walak? Wölo kipayta pipö
ng’winy atökisagh aki pöghisyechï nyinte. Kinkit onyötö lö wero
Töröröt Yeso, kimar këcheng’ pöroyin pö Töröröt kilenchï saghanin.
Achane lapay cho tomöcha kesöri, ki kapöghisyechï chane onyöt a
melö Töröröt. **Epeso 2:1-3**

Kipöl Yeso onyöt ompö mwochinogh pö ng’ölyonto Töröröt nyo mii
Pipilya

E. Töröröt Yeso

- Low Yeso tya kisiir onyöt, nyinte ki Töröröt.

Ompö tagh kigh Töröröt nyole losaper malaykayan nyo kipichigh,
akipö tösunöt, nyino kitö pöghisyechini Töröröt wölo kimö
pöghisyechinye, wölo wirchini nyo Töröröt wöywöyu Ma nyo
kikenopchï nyinte nko ripichi. **Ng’ong’ut 20:10**

Nonchino: imuchenyi tïng’etenö pichen nko tikwin cho kirosöy cho
poru poryo owesyö cho ghach nko cho karamach.

Kipori kokay poryonete lö karkegh owesyotinechete, poryegho chane
kegh “poryot nyo kikömörö”.

Kinonsyö ptang’eng’möt poryononi, wölo mwowecha ng’ölyonto
Töröröt lö wow nyinte, wow ighin aki Töröröt Yeso.

Kigh nyo kinonchini - Memukönye onyötö takwigh Yeso këlel. Punyon
nyo awes onyötö, wölo mölenye nyona ompö Töröröt.

Melö lenye porye wölo keporutnö piich. Melö yömöt Yeso wölo
mikulögh. Otini king’win Yeso, king’win lee ptang’eng’möt. Wow
Töröröt tya kisiir onyöt. **Luka 12 :4-5**

F. Kipistö onyötö Yeso kite

Mata. 4:11 - kinkit onyötö lö kikapölon Yeso kipistö nyinte ompö pöroyin anka. **Luka4:13**

Wölo kung'win onyötonay kinyil cho chang' kityam Yeso wölo kimönyorinye, kipeny Yeso Töroröt

Kityam Yeso työmut lapay cho kikuwer piich wölo kimölelnye Yeso. **Epraniya 4:15**

Omöran kechöghe kinonutyoni: Yeso onkit nyo kitech Töroröt akitagh onyöt.

Ptang'eng'möt nyoman Yeso Kristo, aki Töroröt tikwil.

Nyinte onkit nyo muchöy kisörunenecha ng'oki, onyöt nko meghat.

KINETUTYO 18

Kitoröto Achey pa Yeso - Marko 1:1-42 Nya keyiyin kung'at - Yoana 30:1-20

Kitoröto Acheypa Yeso

A. Yoana nyole kipotisönin

Nana keröto acheypa Yoana nyole kipotisönin.

Kinet piich ng'öyonto Töroröt löchis, a kukön Yeso nyole ghetin.

Kitagh pöytoghin erode nyo kiliplupö söpontanyi ng'oki, ng'ala Yoana walaka.

Kitorchä ErodeYoana köpö rata aki lötonyi kïpar nyinte. **Mata. 14:1-12**

Kïtoma kepar Yoana, kikikupuntö acheytanyi nyo pö röso ara echotyön.

B. Ng'ölyonto Yeso

- Kettoe yenyu Yeso kunetisyo. **Marko 1:14, 15**
- Akiting'eto Yeso könyis cho ng'ata tömönut sömök.
- Kitor kunet piich akichil chane.
- Kïwayak mötöwekwa.
- Akilimchinö nko Töroröt lö kichä lelothe cho memuköcha tökisat kegh opin.
- Kughan ng'alechä karamach king'win Yeso kimwochä chane.
- Atomökighönechanye Töroröt anta kis nyinte kimöchömechenye nyinte.
- **Epra. 11:6** - mwoghöy lö, "kipuryö kighanat kimökimukechanye tökeliki cho chömunote."
- **Epra. 10:38**
- Ato kimökecha tökichamech Töroröt, ki roko kechama nyinte akesich kighanat ompö ng'ölyontenyi lee otini mwoghöy pipilya.
- Ng'ölyontoni lee "amtagh" ki lökoy cho karamach atökïwaghach.
- Kimwochä Yeso piich kilimchinö nko Töroröt akughan lökoy cho karamach ompöwölo kikikrich nyoman kutor paytagh pö Töroröt ompö ng'winy.
- Inonenyi onyöt nyay köle pöytoghinto ng'winy king'ata kïpeny Adam Töroröt akirip onyöt. **Yoa. 12:31; 2 kor. 4:4**
- Acho lapay ataye kikiyichech ng'winyinetenyi, keyichech paytagh pö onyöt aketipi ng'winyi kirurutkachi.

- Kilö Yeso are kipoto nyo muköy chii kichiwito mori onyöt ki kilimchinö nko Töroröt akughan lökoyechi chi karamach.
- King'ata yete yenyu, kutor Yeso kikir piich kitiki ripankachi.

C. Kikir Yeso piich kipöghisyeghi nyinte

Markö 1:16-20

Kiwetöy kunetöy chane aküyonta chane kipa kimwatita paytagh pö Töroröt ompö ng'winy.

D. Kinetisyö Yeso ompö owesyö

- **Markö 1:21**
- Kituyeghö pipö Yaudin kori sowut cho kikuro 'sinakoki' ompö sirö ompö koro Israel kimikul nko koroswe walaka chole pöröris.
- Ompö sinakoktin, kikisomönchini piich akenet kirurut pö Musa nko cho pö werkoy.
- **Marko 1:22** - kyotyö piich kilim Yeso king'ölonöy ompö owesyö otini king'ong'i ng'ölyonto Töroröt.
- Kimölatenya kinetata Yeso nyo pö koneti kirurut-ki sis.
- Koneti kururut chanye kikir kereranpa kisitata köny. (O.T).
- Kinetuy piich chane ng'at ng'ölyonto Töroröt.
- Wölo kimoting'cha chane cho chang' kighanat ompö Töroröt aki kimeghönöcha ng'ölyontenyi.
- Kikuso kegh ocheywekwa cho kegh chane cho karamach nko chireryeto mötöwekwa lee cho söru chane.
- Kinkit nyoman ng'ölyonto Töroröt wölo kimeng'itinye nyoni këny Töroröt nyinte.
- Kile nyona Yeso ki Töroröt.
- Kinkit papyoni akipköchi ng'ölyonto Töroröt.
- Otini kinetisiyi, ki kimwochi laras kënyinö mwoghöy ng'ölyonto Töroröt parakung'wa ompö kirurutpö Musa nko cho pö werkoy.

E. Kitul Yeso oy

Markö 1:23, 24 - chömöy ooy kimöng'öy oripö piich akipayta chane chole moning'o Töroröt.

Markö 1:24 - rose köny lö Yeso ki Töroröt nyini lee ighinteng'wa.
kolosay 1:16

Kingiti oy ompö Markö lö asis akong' a kewirchini nyinte nanam pö ma akipköchi lö ting' Yeso owesyö nyo muchöy kwichöy lenyoni.

Ng'ong'ut 1:18; 20:10

Markö 1:25, 26 - kichikyä Yeso onyöt kisi. **Köröw. 25**

Kimömökönye kiliki oy cho mwochini piich parakunyi (Yeso).

Onyöt nko oyichi ki puti. King' win Yeso kimwa man.

Yeso nyinte nyo mwochini piich man pö Töröröt akuporchä chane owesyenyi ompö töng'önchin chaye kigh.

Rose ya penyatanä pö **26**.

Markö 1:27, 28 – Ng' at ki kisäwiyi piich lö kiting' Yeso owesyö nyo wow nko paytagh.

F. Kisop Yeso piich cho chiriyote

Markö 1:34-39 - Yeso kristo ki chipö owesyö chemokisir, Töröröt pö chomnyogh, kisionchin akisikchi cho kichiryot nko chane cho kinam oy. Mitoni tikwil kising' onanin nko nyi, tomönye kiwayaka, lee nyoni nko yee. Makenyi ki kighetenecha lapay paytagh pö onyöt. Kisop Yeso chii nyo kyam sömewo kögh - **markö 1:40-42** - piich cho kyam sömewa kögh ki piich cho kikicholtoy köy. Akimöminye köny chii nyo pichöy anta swang' chane.

Wölo kiswang' Yeso chane.

Kyongoghtö ewunyi kiswang' chichay aking'ölonchi, king'et sömewonay.

Kimuchöy king'alan akusop chichi wölo meghnye lenyoni.

Kiswang' nyinte, ompö nee? Ompö nee tökiswang' nyinte?

Tökupori chomnyenyi nyo wow nko kisionöt.

G. Kiwanyat

Michinecha ketyinö cho amate sömewo kögh.

Ompö ng'oki cho mito orincha ki mökichichanye tililöch akimöminye kigh nyo kimukecha tökeng'ong'oghteghö ng'oki.

Mutyö nyoman ompöwölo kemucho kung'arakech pikö walaka wölo kitöghecha akilowöchitu lee ompö chichi kyam sömewo kögh.

Wölo nküt Töröröt oripö kigh anka tikwil nyo gha ompö söponwecho aki nko ompö yee kumuchöy kisörwech.

Melö yong'ech kile anta mach kwityech wölo nyinte onküt nyo ting'owseyö nyo muchöy kisörwech.

Michini/keyiyinyi kënyil odeny

A. King'win Nikodemo wölo mii Yeso

Keng'ang'e puku Yoana 3 akeros köröwonte nyo tagh.

Kiting man Nikodemo lö kiyoni Töroröt Yeso.

Kinkit lö töng'önchin chaye kigh Yeso, ki kimukisyo ompö owesyo
Töroröt.

Kireyöy parisaytin walaka Yeso akilentöy kigh Yeso töng'önchin ompö
owesyo onyöt.

Rose köröwonto 2, king'win wölo mii Yeso oghö ompö nee?

Ntan king'win oghö tömö siwa kintöghoghü walak nyinte.

B. Yiyöt nyo rel

Yoana 3:3 - Ato Yaudin ntömir tya parisaytin ki kwolöy kegh nyoman
lö kichi pipö ara Apram, kichi moning'o Apram.

Kimöpköchinye parisaytin lö chii anka tikwil nyo kiyichi ng'winyinete,
ki kakiyichi paytagh pö onyöt aki mompö onyöt keyiyöy.

Nane atay kigh Töroröt Adam nko Awa, kigh chane ompö
körkeyintanyi. Kitö chane mötöw tömanyil kipköchi akunkiti nyinte.

Kigh chane tökicham nyinte wölo ataye kilel Adam nko Awa
kimeghyehö wölo mii Töroröt. Kimeghyö ompö ara mikulögh.

Kipesyö chane nko Töroröt.

Kitökiting' mötöw, wölo ompö ng'okikwa, kimakumicha kunkiti
Töroröt anta pköchi ng'ölyontenyi.

KENETUTYO 19

Yeso ki Kristo, mompö Töroröt; kirumi Yeso ompö poor Mk. 8:27-9:8

Kukee Yeso onkit nyo pö söpon pö kokay Yoa. 10:7-11; 4:6

A. Ng'aleko tagh

Chömöy moning'o nko piich walaka cho echon lökoy pö cheran.

Wölo ato kimwa paraku wölinö wetöy söpo chii kökay kimömöchönye cheran, mököy ng'ala man.

Ompö ng'winy, mii kiripöy piich kighönut nko ng'al cho pö putintöno onyöt cho kikimin lö tikwip mirön, koor nko moning' kilowöchitunö wölo mii Töroröt.

Wölo atokisomön pipilya, kesiköy man nyo kökonecha Töroröt nyinte nyo mömirönye puut.

B. Kilö piich ng'o Yeso

Mk. 8:27, 28 - Inonenyi lö kirat akitiigh pöytoghin Erode Yoana kipotisönin, kunan yenyu walaka lö Yeso ki Yoana, nyo ketutunö ng'wen.

Kunan walaka lö Yeso ki Eliya.

Eliya ki werkoyon nyo kicheny Töroröt kiwö yim könyis cho ng'ata 850 kitoma kung'win Yeso ng'winyini. **2 pöyt. 2:10,11**

Kinan walaka lö antan Yeso ki Eliya nyo kimila ng'winy king'etunö yim. **Mal. 4:5,6**

Wölo kipori kegh Yeso ompö piich lapay.

Kimwochi chane lö ochan mompö Töroröt, ghetin nyo kikikuyomisi Töroröt king'eta towunöto ng'wiuny.

Kiporchi chane owesenyi ompö töng'önchin cho kighöy.

Wölo Yaudin cho chang' ki kimeghannye kokay.

Karam kenkitunö lö ng'o Yeso nete kighönöy. Ee ki kikonetin paat nyo karam nyo kigh töng'önchin? Anta ki werkoyon yee so anka lee otini kimwoghöy piich? King'olonöy man nya? Ato melö, ki ki putin.

Kimökonechnye Yeso kekila keghana karerantanyi. Ato mii cho kimir ki melö ki Töroröt weri nyinte, ompöwölo Töroröt ki tiliil aki ititate. Nana lö kimwa Yeso nyinte lö ochi Töroröt. **Yoa.**

1:1,14;10:30; 14:7,9

C. Wönö kighanta Petöro lö ng'o Yeso

Kesomöne ng'at **Markö 8, 27-29** — kinkit Yeso lö möchömönye
Töroröt ripichi ameghan lö Yeso ki sörünintonay kiyomisi Töroröt lö
oyonu kung'win ng'winy. Ompö yete ki petöro onkit nyo kinkiti/
kipköchi.

Markö 8:30 - kimöchöy Yeso kiter piich nyinte akughana ng'alechi
mikulöwekwa. Kemöng'örökyinye kerip nyinte ompöwölo kikikuro
kristo. Aki körökegh asete, Mömökechanye keghöne nyinte
ompöwölo kömwowecha koneti lö ng'o nyinte. Mömichinye
ketighenöcha kegh chii kipoto keghan ng'ölyonto Töroröt. Michini
kimi kighanatenyo oripö Töroröt nko ng'ölyontenyi.

D. King'or Yeso meghenyi nko kitutunötenyi

Marko 8:31 - kinkit Yeso lö omeghöy.

Kinkit lö pöghisyegho onyötö kintöghoghi Yaudin kihar nyinte
ompöwölo kimeghönöcha lö mompö Töroröt nyinte, nyole ghetin.
Kinkit lö nko kökitighöy, aketip, wölo tutuno pirim asis nyo pö
sömök.

Kimuchöy kengitune kigh nyo igho asiyeche nya? Kikösyonecha nya?
Kimito onö sörömu könyinete? Kimöng'öy ng'wiy nyo tya.
Mökinkitnye mölyöng'uto teputchoni lapay, wölo kinkit Yeso
nyenyi lachis.

Nkit Töroröt kigh anka tikwil.

Kiking'or werkoy ng'al cho chang cho ighisyot ompö Yeso.

Kinyörilo tikwin cho chang'.

Töghöy nyinte kintöghoghi Yaudin.

Kitighöy nyinte.

Wölo king'etuno nyinte wölo mii meghon.

Kinkit Yeso akighan cho kikikir werekoy köny ompö parakunyi. **1**

petöro 1:10,11

Kinkit Yeso lö ochi ghetin nyo kiyomisi Töroröt akunkit lö lapay cho
kang'or parakunyi kuweröy ompöwölo pintoy ng'ölyonto Töroröt.

E. Kirumi Yeso ompö poor

Markö 9:2, 3 – kiting' Yeso poor pö ptang'eng'möt lee acho ki
ptang'eng'möt lee chii wölo nyu ki Töroröt.

Kirumi nyinte lee wölo kilata chii anka tikwil.

Wölo chino kighöy cho kiporu lö ki sis nyinte nyoman.

Otete kimi Yeso ng'winy lee ptang'eng'möt otini kirumi latok
Törorötnönenyi. **Isa. 53:1,2**

Inoneny köyay pö körösyon, nyay kimwochi Töroröt Musa nko pipö Israel kitekchi nyinte ompö kuting' pö sinay ompö surkwen? Kikiyenö saypa koyete men pö kyak. Otini kerosanyi, isiwiyeniyi men cho kakiyam wölo otini lee ori ki kimi löpoyin nyo kipori lö kimi Töroröt atoni.

Kilentye nyoni ompö Yeso kilata portanyi nyo pö chii anka lapay pat, wölo orinyi ki ki wow, Töroröt aki Töroröt pö lapay nyo kigh yimwöy nko ng'winy. Inoneny lö kiliwi takachunyi ompö kuting', kiliwi lee asis nya? **Mata. 17:2**

F. Mii Musa nko Eliya king'olonoy nko Yeso

Marko 9:4 – ki werkoyonto Yaudin Eliya.

Wölo ma meghnye eliya lee ptang'eng'mötin walak.

Lee wölay kakimwaghta, kicheng' Töroröt nyinte kiwö yim ng'at konyis 850 kitoma king'win Yeso ng'winy.

Mwoghöy puku kinonutyo kirurut lö kima Musa akitip Töroröt nyinte.

Kinonutyo kirurut 34:5, 6

Kipö meghanoni pö Musa könyis 1,400 kitoma kung'win Yeso ng'winyinete.

Mepnye Töroröt nyinte kiwö yim lee wölay kighchi Eliya.

Kipistö Musa portanyi otini kima, ketip nyu.

Nane ya köny lö kimi ompö Musa nko Eliya nko Töroröt tikwil könyis cho chang'. Otini kimi ng'winy ki kighan ng'ölyonto Töroröt akitiny kikönöt ompö Töroröt nko sörunin nyo king'winöy. Nka nyoni otini kipistö ng'winyinete, möpesyönye nko Töroröt kipa maa.

Kicham Töroröt chane nko ompö Apel, set, Enok, Apram, sara, Isak, Chacop, Chosep, Daudi nko Piich walak cho kighan lö kichi chemwokiyis akukön Töroröt nko sörunötenyi nyo king'winöy.

Wölo kimila yenyu Eliya nko Musa ng'winy king'alan nko Yeso.

Omöchan omwoghöy lö yim ki kor nyo lee man aki kaa Töroröt.

Anka tikwil nyo terchini Töroröt akisik kikönöt ompö kristo, sörunin nyo kiyoni Töroröt kiwetöy kimöng'öy nko nyinte yim otini kama.

Yoana 3:16; 14:1-6

Otini kitö kisöpchot ompö Musa nko Eliya, werkoyi Töroröt, kinkiti lö sörunintoni kung'winöy keyiyöy aki meghöy.

Kesomöne luka 9:30, 31 akeros kigh nyo king'olonoy ompö Eliya, Musa nko Yeso.

Nko kikipistö Eliya nko Musa ng'winy könyisyok kitoma ompö keyi Yeso, kinkit lö itu nyo mötyny ayomis pö Töroröt paraku ghetin nyo

lee wölo kikikuyomistö nyinte. Möwityeghonye Töroröt ayomistanyi nko kumuko kuweröy könyiswö cho chang' kitoma kwiti.

G. kigh nyo kimwa Töroröt papo ompö Yeso

Marko 9:5-8 - ki Töroröt nyete king'ölonöy.

Kimwochï rïpichi lö Yeso nyite nyoni' akï nyole chamana Töroröt.

Ompöwölo Yeso kï mompö Töroröt kimwochï Töroröt rïpichoni lö mïchini kïterchï nyite akïtech lapay cho mwoghöy Yeso.

Kitomönye kïmito akïmöminye chii nyo lata Yeso mompö Töroröt.

H. Ng'ala Söröm

Möng'ölonwechanye Töroröt kuteghuno yim ompö könyiswechete ompöwölo kiyino möchöy kïmwoghöy kï kïkikir Pipilya.

Ng'ala Yeso lapay cho möchöy Töroröt kenkitucha akitech kï kïkikirchï Pipilya, akï möchöy Töroröt keteracha aketö kikönötenyo ng'alechoni.

Könyis chote ng'ata kuwer rumunöto Yeso kukir petöro ng'alechï:

2 Petöro 1:16-21

Pö man Pipilya.

King'alan werkoyi Töroröt mantanyi.

King'alan Yeso man.

Ntöghoghwecho ng'alachi kepe wölo mii Töroröt nko söpoon pö kokay.

KUKE KÏPOTO YESO NYO PÖ SÖPOON PÖ KOKAY

A. Ng'aleko tagh

Koro Israel nyo wow kï yamat akï kömöy, kimöminye suswö cho

kyomöy kechir. Kinyil cho chang' kiuwotoy kyak kïmar sus.

Kiruyotoy wudin akepus komos nko kechiryekwa. Ki wow tapan

nyo kiting' mösöw ompö wölo kimi chori kechiir cho kimuchöy

ompö kïpara chane aperitis akïcheng' kyaki. Kimi tikü wudin tikwil

cho kimuchöy kitigh chane. Kitoma tuwit Kïmar chane mpoghoghöy

wölo körchini kyakikwa akï kaman ntakïyech. Kiwocho köto

kestonikwa akïghimo köpönot. Ki akong'a ore akï atoni otini kiriyot

mösöwechoni atömewer chorin anta tyompö wuw mökisiwa.

B. Yeso kï kukaa kechir

Yoana 10:7 - Kimöchöy Yeso kipköchi piich lö ore nyinte nyo pö kamanat nko ripöt.

Wöli lee sany ompö ng'winyinete, kimi onyötö nko oyichi, ng'oki nko meghat.

Kökimustö chane choni nko tyompö wudin chay tighöy akwam kechir.

1 Petöro 5:8

Nanaporyo onyöt nko Töröröt. Putin akilisin akureyöy ptang'eng'möt.

2 Korinten 11:3; 13 – 15

Muchöy kiwaghach cho karamach kirumi lö ghach. Lenye tikwil cho mii "sany pa akal" lisöy onyötö lö ripote wöli lee sany ompö pöyunötenyi. Ompö ghetöy chii kegh tagh ng'al cho chang' takityaka kelyechi oripö akalunini.

Akunonöy nee piich atoripchi Yeso akipistö söpich nya? Ighöy nyoni söpo chichoni kwaghight nya. Muchöy chichoni kënyori kiskusut anta chop kong'otichi.

Aki kinonut cho toni onyötö mötöwo piich otini mii chane kimöchöy kitochöy Yeso ompö söponwekwa.

Nane lö: ato nyori chii kigh lapay nyo toni nyinte ng'öreyö ompö otöptino ng'winy aki asis akong'a kima akiwö ma. (momwoghönye onyötö kwit atoni)

Kakimi onyötö kilisöy piich king'ata köny aki kerötenyi ki kunyarecho kepesyenöcha nko Töröröt kokay. Ighöy kigh anka tikwil koni arenyi lö pichigh tya.

Wölo ara meghat, pesyogh nko nyaril pö kokay.

Mii kukat nyole akong'a anta oor nyo pö kechir, koro kamanat, ripöt nko söpon.

Yeso kristo ki Töröröt nyo söru aki nyinte ore onkit nyo pö söpoon pö kokay.

Möminye ore anka.

C. Puti cho lentöy kisöru piich

Yoana 10:8

Kitoma keyi Yeso, kipkonchi pikö walaka Yaudin, cho kimwoghöy anka tikwil lö ochi söruninntonay köyoni Töröröt.

Kilö Yeso piich cho lata chi kilenye choyi chay dukyonu oghö këchoröy aki tigh kechir.

Kenane ore kipoto nyo kënyoruno man ki kenkiti këyinö mwoghöy pipilya. **Yoana 8:32,36; Yoana 17:3**

Omöchan omwoghöy lö; ng'winöy ptang'eng'möt onkit wölo mii
Töroröt ompö areninö kegh Töroröt.

D. Yeso, ki kukee kipoto

Yoa. 10:9 - lee wölo kile akong'a oor ompö akalu kechir ki Yeso onkit
nyole oreto söpoon pö kokay.

Muchöy piich kimwoghöy lö kinetut pö pipilya ki karamach ompö nyo
kikughan kristo wölo mii kinetut walaka cho ipoy piich kaa Töroröt
kuweri söpichis walaka. Putintöno onyöt nyoni melö chang' ortina
anta kukot cho ng'usyenecha nko Töroröt. Möchang' nye artina cho
mittech söpoon pö kokay. Akong'a kukee nyo kito Töroröt nko
söpoon pö kokay.

Yeso kristo nyini lee kukee. King'win kiliki söruninto piich lapay ompö
kor lowir, nko kösis kutiwe anta wölo möng'toy.

Nana lö kimwochi Töroröt Noa kitech nkadich ompöwölo kilö Töroröt
otöni sitöt ng'winy kimikul. Kimwochi Töroröt Noa kitech nkadich
akong'a akutö kukat akong'a. Chane chini kilitiu nkadichete kuweru
kukanete lee akong'a cho kisöpchö.

Ompö kirwoko Töroröt. Kighan Noa Töroröt, nka nyay kilit kukanini
lee akong'a.

Yoana 10:10 - kilö Yeso malatanye onyöt nyinö möchöy kuwur piich.
King'win Yeso ng'winy tökikonii söpoon kuwayta.

Akong'a nyo pö putintöno onyöt ki nyi lee arenyi nyo karam kisir lapay
aki pichigh nyoma kemöng'. Kigh nyo po töng'onchin ighöy piich
king'örökchi ng'ala ng'winy akimul pköchin cho karamach ompö
chi pö Yeso. Ochech puntinton! **Ng'öfi. 14:12; Epra. 11:25**

Nya amwaghan chira ompö owesyö lö...Achane lapay cho töghöy ara
Yeso kepele ma nyo mötiny. **Ng'ong'ut 20:15**

Kimwa Yeso kipuryö wing'at ompö **Yoana 10:10** lö okonunan söpoon
aki nyoni kuwachta.

Kiyomisötenyi kipö man.

Söponi konu Yeso ki ore nyo karama amöminye lang'anyata anta
ng'wonin söromunyi.

E. Yeso, mösöwon nyo karam

Yoana 6:35 kung'at ompö Yoana 10:11

Kikimwochi Yeso ripichi lö töghöy kughönöy kintöghoghi pipö Yaudin
lö möpö Töroröt nyinte aki sörunin, akipöröy chane nyinte.

Mwochini chane ompö yete lö ochi mösöwon nyo karam nyo

chömöy kechiryechi nyoman tökima ompö chane king'etunö chori,
anta tipö wudin cho möchöy kipöröy chane.
Rose lö king'or werkoyonnta Isaya lö kichöpöy kong' Yeso akima
ompö paraku piich. **Isa. 53:3-5**

F. Yeso, ki ore, nyoman nko söpoon
Yoana 14:6

G. Ng'aleko söröm

Mito Töröröt nyole akong'a nko sörünin akong'a nyo pö ng'winy,
nyole nyeng'u nko ani. Möminye ore anka nyo kënyorchini sörünöt
poto nyoni. **Isa. 43:11; Ighi. 4:12; 1 Timö. 2:5,6**

KINETUTYYO 20

Ketutunö Yeso Losaro meghat - Yoana 11:1-48 **Chömöy Yeso moning' akunet chumwakyan nyo kile sikon - Markö** **10:13-24**

Ketutunö Yeso Losaru meghat

A. Ng'aleko tagh

Kenetutyenyo asete ki paraku kigh nyo mömökönye piich king'ölonö;
meghat.

Töng'önchin nyoman otinö wöyöy piich kimwoghöy parakunyi.

King'ölonö nyoman kitenata porwöyicho.

King'ölonö ng'at könyiswecho.

Wölo pöghisyegho cho chang' ropiyen cho mökirar lö tökesöpchenö
anta mökiyositu. Wölo ng'öri piich cho chömöy king'ölonö meghat.

King'alana Yeso...king'alana nyoman prakunyi...aki kiyini kimwa
kimichini kiwaghak kinonutköcho tya paraku söpoon nko meghat.

B. Kikany Yeso tökitenö kima Losaro

Yoana 11:1-6 - kimi Yeso lalwa Chordan antakwagh, nko kilow nyinte
ompö kaa ompö Losaro kinkit kiyini kimi kwicho ompö Losaro
ompöwölo nyinte ki Töroröt.

Möminye kigh nyo menkit Töroröt aki möminye kigh nyo muchöy
ntökupöl nyinte.

Kimuchöy kusopöy losaro kirkegh kimi antakwagh.

Anta kimöchöy kiwö lawel nyinte wölo mii Losaro akusop nyinte.

Wölo kinkit Yeso kipöghön osis odeny ompöwölo kinkit lö pöroyin
nyete nyo keng'win tömanyil kirumtö owesyenyi lee mompö
Töroröt. Töptoy kirumi lö kimöchömönye Yeso Marta, Marya, nko
losaro wölo melö man. Kichömöy chane akiyong'öy nyoman.

Chömöy piich lapay aki möchöy chii anka tikwil kisich kikönöt
ompö nyinte lee sörunin, wölo ompö megha losaro ki kiwetöy
Yeso kuporu owesyenyi kutö chane cho ghönöy.

C. Kiwö Yeso kututi Losaro meghat

Yoana 11:7-16 - kimöpköchinye ripi Yeso kiyinö komwoghöy nyinte.
Kinonöy lö kiwetöy Yeso kipisu kintöghoghi pipö Yaudin, kifar nyinte
kima tökiwö kitöpö nko Losaro. **Köröwonto 15**

D. Yeso ki kitutunöt nko söpoon

Melö ki nyona nyi kimwoghöy Yeso. **Yoa. 11:17-22**

Kighan marta lö kiting' Yeso owesyö kusop wering'wa aki Töroröt nyini lee papyoni kwichöy kigh löwir nyini katep nyinte kwigh.

Yoana 11:23, 24 - kimököy Yeso kunkiti Marta lö ting' nyinte machat kuyoki wering'wa kisöp ng'at, wölo kinonöy lö pö ng'alechi söromu ng'winy atay kitutu piich. **Ng'ongu. 20:11-13.**

Nya kipköchecha yee lö are kipoto nyo kichiwito sito ng'oki ki kuweri Yeso nyay lee sörunin. **Yoana 11:25**

Kimöchöy Yeso kunkiti Marta lö kimemukönye kitöpö losaro ompö meghat ntakwit osiswo sörom atay kurwokiyini piich löwir.

Nyinte nyo konu akumuchöy kuyokiyini söpoon chii nyo kima. Nyinte onkit nyo toni söpoon meghon.

Memukönye onyötö kutöni söpoon meghon.

Töroröt onkit nyo tötoy söpoon ompöwölo nyinte nyo kigh piich akutö piich lapay söpoon nko tikwin lapay. **Kolosay 1:16**

Rose ghönöy piich walaka lö kisöcho ompö artina tipö wudin. Nonöy lö chii nyo kakima kimilo ng'at kisöpöy lee chii anka anta keng'win lee tyony. Nyi ki putintöno onyöt nyo mömöchönye kipköchi chane lö ghamat kesörunö piich ng'okikwa. Mököy kughan piich lö möminye maa nko kirwok. Ato lö piich muchöy kesöpchö ompö ng'winyinete lee tyonkin ki möminye kinyiwutya ketach Yeso. Nyo ki putin kilis piich ang'alan lö söpöy chii ompö oor anka lö tömö kisöri piich akiyon söpoon pö kökay. Nko kö putintön nyete nyo pö chireryö nyo wow, aki möpönye man. **Epra. 9:27; Yoa. 11:25,26**

Kikimwa Yeso lö chane chona ting' kikönöt ompö nyinte lee sörunin, kimeghyot ompö poor wölo mömeghyonye ompö konyi Töroröt. (Meghat ki pesyogh).

Melö pesyote nko Töroröt tökerwokiyineghö ng'okikwa.

Pistoy pat ng'winyinete akipa kimany nko nyinte yim. **Yoa. 5:24; 11:37**

Melö kilata Marta pikö walaka cho chang.

Kirip paat Yeso ompöwölo kimöchöy kisöpchot, omisyö, anta pöroyin pö kikoronkökwa.

Kimötung'cha yang'ata sörunötenyi, wölo Marta ki kighan nyo pö man akisich kikönöt ompö Yeso kristo nyole sörunin nyo kikiyomisi lö ng'winoy wölo mii Töroröt.

E. Kiwö Yeso pürimpo Losaro

Yoana 11:28-30

Kinkit Yeso lö owetöy otutu losaro kisöp ng'at, kiloch ompöwölo kisyon piich megha losaro. **1 Korinten 1:3**

Inonenyi lö kigh Töroröt ptang'eng'möt ompö körkeyintayi? Kitö chii sirmoy ompöwölo tting' sirmoy. Yeso ki Töroröt aki limtoy nyaril nko kisyonut. Limtoy nko acho ompö nyaril. Kilö Yeso melö ompö wölo meghan nye lö tutu ng'at ompö poor wölo kilimta nko ptang'eng'möt ompö nyaril nyo kinyorchinö ng'oki. Nka nyoni ntöking'win Yeso ng'winyinete, tökisöri mirön, koor nko moning ompö meghat atökutö söpoon pö kokay.

F. Ketuti Yeso Losaro king'etunö meghat

- **Yoana 11:39-44** Yeso ki Töroröt.
- Tomönye kimi chii nyo lata Yeso.
- Töroröt nyo awes.
- Nyinte nko Töroröt papo nko Töroröt mikulögh nyo Tiliit ki kigh tikwin löwir.
- Kighisyö tikwin lachim ompö ng'ölyonto kuting'wa. Keghyong'ö Yeso yenyu kuka pürim aking'alan.
- Kikur losaro kisöp.
- Inonenyi lö kötegho nee ntömökur nyinte kaynata losaro? **Yoana 5:28**

G. Kighan piich walaka meghancha walak

Yoana 11:45-48

Kighan pipö Yaudin cho chang' Echotyön Yeso otini kisiwa owesyenyi kututuno Losaro meghat. Wölo tisi nko parisaytin ki kimeghancha, kirip paat ng'öcherwekwa nko sikönöteng'wa. Kiway lö muchöy piich cho chang' kwich Yeso pöytoghinteng'wa, kutor koneti kirurut nko tisi nko parisaytin kitat kitigh nyinte. Kintoghoghchini onyötö chane.

Mömöchönye onyötö kughan chii anka tikwil Yeso akesörunö owesyenyi.

Mukyini nyete le yee kwichöy piich kisisyö ameghan Yeso.

Kicham Yeso moning' akunet karachinin nyo kile monkoryon

A. Kicham Yeso moning'

- **Markö 10:13, 14** — Menkitinye riipi Yeso lö ting' nyinte pöroyin nko moning ompöwölo kimarich pöroyintanyi, wölo kicham Yeso moning'. Muchöy kighan chane ng'ölyontenyi akukön nyinte lee acho.
- **Markö 10:15,16**
- Netecho Yeso ompö yete lö chii nyo mömöchönye kung'winöy wölo mii Töroröt akisich kikönöt ompö nyinte lee moning' nyo mining' ki mölitönye yim.
- Rose köny wölo mwoghtoy nyinte ompö yii. Moning' nyo mining' kipöyöso pat moriko kame. Motyotnye köny lö ochintoy. Ting' kighanat lö nömyö kame nyinte lasiny akirip. Wölo otini kiyeti chii, kutoröy chii kitighöy kegh, akutor chii anka tikwil kirip kegh. Wölo kimeghechanye Töroröt kelikuna cho mö kitigho kegh nyinte. Kigh chii ompö körkeyintanyi tökunkiti, kicham akitighö kegh nyinte, wölo ompö paraku ng'oki mökimukechanye kegh ompöwölo kikupesyecha ng'okicha nko Töroröt. Mökitighonechanye kegh Töroröt, kiyong'echa kegh aki nyo gha tya kenonecha lö atomi wöyökuut cho mii ompö söpoonwecha kemukecha kegh opin. Melö ng'ölyonto pipilya nyona king'win Yeso kristo kisöri chemwokiyis. Kimwa lö michini kesörwecha akile wölo möminye chii nyo muchöy ntö kiyi kegh ompö poor, kimemukonye nyu kwich chii yiyenyi nyo pö mikulögh.
- **Yoana 1:12,13**
- Töroröt onkit nyo muköy kikonecha söpoon nyo rel... nyinte onkit nyo muköy kisörunenecha owesyo ng'oki. **Rose ng'at köröwonto 13**
- **Yoana 3:16**
- Ompöwölo kighönecha kegh akemökecha kepöytone kigh anka tikwil nyo igho ompö kwong'erchini piich walak pköchin nyo pö ng'ölyonto Töroröt. Nka nyoni kilö Yeso michini kipechi nyinte lee moning' nyo tigho kegh kamo. Chang piich cho petöy ma ompöwölo meghan cha Töroröt lee moning' nyo mining' kisöri Töroröt chichoni.

B. Teputyö karachintoni mining' lee monkoryon

Markö 10:17 - kinan karachintoni lö omuchöy onyorunone pöyunöto

Töroröt köromnyö nko tekata kirurut.

Nka nyoni kitep Töroröt lö oghan nee tamilan pöyunöto yim.

Kinan Kain tikwil lö ompö ipunöto tikwin, chino kiyap ompö Töroröt kwichöy kichama? Kicham Töroröt kain nya? Ewo!

C. Töroröt onkit nyo karam

- **Markö 10:18** - möpköchinye karachinintoni lö möminye chii nyo karam. **Rumi. 3:10-18**
- Möpköchinye lö Töroröt onkit nyo karam.
- Otini kimölyöng' chi Yeso nyinte, kimmelö kigh lö möchöy karam Töroröt onkit.
- Wölo kimöchöy kiyata mut karachinintoni akipköchi lö möminye chii nyo karam.

D. Ara kirurut

Markö 10:19,20

Menkitnye karachintoni lö kikiyiyön ochi lelate aki nyo pöytoy owesyo onyöt aki nyo memukönye ompö kirip lachis kirurutpö Töroröt akimil nyinte. **Rumi 3:23; Isa. 64:6**

Mwoghöy Töroröt lö möminye chii nyole ompö akong'a nyo karam aki nyo ighöy kigh nyo karam ompö konyichi. Möminye kipoto Yeso onkit nyo kirip kirurut pö Töroröt lö sikatat. Kinan weri lö kyarip kirurut chay lee Taman ompöwölo kikaman ompö sany. Nko kirip kirurutchay ompö sany ki kimöminye mikulögh. Rose wölo kinetuyto Yeso...**matayo 5:21, 22; 5:27, 28.**

Merwokenghonye Töroröt chii ng'ala sany opin. Nkit mikulöwu chii ori, nko kinonutkö nko atöptö nko pürchintanyi.

Totat chii kicheng' kipo chii anka ki kachor.

Totöp chii nyo kayeti anta moning' tökilisa sany lö kacham paytaghpa chii angwanyi lilate mikulöwunyi anta chama ng'wonin, ki kikilel ompö taghu Töroröt. **Epeso 6:1, 2** mecham kwile wölo igha ompö otöp nyo karam. Melö kitö Töroröt Israel kirurutkachi lö tokön chane kirip, wölo kitö chane kirurut Taman tökirumtö ompö chane nko acho lö kikilel piich lapay akikirörchi köromin pö Töroröt. **Rumi 3:19-20**

Mökimukönye keghacha Töroröt king'arach ompö kimukatenyo opin ompöwölo kakiyiyecha kechi moning'o Adam akichipesyot nko Töroröt.

Rosöy Töroröt mikulöwisköcha akisiwiyi ghöghityö.

Mökimukechanye kesikö kisonöto Töroröt ompö owesyeno.

E. Tarirya sikönöt

- **Markö 12:21a**
- “Kitopön Yeso nyinte akicham...” kicham Yeso werete nko kinaghat kat akimösöwinye kegh lee chemwokinyon lee wolino kisüweghta Töroröt nyinte. Chömech Töroröt acho lapay nko kenkit lö kichicha lelat. Mömöchönye kipesyot piich nko nyinte kokay.
- **Markö 10:21**
- Kömölyöngchü Yeso teputyonay pö tagh.... Oghan nee nya? Kilenchü Yeso weray lee sikön kwalta tikuchi lachim akutö ropiyeni mey.
- Kinkit lö werete ki kimosin akichömöy sikönötenyi kisir wölo kichömtoy chitö anka.
- Kimöchöy kuporchü lö mökiripnye kirurut pö Töroröt nyay mwoghöy lö chama pöröryeng’u lee otini ichömenyi kegh.
- Kimöchöy nyu kicham nyinte lö ochü chemwokiyon aki möchöy sörunin.
- Kinkit lö kicham chichete sikönötenyi kisir Töroröt. **Matayo 22:37,38**
- Mwooghöy kirurutyonete pö Töroröt wow lö, mömichininye ketönöcha chii anta kigh anka tikwil pöroyin pö Töroröt.
- Ki kinyar kirurutyö Töroröt, akilikü lelin ompö konyi Töroröt.
- **Markö 10:22-24**
- Kikikilisyö sikönonete.
- Kikil sikönötenyi, nyo muchöy king’örökchü ompö söpenyi akitagh söpoon pö kokay nyo nyorchini Töroröt.
- Kinarech ompöwölo, nko kimöchöy söpoon pö kokay, ki kichömöy ropiyenichi tya kisir Töroröt.

KINETUTYO 21

Sölwontön ompö ketö kikönöt sikönöt – Luka 12:15-16:31
Wegho Yeso sikiryö tökwit Cherusalem; kitat Chudas kiwichtö
nyinte, omisyo Echotyön Markö 11:1-14:26

Sölwontön ompö ketö kikönöt sikönöt

A. Ng'aleko tagh

Ompö söpoon chang' kiskusut cho kinyoru. Ekü muchöy ropiyen nying' wit tökuwany nikisintinecho? Kinonöy astanka lö muchöy wölo karose wölo mwoytoy Yeso ompö puku.

B. Sölwontöno kemöng' ompö tikwin cho pö ng'winy opin

Luka 12:15

Cheng'a piich cho möchöy tipo ng'winy kisir kigh anka lapay.

Ting'eto ng'atkong ompö tiku piich.

Nonchini lö king'örekyot akelimta nyo karam atosikönon. Kimwochi Yeso piich körkeyin.

Körkeyin ki lökoy cho pö paraku tikwin ompö ng'winy wölo netech kigh paraku Töröröt nko kapkeynanencha nko nyinte. Nka nyete kiyini möchöy Töröröt kenkitunenö sikönöt.

Nko köting' chii sikönöt nyo wow ompö ng'winyinete, ki menyiwunye kigh ato ma chichoni akiwö ma. **Luka 12:16-19** - kinonchi kegh ng'orintoni lö öting'eto tikwin lachim cho komöchöy. Kinonöy lö möminye kigh nyoni këny nyo tökususo kegh ompöwölo ki sikön nyinte.

Kinonöy lö mucho omöng'isyö nyo karam ata kimeghan Yeso.

Kimenonchinye kegh lö Töröröt nyi konu söpoon aki nyinte nyini cheng'öy. **Esekel 18:4** ketopönö ng'orinto par: kigh tötutkachi amenkiti lö sis cho ting' Töröröt ompö nyinte nang'atunoni.

Luka 12:20

Otini kakicham Töröröt lö imeghenyi ye no, imeghenyi. Möminye chii nyo muchöy kulyoktö anta wayak tötut pö Töröröt. Nane lö ki sikön nyoman chichete akiting' achey nyo kënyorchini ropiyen cho chang' wölo kikirö Töröröt nyinte sölwö. Ompö nee? Ompöwölo kitat tötuut kipuryö kinonutyö Töröröt akitighö kegh sikönöto ng'winyini.

1 korinto 1:20; 3:19

Luke 12:21

Tipö ng'winyini kimöpönye kokay amökinkitöchanye lö ee kwoyi atokimukecha kepistone.
Wölo tikwin chino töni Yeso chane cho könöy nyinte kipö kokay.

C. Chii nyole sikön nko Losaro

Luka 16:19-21

Mölökoyon nye ng'alechi yee lee chino kakesomön tagh. Kinkitunecha lö nee? Kinkitunecha lenyoni ompöwölo pöghisyegho Yeso kaynötus pö piich ompö yete.

Löti kitoma kimwochi Yeso piich ng'alechete, kimöng'isyo pichete lee odeny ng'winyinete. Atokiros pichete kwodeny, kesiwiyi lö kimöng'isyo nyi lee sikön nyo karam kisir nyino lee losaro.

Kitingeto sikönö tikwin lapay cho kimöchöy nko walaka.

Wölo kichirat Losaro, kyamate kömöy nka nyoni löti kwam moyoy.

Luka 16:22

Nane lasiny:

Ee kigh sikönötenyi chichay mösiwa meghat?

Ee kipö king'örokut nee sikönötenyi ompö chichay otini kima?

Kiwo oor nee Losaro otini kima?

Kiwö koroni kimi Apram. Koro Apram ompö Yaudin ki mitogh pö Töroröt.

A chichay lee sikön nya?

Kiwö wölo kimi Losaro nya?

Lentöy Yeso kikitip porpö sikönonay.

Kiwö onö nyinte king'ata kipistö portanyi?

Otini kömeghö piich kipö odeny kipa kighömö nko Töroröt anta pa koro kirwok. **Luka 23:43; 2 kor. 5:8**

Omöchan omwooghöy lö, otini kakimeghecha, kesikecha otöp pö kokay...pö odeny kemöng'isyecha kokay nko Töroröt ompö yim anta kewirchecha maa nko nyaril nyo pö kokay. Kerosé lö kiwö onö sikönonay?

D. Kiloch sikönonay kisomöy king'örokut

Luka 16:23 kiwö Losaro koro ng'öreyö nko chamata Töroröt wölo kiwö sikönö koro maa, nyaril pa kokay.

Muko lö tökimi sikönö maa nko yee akitöpoy wölini kokay, wölo meywontonay, lee Losaro kimi nko Töroröt nko yee akitöpo nko nyinte kokay.

Luka 16:24

Mii nyaril nyo wow ng'wen. Achane lapay chona töghöy ng'ölyonto
Töröröt kipetöy wölini kinyörilyegho. Reyöy Töröröt ng'oki wölo
mechikininnye chii ompöwölo gha wölini ipöy chii.
Ngoku lapay kwomu nyo mötöny.

E. Mölyöng'unöto Apram

Luka 16:25

Rose: kiwö losaro koro ng'örekyö nko chamata Töröröt ompöwölo ki
meywon ompö ng'winy? Kiwö sükönö ng'wen ompö wölo ki sükön
ompö ng'winy? Tochöy so Töröröt meey akitagh sükön? Ewo melö
lee nyona ompö pichi. Kiwö sükönö ma ompöwölo kimötöng'nye
pöroyin nyo kinonöy Töröröt anta ghan ng'ölyontenyi kimong paa
ngunyinetenyi aköng'örökchi tipö ng'winy. Kimöng'chi kegh nyinte.
Ki onkuninö ki kilimchinö losaro nko Töröröt akunkiti lö ochi lelat,
kukön Töröröt nko kiyomisutkachi nyino yonu sörünin, lee wölo
kilata Apram atakinnye kitökisöpöy.

Luka 16:26

Ato kakima chii akiwö ma, mökiminye wölo kisöruintoy.
Mökichiwitönye kakikörchi ori kokay! Achane chona meghyot
kipesyot nko Töröröt ompö ng'oki kudöng'öy kipesyot nko Töröröt
kokay.

F. Rirata sükön ompö paraku werkökwa

Luka 16:27,28

Nko kimi nyaril nyo ng'wan, kikinonöy sükönonay werkökwa nko
kaporkökwa.
Piich cho mitoni ng'wen kunonöy ng'winyinete.
Nonöy tikuchini kighöy otini kimi ng'winyinete akunonöy werkökwa
cho tökimi ng'winy.
Ompö nee tökimach süköni Apram kimwochi losaro kimila ng'wiyin
ng'at wölo mii werkökwa chay lee muut? Kikichömchi Losaro
kimila ngwiny ng'at nya? Ewo! Möchömchinye Töröröt meghon
tökimilisyä ng'at ng'winy.

G. Mölyöng'unöto Apram

Luka 16:29

Kimwochi Apram sükönonay lö teröy werkökwa kirurut chay kitö Musa
chane nko cho king'öng'chi werkoy lachim ompö paku.

H. Kimölöto sikönonay

Luka 16:30,31

Ato töp tökipeny piich ng'ölyonto Töroröt nyi kirate, kimeghönönye ata keyonta chii kimilegha ng'wen. Nane ng'at löt; atanya kituti Yeso kong'enyi Losaro ompö meghat, kighan kintöghoghi pipö Yaudin? Ewo!

I. Ng'aleko löt

Kilis piich nyoman onyötö king'örökchi söponete pö Yee. Ropiyen, tikwin nko söponete kipöyit kinyiwut kisir Töroröt. Ng'ala könyis nying'wit odeny kimwoghöy Yeso lökoyechete pö losaro nko sikönonete. Tökimi chane kwodeny nko nyete lee yee lee wölini kilata osiswechoni kimwowu Yeso lökoyonte.

Mii losaro nko Töroröt.

Mii siköno maa.

Mökumukonye tökiwöghokisyo otöptinekwa yee kikikeng'ot wölo liku chane otini kisöpchot ompö ighisyewutkökwa.

Kighan losaro Töroröt.

Kimeghannye sikönö ata kite ompö ng'winy. Wölo otini kinyörilöy kilenchi Apram ng'arako. Wölo kimöminye kigh nyo kiteghöy Apram anta losaro. Eki acha? Ee ki kaporköcho cho tökimi sekeynön...otöp pö kokay ki kogh nyoman. Poruno Yeso lasiny
Markö 8:36.

Kiweghö Yeso sikiryö kilit Cherusalem

A. Ng'aleko tagh

- Ketorenö **Markö 11**. Lee wölo kakimwaghta atay, kirip söpichis Yeso wop anka tikwil wöloni kiwetöy.
- Kimöchöy walaka kesop porwöyikwa.
- Kimöchöy walaka ketyaka paytagh pö pipö rumi.
- Ng'öri piich cho kinonchini paraku möchutko mikuliskökwa, akichokityakat kicham lö machateng'wa nyo wow ki kesörunö chane owesyo onyöt, ng'oki nko meghat.
- Otini kipetö Yeso nko ripichi kutöng'öy Chersalem, kwityi möng'onü kikuro petaniya, otini pat lee sanypa Cherusalem. Ki möng'ö ompö Marya, Marta nko losaro Petaniya.
- Tökilekit pat ataye kituti Yeso Losaro ompö meghat.

B. Kuyoktö Yeso röpichi kutyokî sikiryö

Markö 11:1-10 keyata kung'at **Säkärya 9:9**.

C. Kitach piich Yeso lee sörunin

Markö 11:7-10

Kitach piich Yeso lee sörunin nyo kiyonî Töroröt.

Kisal nyinte lee wölay kimwoghtoy werkoyi köny ompö paraku pöytoghin nyo yonu Töroröt.

Wölo muköy, piich cho chang' kikimeghan nye Yeso lö söruno chane onyöt, ngokî nko meghat.

Kimöchöy pat kilikî Yeso pöytoghinteng'wa tömanyil kisörunö chane pung'ökwa, mir tya pipö rumi chay kipöyto osiswechini.

D. Tötut pö kintöghoghi pipö Yaudin

- **Markö 14:1, 2** - Kimököy kintöghoghi Yaudin kitighöy Yeso, wölo kiway piich cho kiripöy nyinte. Nane lö kitöror kitya ompö töng'onchin chaye kighöy nyinte.

Kitat Chuda kiwichtö Yeso

A. kitat Chudas kiwichtö nyinte

- **Markö 14:1** - Chuda kî ki akong'a ompö chay lee Taman nko odeny chay kikil Yeso kilikî cho lekitöch nko nyinte wölo kimenonchiniye Chuda paraku ng'okichi ompö taghu Töroröt.
- Kimeghan nye Yeso lee söruninto chamwokiyis.
- Kirip Chuda Yeso ompö mochutko portanyi.
- Rose **Yoana 12:4- 6** Wölo lata Chuda ompö otöp.
- Otino kinkiti lö mökinyorunye nyinte kiyinö kömöko Yeso, kitöpö kipsach kwolchi nyinte punkachi.
- Kiyinö kimwa Töroröt ompö ng'ölyontenyi kilikî man (**Sölut 41:9**). Kitö onyötö chirenyeni nyaye pö köny. Kung'at kintöghoghchi Chuda kiwichtö Yeso. **Yoana 13:1, 2** Reyöy onyötö Yeso ompöwölo Töroröt nyinte akureyöy Töroröt.
- Kinan onyötö lö ato onyorwan kintöghoghi Yaudin takipar Yeso kî kemî kupöl tötutyö Töroröt nyinö möchöy kitighöy nyinte akisori chomwokiyis.
- Mwowech matayo lö kicham kintöghoghi Yaudin kutö Chuda kerpes tömönut sömök. **Matayo 26:14-16**

- Onyi kigh nyo ghömöy kenene -- kerpes tömönut sömök ki cho kikyolo sekeyon ompö osiswechoni. Chete nyu chaye kimwochi Töröröt werkoyon Sakarya lö ighisyot.
- **Sakarya 11:12, 13; Matayo 26:14,15**

Omisyö Echotyön

A. Napata Omisyönöni

- **Markö 14 :12,16**
- Kinkit Yeso lö köyoni kikiyokchi ki nyoru chii nyo ipöy tiwana pögh.
- Ki kigh nyo möpönye ng'at kesüwa ompöwölo ki achaypa kor ramata/sitöto pögh.

B. Kinkit Yeso wüchtoghintenyi

Markö 14:17,18

Nkit Echotyön ng'al löwör kütoma kwighisyö

Kinkiti könyis pökölai mut kütoma kwigha lö kyoltoy Yeso ompö kerpes tömönut sömök. Nkit nko ng'al cho minkech cho mörumucha (**Matayo 10:29, 30**). Kinkit Yeso kipuryö chii nyo kimwochi lö Chudas nyini wüchtoy nyinte. Nkwanyü kicham Yeso nyinte aki kisyön lö Chudas nyini wüchtoy.

Sölut 55:12,13

Markö 14:19-12 - Kikurö kegh Yeso kënyil cho chang' "wero chii" ompö wölo nko ki Töröröt nyinte ki ptang'eng'möt tikwil. Kinkit Yeso lö owetöy omeghöy lee wölaye kimwaghta Töröröt kuweri werkoy ompö kisilatanay pö köny (**1 Petro 1:10, 11**). Wölo nko kewetöy Yeso kimeghöy kimelö kichiwit Chudas. Kimeghnye Töröröt nyinte kiwüchtö Yeso, kirwokini Chudas kokay ompö ng'okichi: chatetokegh, pöroyintanyi ompö parata chii nyo kipuryö lelut, nko tya ompöwölo meghan nye Yeso lee sörunintenyi. Ighisyewutchoni ghach cho poru lö kimeghanatnye Chudas.

C. kikeröy nee pöpilö nko dipay

Markö 14:22 - Kiminchir Yeso pöpilö akunet lö, kile wölaye kaminchiran pöpilönöni, kilenye nyoni wölo minchirtoy portönyan piich cho ghach.

Markö 14:23, 24 – Kilenchi Yeso chane lö dipay chi kenökchi chane kigha ki kisönkachi chinö miltegho kegh portanyi otinö kama, choni nyu cho wunöy ng'oki ptang'eng'möt.

Markö 14:25,26

D. Ng'aleko löt

- Mökimukechanye kenone wölo lata chomnyo kristo.
- Kitomönye kilel wölo kiwetöy kimegho chemwokiyis.
- Chii anka tikwil nyo kimi omisyononi ki kimöchöy kiyi kiwetöy kwichöy nyinte, nko löwir ompö wop tikwil cho pö köny, yee nko cho pö osis cho pini kimöchöy kyoni kiwetöy kwichöy.

KINETATUTYO 22

Kanam Yeso pung'kachi Markö 14:32-15:19

Kanam Yeso pung'kachi

A. Ng'aleko tagh

Kinyil cho chang' kelimöy piich cho kakinam ompö lelut nyo melö ighat chane.

Nonöy mikulisköcha nyoman ompö kisonöt chii nyo lata nyi.

Ekikemirchinyi nya kigh nyo meghanyinye? Ee kilimtenyi lö nee?

Kewayake teputyoni kite. Ekü kicheng'chü chii kegh kigheghchin ompö lelut nyo kighanyi asista anka? Nane lenyoni ompö nama Yeso.

B. Yeso ompö Ketesmane

Markö 14:32-36 – nko ki Töroröt Yeso, Ki ptang'eng'möt kung'at, akü ki ang'er akü ng'wan kunochü kegh lee ptang'eng'möt tikuchinö kiwetöy kinyoru ompö meghenyi. **Luka 22:41-44**

Kinkit Yeso lö ki mächini kuwer ng'wonin nyo ang'er nyo tomönye kinyori chii tömanyil kiliki sörunin. Kisöwu löti lö king'wan tya meghenyi.

C. Kikiwichtö Yeso akenam

Markö 14:37-46 - Muko möpköchinye chane, wölo onyöt nyoni kintöghoghchü Chudas nko pichoni lapay kipka kinam Yeso.

Markö 14: 47-49 - Kinkit Yeso lö kigh anka tikwil nyo king'or werkoy köny kipintoy nyo mötöny.

D. Kighyay ripan pö Yeso

Markö 14:50-52 - Kighyay ripan pö Yeso löwir akipistö nyinte onkit lee wölaye king'orta nyinte. (töptoy pö sönonöt nyo wow köröwechete ompö pipilya)

Kinyökoröchitu, kusus kegh, kipöng'yö akitomtomön.

Kinan lö Yeso ki sörunin nyo kiyonü Töroröt wölo kimöpköchinye wölo likuntöy sörunin anyi mii kipöröy pung'kachi.

Menkitönye wölo söruntoy piich meghenyi ompö onyöt, ng'oki nko meghat. **Saka. 13:7/ Markö 14 :27**

E. Kirwokyi kintöghoghi pipö Yaudin Yeso

Markö 14:53-55 – Kughyong’ö Yeso taghu tisin nyo wow ompö köpö sata.

Möminye kigh nyo gha nyo kigh Yeso. Mönyorinyenyu chane kigh nyo rwokinegho nyite ketigh. Kimötting’nye kigh nyo tögoh Yeso wölo kichömchî kegh ortinekwa pö ng’okî akî tagh kughan ng’ölyonto Töroröt nyinö, kinetöy Yeso chane.

Nkitunö lö: asita nyo pö mut nko akong’a nyete kakitiwö Yeso. Kikigha chole sömök taghu koneti kirurut, Alak chole sömök kerwokiyineghö taghu kintöghoghi pipö Rumi. Chete lapay ki kimerokonye ompöwölo ki putintön söwintöne.

Markö 14:56-59 – king’or werkoy lö kimwoghoy putintön sörunin.
Söluut 27:12

Kigh Töroröt Daudi kukir ng’alechete könyis cho chang’ kitomö kwiti. Kughyong’ö Yeso taghu tisin, kimi kipintoy ng’ala Daudi.

Markö 14:60-62 - Otini kimwagha nyinte putintön, meyoctanye Yeso ng’ölyon nyoni këny.

Kikönöy Töroröt paponyi kupuntö kerötenyi. **1petöro 2:23**. Kinkit lö kigh anka tikwil nyo kigho ki keröteto paponyi tömanyil kisörunö owesyo onyöt, ng’okî nko meghat.

Wölo otini kikitöp lö ichinyi kristo (sörunintonay ng’winöy) akî mompö Töroröt, kimölyöng’wi nyinte lö ochan.

Kanya atepan lö: Inonenyi kaynatanay kitö Töroröt Musa atay kimwa lö omwoghan lö keyokwanî ng’o nya? Ompö **wuwöt 3:14** kilö Töroröt “...OCHAN NYO OCHAN...” mwochinö moning’o Israel, lö OCHAN nyo köyonwanin.

Nane ompö okumpö Yeso atay kirotoy ompö Yoana 18, kilö piich kimökecha Yeso nyo pö Nasaret. Mwoghöy **Yoana 18:6** lö otini king’ang’ Yeso kutinyi lö ochan kipegha löt pichay akupity.” Kinkit kintöghoghi Yaudin kaynata Töroröt nyi lee “OCHAN nyo OCHAN” a kinkit lö kimwochini chane Yeso lö ochi Töroröt.

Markö 14:63, 64 - Otini kimöchöy kiporu kintöghoghî nörekyeng’wa, Kitor kipalpal sirökökwa. Kilil kigh nyoman tisin ompö mölyöng’utyenyi nyo kölö okörökegh nko Töroröt.

Markö 14:65 - Nka nyete këyanya king’ölonno werkoyi Töroröt lö igho ompö Echotyön.

Isaya 50:6

Kikir Isaya ng'alechi könyis pökölöy mut nko odeny kītoma kwichisyö lö kinyörilöy Yeso kong'. Kiweri Yeso kirwokenyi ompö chamat lee wölo kiking'orta Isaya.

F. Kirwokchi pilato Yeso

Markö 15:1 - Pipö Rumi cho kimi kipöytoy Israel ki kimöchömtoynye chii ketigh kītömö chömi chane.

Kaysarya, chipö Rumi nyo wow, kikil pilato kiliki wowin pö samarya nko Yudea.

Kwipchi yenyu kintöghoghi Yaudin Yeso wölo mii pilato, kukönöy lö rwokinegho pilato Yeso ketigh ompö puntintöneng'wa.

Markö 15:2 - Inkiti lö Yeso ki pö ara pöytoghin Daudi nyo mucho kipayta Yaudin.

Markö 15:3-5 - kilö werkoyonta Isaya sisöy echotyön otini kirwokiyinegho putintön. **Isaya 53:7**

G. Parapa nya anta Yeso?

Marko 15:7-11 - kilata ato kimakate kutyak ratan akong'a pilato nyino kamach piich ompö asis pa pasaka.

Kinkit pilato lö mölelatenye Yeso. Kinkiti lö kimöchöy kintöghoghi Yaudin kipöröy Yeso ompöwölo kilil kigh ompö ororyönyi. Kinonöy pilato lö kilöy pistoy Yaudin Yeso akicham kerat Parapa nyole pörin.

H. Kimach Yaudin kepar Yeso

Markö 15:12, 14 - kipöghisyö kintöghoghi rumi kinyarilata kong' kenora lelin. Kimustoy osiswechete pelsyo stima .Wölo king'wan kinyarilata kong' ompöwölo momeghönye chii lawel. Nyörilöy chii osis cho chang' kītöm kīma.

Kimi tolenyete kipintoy werkoyonön nyaye pö köny!

Kikimwa Töröröt kuweri werkoyontenyi lö töghöy Yaudin sörunin nko kömökittiny man kwich lenyoni.

Kimwa lö töghöy nyinte.

Kigh anka tikwil nyo kimwa Töröröt kuweri werkoy ompö paraku sörunin ki kisilta ompö meghanete pö Yeso. **Isaya 53:3**

Markö 15:10

I. Kikimuny akenyernyera Yeso

Markö 15:15 - Poru ng'ala köny lö ketorö yete nyernyerata.

Sitonī kī king' wa akikirata sirimtin akerötyi karin cho ng'ötipöch nyo ato kimunyo lelin kilitöy akimut portanyi. Kikirötöy nyu lelin morin tö merip. Kilitöy poor sitonete nyoman, poköy sïro, yeng'öy poor, akimut tikit nyörilöy chii nyoman. Kimeghyot piich walak ompö sitonete. **Isaya 52:14**

Markö 15:16-19 - Otini kikimuny kuwanyta kutor askarin kinyernyera Yeso. Kulokyï nyinte ananka pöytoghï tökuporï lö kikechamta. Kwichchï sampi möt nyo pö köto cho ng'ötipöch akï ghechön nyo poru lö megho nyinte ng'oki ng'winy.

Towunöt 3:17, 18 - Atay kilel Adam nko Awa, kichip Töroröt ng'winy akilö pito köto. King'win yenyu kristo kighetunenecha chipo Töroröt. Kichömchï Töroröt pung'pö Yeso kutö mötïnyi köto nyo poru lö wetöy nyinte kimegho ng'oki ng'winy.

J. Ng'aleko löt

Kilimtonecha nyo gha nyoman nko lok ato nyaril chii ompö kigh nyo kimeghnye. Wölo Ee ompö Yeso? Kinyaril ompö nyi nko ani ompö tikwin cho kakigh. Kiking'wityini, kechip akeparapar wölo malokloknye.

KINETUTYO 23

Kakimurtö Yeso kimurtöwon Aketip - Markö 15:20 -46

Kakipörtoghchi Yeso kimurtöwon aketip

A. Ng'ala tagh

Ompö ng'al lapay cho pö lökoy chona kïpetöy kenetöy kegh kïpö tösunöt nyoman. Möminye kïgh anka nyoni kïny nyo kimi, nyo kimi kiwayak söponwoyi piich chole mïrön nko kor lee lökoyontoni.

B. Kikiparta Yeso

Markö 15:20-22

Kimi Golgota (ki ompö mölyöng'unöt ki "kowo möt") sanypa kukoti Yerusalem. **Epra. 13:11-13**

Markö 15:23 - kighöy korï tikuchoni (lee sakit) kigheghöy ompö wöloni tökuporï kisonöteng'wa tökung'arach chane cho kipöröy ompö ng'wonin pö kinyarilat ompö kimurtöwon.

Markö 15:24 – topönee atakinya kikumurtö nyinte kimurtöwon kipöghisyeghö wiktewon (sumartin) ompö portanyi, morin nko kelyechi kepörtöchi ketpö kimurtöwon kinam nyu kimurtöwon akesit parak kughyö.

Inonenyi lö kimwochi Yeso Nikodemo lö, lenyay kinya kïsyol Musa moroy nyo kirötyi ket lee kimurtöwon, lenyoni Yeso nyay lee sörunin, makat kesyol parak tökesörï chemwokiyis ompö kirwoko nyaril?

Yoana 3:14

Könyis 1000 kitoma kwichisyö ng'alechi, kintöghoghchi Töröröt pöytoghin Daudi kukir lö ng'winöy sörunin nyo kipisighöy kelyön nko morichi. Omökan omwoghe lö, kile wölo onkititan, ki melö kikumurtoy piich ompö kimurtöwon ompö osiswo Daudi, nko nyoni nyu pö töng'önchin werkoynönenyi.

Kimwa Daudi lö sörunintononi kipöyitu sirokachi olyot nay pö piro kilisisyegho.

Söluut 22:16-18

NG'AL CHO MII RÏPKAA WERKOYNÖN

Markö 15:25, 26 - kikikiröy ng'al akepörtöchi paraku chii nyo kimirtoy tökuporï lö nee lelutye nyo kigh takepar. Wölo kimöminye

lelutyo nyo kigh Yeso. Kimönyorinye lelut pilato nyo kikirwokineghonyinte.

Luka 23:48 & 13-15; Yn 19:6

Nonchine nng'alechi: kima Yeso ompö ng'oki: ng'okichan, ng'okiku, nko ng'oki ng'winy kimikul. Ani nko nyi nyo kimakat kepörtochi kimurtöwontononi. Kicheny lelutköcho kisitchi kegh arasito lelutköcho nko ng'okicho lapay. Kighakta ng'okicho lapay: Kighakta ghoksyo meghat...ompö ani nko nyi.

Markö 15:27,28 – kuweri werkoyon Isaya, meghöy ghetin ompö kwenu piich cho ghach **Isa. 53:12** (topönö ripkaa werkoyon)

C. kikiroröhi Yeso ompö kimurtöwon

Markö 15:29-32

Ng'al cho milöy piich ki cho mii **Yoana 2,**

Yoana 2:18-21 - karkey kikichop kong' nyinte, ki kitatat lö tutuno nyinte pirim asis nyo pö sömök.

Kimösöwinye chane, kimwoghöy Yeso paraku portany. Kinonchini lö king'ölonono Yeso Ekalunay mii Cherusalem. Inkitönyi, möng'örinye könyiswö cho kakuwer kitoma kukir pöytoghin Daudi lö roröchini piich akinyeranyera nyinte ompö kichopata kong'. Kinkit Töröröt nyoman lö nee nyo kighöy ompö werinyi kitoma kung'win ng'winy. **Söluut 22:6-8**

D. kighachta Yeso ng'oki ompö meghenyi

- Kimemukönye tökilöstowecha ng'okicho akichömech, ntökitenö pat keghakta ng'kicho lapay.
- Nee sito ng'oki nya? Meghat. **Towunöt 2:15-18, Rumi 6:23a**
- Melö nyu tökelö meghanay pö suu, ng'at wölo kepesyö nko Töröröt ompö ng'wen. Lenyona, oree nyole onkit kipoto kichey Yeso pöroyin akicheng'u sitöt nyo köle nyinyo... Nyole meghat. Makat yete kemisinö lasiny: kimoting'nye nyinte ng'oki nyo kimakat kima.
- Kisilteghat nyinte nyoman.
- Atanye kipatisan Yoana nyinte, kilö Töröröt nyinte werinyan nyete nyo ochöman. **Mata. 3:17**
- King'eta kwich ptang'eng'möt ng'oki, kimwa Töröröt lö chii anka lapay nyo ipu amöros nyole wawakech anta mötöny kemeryan. Makat kitilili anta karam möting'nye kemeryan. Möting'nye perut anta chirat kite. Makat kikaram nyoman. **Wuwöt 12:5, 2 kor. 5:21** Nanee kechanay kiker Isak kiliki amöros. Ompöwölo kimöting'nye

Yeso simnyon, lelut ompö taghu Töroröt kitö kegh taghu Töroröt ompö achaa.

- Lee antanya kima makal ompö paraku Isak, king'win Yeso ng'winy kicheny pöroyintönyo ompö taghu Töroröt takima ompö acha.
- Keng'alanene ya lapay cho kiwer Yeso: kiwichtö kinetanenyi nyinte, kirat kwile, kimirchi putintön, kimökighchinye man...Kitagh piich cho kitö toköy nyinte lee pöytoghin aki echotyön.
- Kimuny nyu kipuryö kisyönöt, kitor kinyin, akepörtöchi kimurtöwon ompö ng'wonin.
- Kiyasa kimurtöwon, kiwong'wi, kiyit, kinyöri ng'wonin. Kimöminye ompö choni lapay nyo ki ang'er kile kusilta sito ng'oki.
- **Markö 15:33** ompö nee tökima asis akütuwut lö mis? Ompö nee takü tuwit saatin sömök (3)? Ee ki ompöwölo kopörtöchi Töroröt Yeso pataghi? Kipörtöchi Töroröt Yeso patagh nya kareran akipistö werinyi onkit?
- **Markö 15:34** – ompö nee takwigh Töroröt kigh nyo gha lenyoni aking'wan ompö Yeso. Akwanyi köterchini papyoni ng'at akimöminye lelutyö nyo kegh. Kirip kirurut akiterchi Töroröt.
- Ompö nee tökipisyi Töroröt nyinte lenyini kinyaril? Ompöwölo kinyaril Töroröt nyinte kögh ompö acha anta ng'okicho, chichan, chekuu, nko ng'oki ng'winy kimikul. Kighoktegho nee ng'oki, meghat/pesyogh ...ato kighakta Yeso ng'okicho, makat nyu kipesyegho Töroröt...Nane **Rumi 6:23a**.
- Kinyaril Yeso nyo ghamat ompö ng'okicho ntömönee ketyokisyö (kipuryö olyot) kusyonchech akichamech lee monechi chane cho terchini Töroröt akicham kirip Yeso onkit.
- Nonchinee löti yee - ompö towunöt, kimwochi Töroröt Adam lö, ato iyamanyi cho pö ketpö ng'öghomnyö nyo karam nko nyo pö ghoghityö, imeghenyi. Pesyot Adam nko Töroröt nyay kitö nyinte söpoon. Kighoktegho ng'oki kepesyeghö Töroröt. Nka nyaye kigh Yeso kipesyeghö Töroröt. Ki ore nyoni onkit nyo kighoktegho ng'oki.
- **Markö 15:34-36** - piich cho kilekito kimurtöwon, kimöpköchinye lö nee nyay kimwa Yeso.
- **Markö 15:37** - kima Yeso akutötö söpenyi ompö achaa. Kigh anka lapay nyo kimakat ompö kityakatenyo kenge'tunenö mori onyöt, ng'oki, nko meghat.

- Mwoghöy Markö lö kita Yeso ompö kuut nyo wow aking'at mikulöwunyi, wölo mömwowinye ng'ölyon nyo kimwa. Karkeynye, ompö puku Yoana mwowech kigh nyo kimwa.
- **Yoana 19:30** - "...kikuwonyö..."
- Inonenyi lö kimwoghöy nee ng'ala kiteghatanoni? Kimwoghöy lö kewonyö nyinte nya? Ewo, kökimwa nyinte lö otutu ompö asisto sömök. Ki nee nyi kiwonyö? Poghisoni king'win kwich ompö ng'winy ki kiwonyö nyo mötiny.
- King'win Yeso ng'winy takutyacha piich onyöt, ng'oki, nko meghat.
- Kiwany poghisoni ompö pesyogh nko Töroröt nko ompö kitötoogh pö kisönkachi nko söpenyi lee olyot nyo wow ompö ng'okicha.
- Inkitönyinya, lö kikulötokegh ompö acha lö möminye ng'at makata ompö acha kepesyeghö Töroröt. Ompöwölo kighwecha Yeso kigh nyo kimö kimukechanye kegha achane.
- Achey pö Yeso nyinö kima ompö kimurtöwon anküt nyo chömöy Töroröt kokay lee ghaktagh pö pösön ompö ng'okicho.
- Nanee kony: ompö para Edan, kiyomisi Töroröt sörunin lö ng'winöy, akikaman Töroröt kiyomisötenyi. Kiwany Yeso poghisyö, nyo kitö paponyi kwich ompö parakuncha. Kipesyö piich ng'oki Adam nko Töroröt. Wölo megha Yeso ompö kimurtöwon nyo kinyoryecha nko Töroröt kokay, chane lapay cho kakutö kighanateng'wa Yeso. **Rumi 5:12-21**

E. Ki kerera ananka nyo kichoghöy Ekalu

Markö 15:38

Nanee, lö ki ananka nyo ang'er, nyo kikirötchi taghu kanisa (Ekalu) koyay pö ori nyay kitech pipö Israel kiliki köpö Töroröt ompö surkwen. Lötö atay kikitek Ekalu kerat akewusö kiyasa koyay pö ori ompö Ekalu. Kimwochi Töroröt Yaudin kirötchi anankanoni taghu köyinö mii Ekalu ori, tömöwityegho Töroröt (pesyot nko Töroröt). onkuntö nyinö anka pö anakanoni kimi ororyö (shekinah) aki wöloni wölaye kilitöy tisin nyo wow kinyil akong'a ompö köny akupispischi kisön pö tyony.

Ng'o nyo inonenyi lö kupal anankanoni king'etunö parak natkwit too? Töroröt nyinte nyo kigh! ... Kigh lenyoni tökupori kigham ghaktagh pö Yeso nyay pö meghat ompö chemwokiyis.

Yatat yenyu oor ompö chii nyo möchöy lapay ompöwölo ki ititat kisön pö Yeso ompö ghaktagh pö ng'oki. Kiyomisi Töroröt lö chane lapay

cho terchini akughan Yeso nko ghaktaghtanyi nyo pö ng'oki ki chömunote ompö Töroröt, amökipetöcha wöywöyu ma kokay. **Yoa. 3:16**

F. Kintöghoghinto Askarin, korka nyo kilekito kimurtöwon, nko tipöto Yeso/rorata Yeso

Markö 15:39-46 - ate otinö kikiroröy /kitipöy Yeso, kimi kusiltöy werkoyinön.

Kimi monkoryonta nyo kipö Arimateya nyo kikuro Chosep.

Kikitipchi Yeso mpoghöy, nyo kipö Chosep.

Isaya 53:9

TOPÖNÖ RIKAA WERKOYÖN.

G. Ng'ala Söröm

Kimany Yeso ng'winy akimeghnye ng'oki. Kisilta lapay man pö Töroröt ompö kirurut. Kimikukön kichopata kong' nyo ang'er, nyo kile nyinya nko nyi. Ompö kimurtöwon, kipesyeghö Töroröt ompöwölo ropöwo ng'oki ki meghat (pesyogh), akikuwonyö. Kikumuchö ghoksyö. Kikeghakta kumuchö möminye kigh nyo makat kegh, anta nyo kighöy takeghaktena ng'oki. Kikekarer anankanay. Kiyata oor ompö Yeso kristo ompö chane lapay cho ghönöy.

KINETUTYO 24

Kikitutunö Yeso Ng'wen, kuchumchï ripichi, kimila yim, akuyomisi lö omilo ng'at – Markö 14:61; Luke 24:1-48; Ighi. 1:9-11

Kikitutunö Yeso ng'wen

A. kitoröt

Atanye kikator kenet kegh kinetat kikimwa lö man ng'ala pipilya, aki Yeso nyole kiporunöte. Karam kenkitunö lö mökiminye kenetöy kegh paraku kintöghoghin anka nyo sis, kimicha kenetöy kegh lökoyi Töroröt nyo awes nyo king'in ng'winy kiliki sörunin.

B. kipka kori pïrimunyi

Nanee ya lö: kikikima Yeso aketipchï pïrim osis sömök pöghetus nko nang'atus. Aki asisto tagh nyo pö wiki, kipa kori cho kikikughan Yeso, akimitoni otini kikitipöy nyinte, kënyöponchö kutang' wölaye.

Luka 24:1 – ki otöp pö Yaudin keyila muntirich mwowöy cho ng'utoy kitomö keror.

Inan lö: kimi Yaudin kwenu ghichon nyo wow nyay kinono kityakata Töroröt nyo kityach chane king'etunö sirimtino misri nyo kikuro pasaka. Kimöting'cha nyu pöroyin kutö kiyilöwchï portanyi, aki asista nyo kiripö ki asis pa sapato akimöchömchinye chii kwigh achey nyoni këny. Kitöpisö chane nyu nko asisto tagh nyo pö wiki kipa kuyil portanyi. Kipka koruchï kiwasan asispa chumapili akikönöy chane kënyorchï portanyi pïrim. Wölo kënyori mighöt...

Luka 24:2 – kimenkitnye koruchay lö kiyokï Töroröt malaykayantenyi kusimilmilta köghay kimi kuketo pïrimunay kikitipchï porpö Yeso.

Matayo 28:1-4

Kinonutyo wisï lökoy: itöng'önyenyi nyoman towenyi Cherusalem yee, ompöwölo inyorunenyi pïrim nyo pö atanye kimi Yeso Ng'winy.

Walak cho pö chete kimi köghin, akiting' kuka kögh nyo kiputa, atamanyil ketöreng'chï kögh pat kukee kikar lee wölaye mwoghtoy kikirut.

C. Ng'ölyonto Malaykayan

Luka 24:3, 4 – kimöminye porpö Yeso pïrim! Akitas otyoghtöng'wa, kutakwes chane malayken odeny! Tere këny këyinö kimwochï malayken chane: **luka 24:5-7**. Kikututunö Yeso ng'wen, lee wölaye

kimwaghta nyinte! Nane yee, Yeso ki Töroröt aking'win ng'winy tökisörunö ptang'eng'möt onyöt, ng'oki nko meghat. Kinkit kitoma kung'wina yim lö otötöy söpenyu tökesikö sörunöt, akinkit tikwil lö otutu ng'at.

Söluut 16:10. poröy ripkaa werkoynön

Luka 24:8-12 – inkiti lö kighamat ripichi kukön kitutunötenyi king'etunö ng'wen ompöwölo kikumwochi nyinte chane kinyil cho chang' kitoma kima nyinte lö otutunan asisto sömök.

Töptoy möpköchinye chane anta kiwityeghö ng'alechay kimwa nyinte, anta mönyona kikimeghancha lö kimuköy nyinte nyoman tökututu.

Nko kirumu lö memukonye, ighöy Töroröt ng'at kiyinö kakuyomis.

D. Mompö Töroröt Yeso

Kiting'öcha man lö mompö Töroröt Yeso, aki nyinte nyay lee ghetin nyo kakeyomisi ompöwölo kitutunö Töroröt nyinte ng'wen. **Rumi 1:3,4; 10:9**

Nana nyu lö kiwidochi kintöghoghi Yaudin kimurtöwon ompöwölo kimwa lö ochi mompö Töroröt aki ghetin. Wölo kitutunö Töroröt nyinte ng'wen tökipköchi ng'winy kimikul lö ki mompö Töroröt lenyaye kimwoghöy. Kigh Töroröt kirumi lö kikikusilta ghaktagh pö ng'okicho kuweri Yeso Kristo. Ore akong'a nyo kigha kirumi ki ataye kitomö kima Yeso, kikersyö akimwa lö, “kikuwonyö” kipak nyu Töroröt anankanay kipesyo korichay lee odeny pö köpö körösyon. Kigh nyu lenyete tökupori lö oor nyo kimilonchegho wölo mii nyinte ompöwölo kigham nyinte ghaktaghpa ng'oki nyo kigh Yeso ompö kisönkachi.

E. kigham Töroröt ghaktaghpa Yeso

Wölo mitö kitö anka nyo konecha man lö kigham Töroröt ghaktaghpa Yeso, aki nyoni ki otö kitutunö Töroröt nyinte ng'wen.

Kitö metutunye Töroröt nyinte ntökimaghamnye ghaktagh nyo kigh Yeso ompö ng'oki.

Töne kinanat ng'alechi: atotö chii kirwokintö köpö rata, töpoy chichoni wöni tökiten ketyki. Ato lentöy opultoy kiyöröy askarin nyinte akitorchi ori. Wölo atotöpö chichoni tökiten kuwonyö kirwokenyi, ketyoktoy nyinte ompöwölo kicheng' kirwoke lachim nyo pö lelutyenyi. **Rumi 4:24,25**

Kiporwecha Töroröt lö möminye ghoksyö nyo tökesitecha ompö otinö kityokunö Yeso meghat akututi nyinte kisöp.

Ntamesnye Töröröt nyi lee kirwokin ghaktaghtönyo, melö kitökutyokuno Yeso meghat.

Ee kemuköy löne ketyakenecha onyöt, ng'oki nko pesyogh nyo pö kokay ompö wölo mii Töröröt? Ghamat ketönö kikönotenyö lachim wölo mii echotyön Yeso, akeghan lö kikonï kisönkachi kiliki ghaktagh nyo ghamat ompö ng'oki akututunö ng'wen atökikonecha söpoon pö kokay.

Kiporchï kegh Yeso kinetankachi

A. kiporchï kegh Yeso kareranto kinetankachi

Luka 24:13-24 – kirkeghnye kimi Yeso nko chane, kimöpköchinye chane lö nyinte. Mömwowechanye kikirut lö ompö nee; wölo möpköchinye. Otöng'önyan nyoman lö kinet Yeso chane lee wölaye konetitonekwa, akepöghisyegho kisilatanay pö köny atamanyil kiyat konyikwa kisöwi nyinte.

B. Kipöghisyegho ng'ala werkoyi kisilsts köny, kinet Yeso parakunyi kegh

Luka 24:25-27 – nko kunetnye lenyoni, kimöpköchicha chane lö Yeso nyete king'olonchini chane.

C. Kipköchï rïpi Yeso Kriso nyay kitufï

Luka 24:28-32 – kinyil cho chang' kitöpïso ato akong'a akura Yeso kimïnchïröy makatyan! Yenyu otï kimïnchïr ng'at makatyan, kipköchï chane löki Yeso! Kite, atokighömïchö kinetan, kuporchï kegh chane ng'at.

Luka 24:35-44.

Kiwö Yeso yim akuyomisi lö omilonan ng'at

A. ng'a Yeso cho pö sörom ompö kinetankachi

Luka 24:45-48 – ki kirurrutyö Yeso nyete, melö ompö kinetankachi chay tagh opin, wölo ompö lapay chona ghönöy nyinte akïtak ghaktaghtanyi ompö parakung'wa.

Kima nyinte ompö piich lapay, möchöy yenyu Töröröt kunkïti piich lö mukoy kesörunö chane onyöt, ng'oki nko meghat. Mömöchönyö Töröröt kewura chii anka tikwil sitöt nyo pö kokay. **2 petöro 3:9**

Yoana 3:16 – nka nyi nyu kakinet kegh pipilya ompö ghömichö akong'a—ata kelima akipköchech akeghan lökoyechi karamach akemuk kepchagh nko pikö walaka.

B. Ghamat keghana ng'ölyonto Töroröt

Ng'ölyonto Töroröt nyete ompö ng'winy kimikul wölo möting'nye piich lapay pöroyin kilim. **Markö 16:15; Matayo 28:19,20; Ighisyewut 1:8; 2 Korinto 5:18-20**

C. Kiwö Yeso yim

Otini kirur Yeso kinetankachi kuparasta lökoyechi karamach kwitchi piich lapay, kipistö chane akipus kiwö yim. **Ighisyewut 1:9; Söluut 68:18; ripkaa werkoynön**

D. Milo Yeso kung'at

Ighisyewut 1:10 – ki odeny chete cho pö malaykeni Töroröt.

Ighisyewut 1:11 – mīlo Yeso ng'winyinete kung'at, wölo tong'win, meng'winönye ng'at lee söruninto chemwokiyis king'etunö wölo mii onyötö, ng'oki nko meghat—kikuwany Yeso acheyoni. Nana lö: kikuwonyö!

Ruröy Töroröt yenyu piich lapay kikötö, kichomyö nko Töroröt lö kichi chemwokiyis cho mötiny king'örokut akighamat kirwokenyi, akughan ghaktagh nyo kigh Yeso ompö chane.

Atomilo Yeso ng'at kung'winöy lee kirwokin nyo wow aki awes nyo pö ng'winy kimikul. **Ighisyewut 17:30,31**

Inan ng'alechay kimwochi kintöghoghi Yaudin kitoma kepörtöchi kimurtewon.

Markö 14:61, 62 – otinö ng'winöy Yeso ng'at lee kirwikintonay awes, chane lapay chay kimeghan nye nyinte akikötö ng'okikwa akutö kikönöteng'wa Yeso nko ghaktagtanyi kewirto chane kinomnyotö nko onyöt nko malayenichi, kewirchini maa nyo pö kokay.

Ng'ongut 20:15

(Ripka werkoynön)

Ng'al cho kimwa Töroröt lö ighisyechini sörunin:

Isaya 9:7	Pö ara Daudi	Matayo 1:1,6,17
Isaya 7:14	Kiyi chepkiltit	Matayo 1:18
Mika 5:2	Kiyichini Petleem	Matayo 2:1
Oseya 11:1	Ripchini misri	Matayo 2:14
Isaya 11:2	Kareran nyo pö otöptany	Luka 2:52
Isaya 53:4-5	Kichopoy piich walak	Matayo 8:17
Söluut 41:9	Oltoy kong'enyi	Markö 14:10-11
Sakarya 11:12-13	Kyoltegho kerpes tömönut sömök	Matayo 26:14-16
Söluut 27:12	Kirwokyingho putintön	Markö 14:56-57
Isaya 50:6	Kikimung' akeng'wityi	Markö 14:65
Isaya 53:7	Kisi otini kirwokiyini	Markö 15:3-5
Isaya 53:3	Kitagh pipö Yaudin	Markö 15:9-14
Söluut 69:4	Kikirey kipuryö lelut	Luka 23:4 nko Yoana 19:6
Söluut 22:16	Kikipar kelyechi nko mori	Markö 15:24
Söluut 22:18	Kikimoyö anankiskachi	Markö 15:25
Isaya 53:12	Meghöy nko chemwokiyis	Markö 15:27
Söluut 22:6-6	Kikichekut akechip	Markö 15:29-32
Isaya 53:9	Kitipöy nko sikön	Markö 15:43-46
Söluut 16:10	Tutu kung'at	Luka 24:6
Söluut 68:18	Milo wetöy kutöng'öy yim	Ighisyewut 1:9

